

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE VERĐİ DENETİMİ ETKİNLİĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Taleh MAMMADOV

Kütahya- 2022

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Maliye Anabilim Dalı

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE VERGİ DENETİMİ ETKİNLİĞİ

Danışman:
Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE

Hazırlayan:
Taleh MAMMADOV

Kütahya-2022

Kabul ve Onay

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından

Maliye Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Öner GÜMÜŞ		
Dr. Öğr. Üyesi Altan Fahri GÜLERCİ		

Onay

İmza

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘Kayıt dışı ekonomi ve vergi denetimi etkinliği’ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2022

Taleh MAMMADOV

Özgeçmiş

İlköğretim, ortaöğretim ve liseyi Azerbaycan Şeki şehri 11 numaralı tam ortaokulda tamamladı. 2019 yılında Uşak Üniversitesi maliye bölümünü tamamlayarak lisans diplomasını almaya hak kazandı ve aynı yılda Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

ÖZET

KAYIT DIŞI EKONOMİ VE VERGİ DENETİMİ ETKİNLİĞİ

MAMMADOV, Taleh

Yüksek Lisans Tezi, Maliye Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE

Ocak, 2022, 87 sayfa

Kayıt dışı ekonomi günümüzde tüm dünya ülkelerinin ve özellikle ülkemizin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Literatüre baktığımızda kayıt dışı ekonomi bilinen GSYH hesapları içerisinde yer almayan tüm ekonomik faaliyetlere denilir. Bu ekonomik faaliyetler gizli olduğundan devletlerin bu tür faaliyetlerden vergi alması ve faaliyetin boyutunu tespit etmesi de zorlaşmaktadır. Vergilendirilememe nedeninden dolayı tüm dünya ülkeleri kayıt dışı faaliyetlere karşı sert tedbirler ve mücadele yöntemleri uygular. Günümüzde halen kayıt dışı faaliyetleri tam ölçmek için bir yöntem yoktur. Sadece doğrudan ve dolaylı ölçme yöntemleri ile kaba şekilde taslak oluşturulmaya çalışılır. Kayıt dışı faaliyetlerin hızla yayılmasında en büyük etken denetimin yetersiz kalması denilebilir.

Çalışmamızda kayıt dışı ekonominin tanımı, kayıt dışı istihdam, vergi denetimi, vergi incelemesi hakkında bilgi verilmiş ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelime: Kayıt dışı ekonomi, Kayıt dışı istihdam, Vergi denetimi

ABSTRACT**ILLEGAL ECONOMY AND TAX AUDIT ACTIVITY****MAMMADOV, Taleh****Master Thesis, Department of Public Finance****Supervisor: Assoc. Prof. Abdullah Burhan BAHÇE****Janury, 2022, 87 pages**

Informal economy is one of the biggest problems of all countries of the world and especially our country. When we look at the literature, the informal economy is called all economic activities that are not included in the known GDP accounts. Since these economic activities are secret, it is difficult for states to collect taxes from such activities and to determine the size of the activity. Due to the reason of not being taxed, all countries of the world apply strict measures and methods of struggle against unregistered activities. Currently, there is no method to measure informal activities precisely. Only a rough draft is created with direct and indirect measurement methods. The biggest factor in the rapid spread of informal activities is the lack of control.

In our study, information was given about the definition of the informal economy, informal employment, tax audit, tax examination and suggestions were presented in the fight against the informal economy.

Keyword: Informal economy, Informal employment, Tax audit

ÖNSÖZ

Tüm dünya ülkeleri kamu giderlerini karşılamak üzere vatandaşlarından geri ödemesiz ve zorunlu olarak vergi toplar. Verginin zorunlu olarak alınması ona karşı bir direncin oluşmasına neden olur. Vergi vermemenin iki tür yolu vardır ya vergiden kaçınma ya da vergi kaçırmak. Vergiden kaçınma suç değildir ve yasaldır, vergi kaçırmak ise suçtur ve yaptırımları mevcuttur.

Kayıt dışı ekonomi demek bilinen istatistiksel yöntemlerle ölçülemeyen ve bilinen GSYH hesaplarında yer almayan tüm ekonomik faaliyetler denilebilir. Doğası gereği ölçülemez ve ölçülemediği için de vergilendirilemez. Çalışmamızın konusu olan Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi Etkinliği, vergi denetiminin bir vergi polisi görevi üstlendiğini ve vergi denetimi ne kadar etkin olursa kayıt dışı ekonominin azalacağı hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmamda bana bilgi birikimi ile destek olan değerli hocam DOÇ. DR. Abdullah Burhan BAHÇE'ye teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışmamda maddi manevi bana destek olan babam Mehman MAMMADOV'a ve annem Afaq MAMMADOVA'ya ve kız kardeşim Gülnar MAMMADOVA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sürekli çalışmamda manevi desteğinden dolayı Gülsüm YÜKSEL'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİ HAKKINDA TEMEL KAVRAMLAR

1.1. KAYIT DIŞI EKONOMİ TARİHİ	4
1.2. KAYIT DIŞI EKONOMİ TANIMI	4
1.3. KAYIT DIŞI EKONOMİK FAALİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI	7
1.3.1. Beyan Dışı Ekonomi.....	7
1.3.2. Yasa Dışı Faaliyetler	8
1.4. KAYIT DIŞI EKONOMİ ÖLÇÜM METODLARI.....	8
1.4.1. Mikro Ölçüm Metodu (Doğrudan)	8
1.4.2. Makro Ölçme Metodu (Dolaylı)	10
1.4.2.1. GSMH Yaklaşımı	10
1.4.2.2. Parasalcı Yaklaşım	11
1.4.2.3. İstihdam Yaklaşımı	11
1.4.2.4. Vergi İnceleme Yolu	11
1.5. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER	12
1.5.1. Mali ve Ekonomik Nedenler	12
1.5.1.1. Vergi Yüğü ile İlgili Nedenler	12
1.5.1.2. Enflasyon	14
1.5.1.3. Gelir Dağılımı Adaletsizliği	15
1.5.1.4. Muhasebe Hizmetinin Yetersiz Kalması	15
1.5.1.5. İşsizlik	16
1.5.2. Sosyal Nedenler	16
1.5.2.1. Nüfusun Artışı	17
1.5.2.2. Göç ve Çarpık Kentleşme	17
1.5.3. Siyasal Nedenler	18
1.6. KAYIT DIŞI EKONOMİ ETKİLERİ	19
1.6.1. Kayıt Dışı Ekonomi Olumlu Yönleri	19

1.6.1.1. Ekonomik Büyüme Zamanı Olumlu Etkisi	19
1.6.1.2. Kayıtlı Ekonomi Üzerindeki Etkisi	21
1.6.2. Kayıt Dışı Ekonomi Olumsuz Sonuçları	21
1.7. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖZELLİKLERİ	22
1.7.1. Vergilendirilememesi	22
1.7.2. İstatistiksel Olarak Ölçülememe	23
1.7.3. Yasalara Aykırılık	23
1.7.3.1. Yasalara Aykırı Bir Şekilde Gelirlerini Kayıt Dışı Yapan Mükellefler	23
1.7.3.2. Hiç Kayıtlara Girmeyen Ekonomi	24
1.7.4. Ahlaki Normlara Aykırılık	24
1.8. KARA PARA NEDİR.....	25
1.8.1. Kara Para Aklama Yöntemleri	26
1.8.2. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para	26
1.9. KAYIT DIŞI EKONOMİ SONUÇLARI	28
İKİNCİ BÖLÜM	
KAYIT DIŞI İSTİHDAM	
2.1. KAYDA GİRMEYEN İSTİHDAM NEDİR	30
2.2. KAYIT DIŞI ÇALIŞMANIN İŞÇİ AÇISINDAN SORUNLARI	31
2.3. KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN NEDENLERİ	31
2.3.1. Sosyal Nedenler	32
2.3.2. Ekonomik ve Mali Nedenler	33
2.3.3. Diğer Kamu Nedenleri	33
2.3.3.1. Denetimin Yetersiz Kalması	33
2.3.3.2. Bürokrasi Fazlalığı	35
2.3.3.3. Kurumlar Arasındaki Koordinasyon Eksikliği	35
2.3.3.4. Vergi Afları, Borçlanma ve Sosyal Güvenlik	36
2.3.3.5. Kayıt Dışı İstihdamla Mücadelede 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı	36
2.4. BAZI DÜNYA ÜLKELERİNDE KAYIT DIŞI EKONOMİ	37
2.4.1. Rusya	37
2.4.2. Fransa	38
2.5. COVID- 19 PANDEMİSİNİN İSTİHDAMA ETKİSİ	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM VERGİ DENETİMİ

3.1. VERGİ DENETİMİ NEDİR	42
3.2. VERGİ DENETİMİNİN AMAÇLARI	42
3.2.1. Mali Amaç	42
3.2.2. Ekonomik Amaç	43
3.2.3. Sosyal Amaç	44
3.2.4. Hukuki Amaç	44
3.2.5. Siyasi Amaç	44
3.3. VERGİ DENETİMİNİN ÇEŞİTLERİ	45
3.3.1. Yoklama	45
3.3.2. Vergi İncelemesi	46
3.3.2.1. Vergi İnceleme Kapsamı Bakımından	47
3.3.2.1.1. Tam İnceleme	47
3.3.2.1.2. Sınırlı İnceleme	47
3.3.2.1.3. Kısa İnceleme	47
3.3.2.2. İnceleme Süresi	49
3.3.2.2.1. Başlama Tutanağı.....	50
3.3.2.2.2. Defter ve Belgelerin Talebi.....	50
3.3.2.2.3. İnceleme Tutanağı	50
3.3.2.2.4. Bilgi Verilme	51
3.3.2.2.5. İmzadan İmtina Etme Durumu	51
3.3.2.2.6. İnceleme Raporu	51
3.3.2.3. İncelemenin Yapıldığı Yer Bakımından	51
3.3.2.3.1. Mükellef Hakları ve Genel Esasları.....	52
3.3.3. Arama	53
3.3.4. Bilgi Toplama	53
3.4. KAYIP VE KAÇAKÇILIĞI ÖNLEMELER İÇİN VERGİ DENETİMİ FONKSİYONLARI	54
3.4.1. Araştırma ve Bulma Fonksiyonu	54
3.4.2. Eğitim Fonksiyonu	54
3.4.3. Önleme Fonksiyonu	55
3.5. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖNEMİ	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ DÜZENLEMELER

4.1. KAYIT DIŞI EKONOMİYE KARŞI MÜCADELE İÇİN YAPILMIŞ DÜZENLEMELER	58
4.2. MALİ SUÇLARI ARAŞTIRMA KURULU (MASAK)	59

4.3. GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI (GİB) KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE MÜCADELE UYGULAMALARI.....	59
4.3.1. Vergi İletişim Merkezince Verilen Hizmetler (VİMER)	59
4.3.2. Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP)	60
4.3.3. Veri Ambarı Projesi (VERİA)	61
4.3.4. E- Fatura Uygulaması	61
4.3.5. E-Defter Uygulaması	62
4.3.6. E-Arşiv Uygulaması	63
4.3.7. E- İrsaliye.....	63
4.3.8. E- Yoklama Sistemi.....	63
4.3.9. E- Beyanname Programı Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar	64
4.3.10. E- Bilet Uygulaması	64
4.3.11. İnteraktif Vergi Dairesi.....	64
4.3.12. Ödeme Kaydedici Cihaz (ÖKC)	65
4.3.13. Sahte Belge Risk Analiz Programı (SARP)	65
4.4. KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE MÜCADELE ÖNERİLERİ	65
4.4.1. Enflasyon Oranları Düşürülmesi Gerekmektedir	66
4.4.2. Nüfustaki Yükseliş ve Göçler Kontrol Edilmesi Gerekmektedir	67
4.4.3. Vergi Yüğü Azaltılması Gerekmektedir	67
4.4.4. Vergi Denetiminin Etkin Kullanılması Gerekmektedir.....	68
4.4.5. Vergi Denetimi Dışardan Etkilenmeyen Özgür Kurum Olması Gerekmektedir	68
4.4.6. Vergi Yasalarının Sık Sık Değiştirilmemesi Gerekmektedir	69
4.4.7. Kayıt Dışılık Konusunda Bilinçli Toplum Oluşturulması Gerekmektedir .	69
4.4.8. Cezaların Caydırıcı Gücü Olmalıdır	70
4.4.9. Sigortasız İşçi Çalıştıranlara Etkili Caydırıcı Cezalar Gerekmektedir	70
4.4.10. Devlete Güven ve Vergiye Karşı Gönüllü Uyum Arttırılması Gerekmektedir	70
4.4.11. Okul Müfredatında Kayıt Dışı Ekonomi Hakkında Bilgilere Yer Verilebilir	71
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	75
DİZİN	87

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: Kayıt Dışı Ekonomi GSYH Oranı Hakkında Yapılmış Araştırmalar	6
Tablo 1.2: 2021 Yılı Asgari Ücret ve Maliyeti	14
Tablo 1.3: Kayıt Dışı Ekonomi ve Olumsuz Yönleri	19
Tablo 2.1: Kayıt Dışı İstihdam Nedir	32
Tablo 2.2: 2018 Yılı Vergi Denetim Kurulunun Kadro Durumu	34
Tablo 2.3: Kayıt dışı İstihdamla Mücadelede Alınacak Tedbirler	36
Tablo 2.4: Türkiye'ye Yakın Ülkeler (2003-2012) Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükle ..	38
Tablo 2.5: COVID19 Pandemisinden en Fazla Etkilenen Sektörler	40
Tablo 3.1: İnceleme Türüne Göre Dağılım ve Sonuçları (2016-2020)	48
Tablo 3.2: Tarhı İstenilen Vergi, Kesilmesi Önerilen Ceza Tutarı (TL) ve İncelenen Mükellef Sayısı	48
Tablo 3.3: Vergi Türleri İtibarı ile İnceleme Sonuçları	49
Tablo 4.1: Son 5 Yılda Alınan İhbar Sayıları	59
Tablo 4.2: E-fatura Uygulaması (2016-2020)	62
Tablo 4.3: E-defter Uygulaması (2016-2020)	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1: Kara Para	27
Şekil 4.1: VEDOP Gelişim Süreci.....	61

KISALTMALAR

GİB	Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
VDK	Vergi Denetim Kurulu
VİMER	Vergi İletişim Merkezi
VUK	Vergi Usul Kanunu
MASAK	Mali Suçlar Araştırma Kurulu
VEDOP	Vergi Dairesi Otomasyon Projesi
ÖKC	Ödeme Kaydedici Cihaz
SARP	Sahte Belge Risk Analiz Programı
KADİM	Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele
SGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
HMB	Hazine ve Maliye Bakanlığı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu

TEZ METNİ

GİRİŞ

Devlet gerekli kamu harcamalarının yapılabilmesi için belirli bir finans kaynağına ihtiyaç duyar ve bu kaynaklardan en önemlisi vergilerdir. Vergi tüm dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin esas gelir kaynağıdır. Devletler vatandaşlarından karşılıksız, geri ödemesiz ve zorunlu olarak vergi toplar. Çalışmamızın ana başlığı olan kayıt dışı faaliyetlerde devlet ihtiyaç duyduğu ve zorunlu olarak alması gerektiği vergileri alamaz ve azalan vergi gelirlerinin yerini doldura bilmek için yeni vergiler getirir veya olan vergi oranlarında artışlara gidilir, en sonda borçlanma yoluna gider buda arzu olunan bir durum değildir.

Kayıt dışı ekonomi temelde, devletin bilgisi ve kontrolü dışındaki kanunî ve kanundışı faaliyetlerden oluşmaktadır. Yapılan çalışmalar, hükümetin ekonomi içindeki ağırlığının artmaya başladığı 1970'lerden beri kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yükselişte olduğunu göstermektedir. Büyük kamu harcama programlarını finanse etmek için vergi oranlarındaki artışla birlikte vergiden ve düzenleyici kısıtlamalardan kaçma isteği de ciddiyet kazanmaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009, s. 127).

En geniş anlamı ile kayıt dışı ekonomi tüm mal ve hizmet ticaretini ilgilendirir. Kayıt dışı ekonomi veya diğer isimleri ile (gizli ekonomi, yeraltı ekonomi ve saklı ekonomi) tüm gelişmiş ve gelişmekte olan her ekonomileri etkilemektedir. Kayıt dışı ekonomi tüm ekonomik sektörleri etkiler ve ekonomik, sosyal modelimizin altında yatan ilkelere bir saldırıdır. Ancak, resmi ekonomiden kopuk kapalı bir dünya olarak görülmesine gerek yoktur. İki ekonomi de hem kayıtlı hem de gayri resmi ekonomiler birbiriyle bağlantılıdır. Yani kayıtlı ekonomideki şirketler bazen faaliyetlerinin bir kısmını kayıtsız çalışan istihdam eden şirketlere yaptırır, vb. Kayıt dışı ekonomiyi etkileyen faktörler esasen yüksek vergi oranları, artan işsizlik, devlete vergilenmeye karşı vatandaşlarda yaranan olumsuz tutumlar ve en önemlisi daha fazla kar elde etme isteği vatandaşları yaptıkları faaliyetlerinin bir kısmını veya tamamını kayıt dışına çıkarmaya teşvik eder. Kayıt dışı ekonomi haksız rekabete ve azalan vergi gelirlerine neden olur. Diğer taraftan kayıt dışılığın bir ekonomide fazla olması o ülkede vergi denetimin sağlam olmaması ve devlet gözetiminin etkin olmadığından haber verir ve kötü bir tablo oluşturur. Kayıt dışı demek bilinen GSYH hesaplarında yer almamak demektir ve bu da yılsonu bütçe açığına neden olur. Kayıt dışı faaliyetle uğraşan kesimi kayıt altına alabilmek için ilk önce güçlü vergi denetimi oluşturulmalıdır. Bu çalışmamızda amaç kayıt dışı ekonomide vergi denetimin ne kadar etkin olup olmadığıdır.

Çalışmamız esasen 4 ana başlıktan oluşmaktadır.

Birinci bölümde kayıt dışı ekonomi tanımlar yapılmış, kayıt dışı ekonominin ölçülmesi konusunda bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde kayıt dışı istihdam nedir ve kayıt dışı istihdama yönelten ekonomik ve sosyal nedenler hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde kayıt dışı ekonomide vergi denetimi etkinliğinden ve öneminden bahsedilerek ve vergi denetiminde ekonomik sosyal ve mali etkilerinden bahsedilmiştir. Ayrıca hazine ve maliye bakanlığının vergi inceleme sonuçları hakkında neticelere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde kayıt dışı ekonomi karşı yapılmış olan düzenlemelere ve önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYIT DIŞI EKONOMİ HAKKINDA TEMEL KAVRAMLAR

1.1. KAYIT DIŞI EKONOMİ TARİHİ

Kayıt dışı ekonomi farklı kalkınma yöntemlerine sahip ekonomik bir biçimdir ve her ülkenin farklı özellikleri sahip olduğunu söyleye biliriz. Bu farklılıktan dolayı kayıt dışı kavramları açıklamak ve sınıflandırmak için birçok farklı kavram kullanılmaktadır. Araştırmacılar tarafından kayıt dışı ekonomiye atıfta bulunmak için çeşitli etiketler kullanılmıştır (Gutmann, 1977). Kayıt dışı ekonomi “*kara ekonomi, görünmez, batık, gölge, düzensiz, gayri resmi veya gizli*” gibi terimler kullanılmaktadır. Ortak nokta bu faaliyetlerin kaydedilmediği veya kaydedilemediğidir. Kayıt dışı sektör kavramı ilk olarak Uluslararası İŞ Örgütü'nün (ILO) Gana'daki kentsel işgücü piyasalarına ilişkin bir çalışmasında Hart tarafından ortaya atılmıŐtır (Hart, 1973). Daha sonra, diğer Afrika şehirlerindeki işgücü piyasası koşullarına ilişkin ILO raporlarında ve Dünya Bankası tarafından üçüncü dünya ülkeleri genelinde kentleşme ve yoksullukla ilgili bir dizi çalışmada kullanıldı. Ekonomik fırsat ve sosyal kalkınma konularına uygulanmasında, “*kayıt dışı ekonomi*” terimi ilk olarak gelişmekte olan ülkelerde bulunan ikili bir ekonomik yapıyı tanımlamanın bir aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Böyle bir ekonomi resmi ekonomiyi hem de ekonomik işlemlerin geleneksel kanalların dışında gerçekteğiği açık ekonomik ve sosyal faydalar sağladığı gayri resmi bir ekonomiyi içerir. Kayıt dışı ekonomi hem gelişmekte olan hem de sanayileşmiş ekonomilerde çeşitli nakit ve nakit dışı işlemleri hem yoksullara hem de yoksul olmayanlara fayda sağlayan işlemleri kapsayacak şekilde geliŐmiŐtir. Üçüncü dünya ülkeleri üzerine kapsamlı teorik ve ampirik çalışmalar yapan araştırmacılar, gelişmiş ülkelerdeki kayıt dışı ekonominin doğasını ve dinamiklerini incelemeye yönelik birçok araştırmalar yapmıŐlardır (Darbi, 2016; Andrew Dilnot, 1981; Kao, 2002). Örneğin (Patricia R. Ferman, 1973) makalesinde, kayıt dışı faaliyetlerin Amerikan şehirlerinde yoksullar arasında hayatta kalma aracı olarak deĐerlendirmiŐtir.

1.2. KAYIT DIŞI EKONOMİ TANIMI

Kayıt dışı ekonomi terimi 1970'lerde popüler hale gelmiştir. Ancak bu konu ile ilgili ilk araştırmalar 1940 yıllara denk gelir (Çetintaş ve Vergil, 2003, s. 16). Uzun yıllar kayıt dışı ekonominin tanımı konusunda küresel bir fikir birliğine gelinememiŐtir. Yabancı literatüre baktığımızda kayıt dışı ile ilgili bir tek bir isim olmayıp birden fazla isim mevcut olduğunu göre biliriz. “*Second economy, black economy, illegal economy,*

underground economy, shadow economy, informal economy ve başka” (Acar ve Aydın, 2014, s. 5).

Kayıt dışı çalışma, genel olarak vergi ve sosyal zorunluluklardan kaçmak amaçlarıyla devletten gizlenen yasal olmayan bir ücretli faaliyet olarak anlaşılmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde fazlasıyla görülen ve kaydedilmeleri halinde vergi gelirlerine ve GSYH’ye katkıda bulunacak faaliyetlerden oluşan kayıt dışı ekonomik faaliyetler küresel olarak yaygındır. Uluslararası Çalışma Örgütü raporuna göre, yaklaşık 2 milyar işçi ya da 15 yaş ve üzeri dünya çalışan nüfusunun %60’ı zamanlarının en azından bir kısmını kayıt dışı sektörde geçiriyor (www.ilo.org, 2021). Ekonominin gelişmesiyle birlikte kayıt dışı sektörün boyutu giderek küçülüyor, ancak bölgeden bölgeye ve ülkeden ülkeye büyük farklılıklar gösterdiği de denilebilir. Kayıt dışı sektör düşük ve orta gelirli ülkelerde ekonomik faaliyetin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ülkelerin en çok temel ekonomik sorunlarından biridir.

Yapısı gereği kayıt dışı ekonomiye tam bir tanım yapmak zordur. Literatüre baktığımızda yapılan tanımlar aşağıdaki gibidir.

“Kayıt dışı ekonomi: Geleneksel ölçüm yöntemleri ile ölçülemeyen, resmi makamlara yansımamış ve belirli çıkar karşılığında mal ya da hizmet olarak sunulan faaliyetlerin tümüdür” (Özsoylu A. , 1996, s. 111).

“Kayıt dışı ekonomi: GSMH hesaplarını elde etmede kullanılan bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür” (Derdiyok, 1993, s. 54).

“Kayıt dışı ekonomi: Mal ve hizmet üretimine konu olmasına karşılık ekonominin geleneksel ölçüm yöntemleriyle bütünüyle tespit edilemediğinden milli muhasebe kayıtlarında yer almayan ve GSMH büyüklüklerine yansımayan alanları kapsamaktadır” (Temel, Şimşek ve Yazıcı, 1994, s. 33).

“Kayıt dışı ekonomi: Kayıtlarda gözükmeyen, ölçülemeyen, vergilendirilemeyen yasal ya da yasadışı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler şeklinde tanımlanabilir” (Akbulak ve Tahtakılıç, 2003, s. 18)

“Kayıt dışı ekonomi: Vergi geliri veya menfaat amacıyla devlet tarafından kayıt altına alınmamış veya devletten gizlenmiş ekonomi” (Williams, 2014, s. 16).

“Kayıt dışı ekonomi: Ekonomik faaliyetlerin belgeye dayandırılmaması ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilerek resmî kurumların bilgisi dışına taşınmasıdır” (US, 2004, s. 2).

“Kayıt dışı ekonomi: Gerçek veya tüzel kişilerin devletin koyduğu kurallara uymamaları halinde ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur” (Özel, 1998, s. 14).

“Kayıt dışı ekonomi: kamu otoritelerinin denetimi dışında meydana gelen her türlü ekonomik işlem veya faaliyet olarak tanımlanabilmektedir” (Şeker S. , 1995, s. 76).

“Kayıt dışı ekonomi normalde vergilendirme ve diğer düzenlemelere tabi olan ve dolayısıyla açıkça yasadışı olarak nitelendirilen tüm faaliyetlerin dışında kalan faaliyetleri kapsamaktadır” (Dünya Bankası, 2010, s. 5) .

Tablo 1.1: Kayıt Dışı Ekonomi GSYH Oranı Hakkında Yapılmış Araştırmalar.

Araştırma yapanlar	Yıl	Kullanılan yöntem	Kayıt dışı ekonomi/ GSYH
T. Derdiyok	1984	Parasalıcı yaklaşım	27,3
T. Derdiyok	1989	Vergi yaklaşımı	49,94
T. Derdiyok	1991	Vergi yaklaşımı	40,4
T. Derdiyok	1991	En düşük vergi oranı	7,78
T. Derdiyok	1991	Sıfır vergi oranı	26,2
A.F. Özsoylu	1990	GSYH yaklaşımı	7,5
A.F. Özsoylu	1990	Parasalıcı yaklaşım (sabit oranlı)	11,5
A.F. Özsoylu	1990	Parasalıcı yaklaşım (işlem hacmi)	11,5
A. Temel K. Yazıcı	1991	Vergi yaklaşımı	16,4
A. Temel K. Yazıcı	1991	Harcama yaklaşımı	1,5
A. Temel K. Yazıcı	1991	Parasalıcı yaklaşım (sabit oranlı)	1,91
A. Temel K. Yazıcı	1991	Parasalıcı yaklaşım (ekonometrik)	7,88
A. Temel K. Yazıcı	1991	Parasalıcı yaklaşım (işlem hacmi)	1,91

Kaynak: Tablo kaynaklara bakarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gayri resmi ekonomi toplumdaki yoksul insanlar tarafından gerçekleştirilen bir dizi hayatta kalma faaliyetidir. Gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar, kayıt dışı gelir getirici faaliyetlerin ekonomik canlılığa sahip olduğunu ve birçok kayıt dışı girişimcinin gelir düzeylerinin nispeten yüksek, bazen kayıtlı ekonomideki işçilerden daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Gelişmiş ülkelerde kayıt dışılık denilince akla ilk gelenler silah kaçakçılığı ve uyuşturucu ticaretidir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde bu tablo farklıdır, yani ağırlıklı olarak belgesiz ürün ve hizmetlerde kendini göstermektedir (ÇSGB, 2004).

Kayıt dışı ekonomi, yoksulluk için bir örtmece değildir. Özellikle dünya ülkelerinde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle uğraşanların çoğu yoksul olsa da kayıt dışı ekonomik süreç dolaylı şekilde tüm sosyal yapıya etki etmektedir. Kayıt dışı ekonomi,

bireysel bir durum değil, benzersiz merkezi özelliklere sahip gelir getirici bir süreçtir (Alejandro Portes, 1989, s. 80). İlâveten söyleye biliriz ki yetersiz kalan denetim özellikle gelişmekte olan ekonominin en büyük sorunlarından. Kayıt dışı ekonomiyi hesaplamak veya kayda almak kolay değildir, yani kayıt dışı ekonominin boyutunu tespit etmek için her ülkenin kendisine özgün bir yöntemi vardır (Çolak, 2012, s. 25).

Kısa bir şekilde özetlemek gerekirse kayıt dışı ekonomi haksız rekabet oluşturduğunu söyleye biliriz yani bir işçi ya da işveren devletin koyduğu kurallara uymayarak zamanında vergi vermemek, gelirini eksik beyan etmek gibi yollara başvurursa ozaman ilave gelir kazanır az vergi verir ya da hiç vermez. Bu da tabi haksız bir rekabet ve haksız bir kazanç demektir. İlave olarak da bu yollara başvurmak kamu otoritesine güvensizlik kazandırır (Acar ve Aydın, 2014, s. 8). Yabancı literatürde kayıt dışı ile ilgili fazla kaynak bulunmamamsın ülkemizde ise kayıt dışı sözcüğünün fazla kullanılması ülkemizde kayıt dışılığın ne kadar ciddi olduğundan haber verir.

1.3. KAYIT DIŞI EKONOMİK FAALİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI

1.3.1. Beyan Dışı Ekonomi

Beyan dışı ekonomi demek “*vergi yasalarınca konulmuş kanunlara göre vergi iaresine beyan edilmesi lazım olan gelirlerin beyan edilmemesi ya da eksik beyan verilmesine denilir*” (Kanlı, 2007, s. 6). Belirli faaliyetler vardır ki bu kamu için yararlıdır ve beyan dışı bırakılması yasaldır ve herhangi bir yaptırım mevcut değildir. Ancak bazı faaliyetler var ki bu işler kamu otoritesine beyan edilmelidir, eğer beyan edilmezse kayıt dışı faaliyet olur. Mükelleflerin beyan dışılığa yönelmenin birçok sebepleri vardır. Bunlardan ilki vergi yükünün çok olması daha fazla gelir kazanma isteğidir. Devlete verilmesi gereken ödeneklerden kaçınma, KDV, gelir vergisi ve iş için idari formaları doldurmaktan kaçınmak örnek ola bilir (Kanlı, 2007, s. 6).

Özellikle yüksek vergi yükleri, işveren ve çalışanları olumsuz etkilemekte, tezgâh altı üretimi artırmakta ve kayıt dışılığa yol açmaktadır. Öte yandan, işçiler kayıtsız çalışmayı seçerek işverenlerden daha yüksek ücret isterler. Bu da işveren maliyetlerinin azalmasına yardımcı olmaktadır.

1.3.2. Yasa Dışı Faaliyetler

Yasa dışı faaliyetler, organize suç örgütlerinin çek bozdurma, kaçakçılık ve tefecilik gibi faaliyetlerinin toplumsal ahlak ve geleneklerle bağdaşmadığı bir ekonomi olarak tanımlanabilir (Özsoylu A. F., 1999, s. 4).

Yasa dışı faaliyetler kayıt dışı ekonominin başka bir şeklidir, yasalarca ve toplum için zararlıdır. Yasa dışı faaliyetler isminden de bilindiği gibi kayıtsız bir faaliyettir ve yasalarca suçtur. Ancak kayıt dışılıkla yasa dışılık arasındaki fark, kayıt dışılık yapan mükellef sadece vergi cezalarına çarptırılırken yasa dışılık yapan mükellef ilgili kanunda olan cezalar ilaveten de hapis cezasına çarptırılır. Bildiğimiz gibi faaliyeti yasal olup ancak kazandığı geliri kayıt dışı yapmak yasa dışı faaliyettir. Ancak burada 2 tür mükellef vardır. Birincisi kazancını yasalar gereği kayıt dışı bırakması bu tamamen yasal ve hiçbir yaptırımı yoktur. Buradaki neden ülkemizde bazı gelirleri tespit etmek, vergilendirmek ve denetimi çok zor olan ekonomik faaliyetlerden bahsedilir. Bu yüzden devlet bu mükelleflerden vergisini götürü usul ile belirler ve yasaldir. İkinci olarak ise gelirini yasalara aykırı bir şekilde yasa dışı bırakılması, bu ise suçtur ve cezası vardır. Ülkemizde olan yüksek vergi oranlarından dolayı mükellefler denetimi eksik olan birçok sektörde kayıt dışılığa yönelir buna sebep ilave olarak daha fazla gelir kazanmak devlete az ya da hiç vergi verememek gösterilebilir (Sugözü, 2008, s. 83).

Sonuç olarak yeraltı ekonomi, toplumsal ahlak, sağlık, güvenlik ve diğer nedenlerle malların üretiminin ve ticarileştirilmesinin yasak olduğu veya arz oluşumuna rağmen, sıkı bir şekilde kontrol edildiği halde gizli bir şekilde üretilen ekonomiyi ifade eder. Kayıt dışı ekonomi, devlet yönetimindeki boşlukları doldurmak ve yasa dışı menfaatler aramak için organize suç örgütlerini kullanan bir faaliyettir (www.ekodialog.com, 2021).

1.4. KAYIT DIŞI EKONOMİ ÖLÇÜM METODLARI

1.4.1. Mikro Ölçüm Metodu (Doğrudan)

Kayıt dışılık hakkında bilgi edinmek için en uygun yöntem gözlem ve katılımcılarla derinlemesine görüşmelerin bir kombinasyonudur. Bu teknikleri kullanarak, kayıt dışı çalışmanın özelliklerini, katılımcıların motivasyonlarını, işin türünü, sektörler arasındaki olası ilişkileri vb. keşfetmek mümkündür. Mülakat ve gözlem yolu ile kayıt dışılık tam tespit edilmese bile kaba şekilde taslak oluşturmayı yardımcı

oluyor. Beyan edilmeyen ekonominin çeşitli yönleri hakkında kısmi bilgi edinmenin bir yolu, büyük ölçekli ciddi düşünülmüş anketler yapmaktır. Yüz yüze görüşmeler, telefon, anket yoluyla haneler veya işletmelerden doğrudan bilgi toplanılmaya çalışılır. Doğrudan ölçme yöntemi esasen anket bazlı bir kayıt dışı ölçme yoludur ve esasen gönüllülük esasında yapılır. Burada amaçlanan hedef mikro bazlı sorularla kayıt dışılığın boyutunu tam tespit edemese bile kısmen tespit edebilmektir (Akalın ve Kesikoğlu, 2007, s. 74). Anketli araştırmalar seyrek olmuştur. Bunun en önemli nedeni, teknik ve maliyeti sorunları bir yana, yanlış cevaplar alma korkusu denilebilir. Bu tür araştırmaların sonuçlarına verilmesi gereken önem, büyük ölçüde, araştırmanın yapıldığı çalışmanın niteliğine bağlıdır. Sorgulama yöntemi özellikle önemli roller oynamaktadır. Ayrıca sorgulayanın kim olduğunda önem taşımaktadır. Eğer sorgulayan devlet memuruysa cevaplayıcı gelirini olabildiğince eksik belirtir, çünkü ilave vergi vermek istemez ve kayıt dışı faaliyetlerini saklar devlet memurundan. Ancak soru yönlendiren kişi bankacıysa o zaman cevaplayıcı gelirini olabildiğince yüksel belirtir, çünkü banka kredi notunun yüksek olmasını ister. Katılımcıların beyan edilmeyen çalışmaları hakkında yalan söylemeleri sorununun üstesinden gelmek için kullanılan tekniklerden biri çapraz soru sormak yöntemidir. Bu teknikle cevaplayıcının herhangi bir sorgulama anında yalan söyleyip söylemediğini veya doğruyu söyleyip söylemediğini bilmesi mümkün değildir. Bu tarz sorularla kayıt dışılığın kısmı olarak tablosu çizilir. Avrupa ülkelerinde kayıt dışılığı tespit etmek için yapılan birçok anketlerde cevaplayıcı yalanlarının anket sorularını etkilediği görülmüştür. Ancak sağlam düşünülmüş teknikleri kullanılarak yalanların etkisi en aza indirilebilir. Çoğu anket sorularında bazı taktikler kullanılmıştır. Örneğin cevaplayıcıları korkutmamak için anketlerde kayıt dışı çalışma konusuna merkezi bir yer verilmemiştir. Diğer yöntemlerle, özellikle de sıklıkla kullanılan parasal yöntemleri kullanılarak boyut ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak bu yöntem de kesin ve net sonuç vermemiştir. Son olarak söyleyebiliriz ki ankete dayalı ölçüm metodu kesin bir çözüm değildir ve kayıt dışılığı ölçmede tam verimlilik sergilemez çünkü anket soruları güvene dayalıdır ve ayrıca olarak anket soruları çok fazla maddiyat ve zaman talep eder (Acar ve Aydın, 2014, s. 29).

1.4.2. Makro Ölçme Metodu (Dolaylı)

Bu yönteme aslında gösterge yöntemi de söylene bilir. Makroekonomik göstergeler dikkate alınıp da yapılan bir ölçme metodu burada vakti ile değişen göstergelere bakılarak bir tahmin yürütülmeye çalışılır (Acar ve Aydın, 2014, s. 30). Kayıt dışı ekonomide söylediğimiz doğrudan ölçme yöntemi güvene dayalı ilişkisi olduğu için tam bir çözüm değildir. Kayıt dışılık zamanı vergi verilmez ana maksat zaten vergi kaçırma, bu da zaten bir suçtur. Ancak her suç gibi kayıt dışılık da ne kadar temizlenmeye çalışsa da arkasında mutlaka bir leke iz bırakır. Dolaylı ölçme yöntemi dediğimizde bu izleri takip ederek kayıt dışılık boyutunun ne kadar olduğunu öğrenmektir. Bu yöntem ülkelerde yapılan çalışmalara göre değişiklik gösterir. (Şişman, 1999, s. 93)

En fazla kullanılan dolaylı ölçme yöntemleri ise “*GSMH, parasalci ve istihdam yaklaşımlarıdır*”.

1.4.2.1. GSMH Yaklaşımı

Teorik olarak GSMH yaklaşımı zamanı harcama, gelir ve üretim yöntemi kullanılır ve hangi yöntemi kullanırsak aynı sonuca varılacağı beklenir. Yani kısaca söyleye bilirse bu yol milli gelir ile tüketim verilerini arasındaki farka dayanır. Ülkemizin gelir istatistiklerini hesaplama konusunda yetersiz kaldığı için karşılaştırma esasen harcama ile hesaplanan GSMH ve üretim ile hesaplanan GSMH arasındaki farkı kayıt dışılığın bir boyutu olarak hesaplaya biliriz (Şişman, 1999, s. 93-94). Ancak milli muhasebe sisteminde ölçme hatası olduğundan dolayı bu yol bize kesin sonuçlar veremez, sadece kaba bir taslak çizmemize yardımcı olur.

Bu yöntem GSMH hesaplaması zamanı kullanılan her yol ve kayıt dışı ekonomiye giden yol ola bilecek her türlü istatistiklerden yararlanmaktadır. GSMH hesaplama zamanı (gelir, üretim, harcama istatistiklerinde) her hangisi biri kullanıla bilir ancak bazı dünya ülkeleri birden fazla yöntemi kullanılıyor. Sonuçta hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın sonuç değişmez. Ancak işin içine kayıt dışılık girerse rakamlar farklılık gösterir yani gelir ile aldığımız rakam düşük harcama ile aldığımız rakam ise yüksek çıkar. Başta da söylediğimiz gibi ülkede gelir tam şekilde hesaplanamadığından harcama ile üretim karşılaştırılır. Bu yüzden kentselleşmenin çok olduğu gelişmekte olan ülkeler genellikle harcama yoluyla hesaplanan GSMH diğer yollarla hesaplanan verilere göre daha fazla tutar (Acar ve Aydın, 2014, s. 31).

1.4.2.2. Parasalcı Yaklaşım

İsminden de bilindiği gibi parasalcı yaklaşım esasen parasal verilere bakarak kayıt dışılığı tespit etmeye çalışır. Bu yol işlem hacmine bakarak veya para talebine bakarak kayıt dışılığı tespit etmeye çalışır (Erkuş ve Karagöz, 2009, s. 130).

Parasalcı yaklaşım bankalar vasıtasıyla çek senet yoluyla yapılan ödemeleri de takip eder ve kayıt dışılığın boyutunu hesaplar. Ancak kayıt dışılık yapan kişiler bu konuda denetim olduğunu bildiğinden genelde bu işlemleri banka aracılığıyla değil de nakit şeklinde yaparlar. Bu zaman takip zorlanır. Sonuç olarak bu yaklaşım kişinin hesabın ne kadar para girmiş ve hangi dönemlerde para artmış veya azalmış bu bulgulara bakarak kayıt dışılığın boyutu tespit edilmeye çalışılır.

1.4.2.3. İstihdam Yaklaşımı

Bildiğimiz gibi kayıt dışılığın tespiti yolları farklıdır. Bunlardan biri de iş gücü yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, nüfusun, sivil işgücü arzının ve istihdamın zaman içinde gelişimi incelenerek kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılmaktadır (Sarılı M. A., 2002, s. 36). İstihdam yaklaşımı belirli dönem verilerine bakarak (yani istihdam ve iş gücü) kayıt dışılığın boyutunu tespit etmeye çalışır. Eğer iş gücü ve istihdam genelde eşit şekilde hareket etmezse o zaman burada kayıt dışılık var demektir. Bu yöntemin ana dezavantajı, hesaplamanın yarı zamanlı personelin süresini ve sosyal gelişimini dikkate almamasıdır. Kayıt dışı ekonomi, bu yaklaşımın güvenilirlik üzerindeki olumsuz etkisini azaltırken, sosyal sektördeki bazı değişiklikler istihdam/nüfus oranını artırırken, diğerleri özel emek/nüfus oranını düşürmüştür. Tesislerinde çalışması gereken kişi sayısı ile çalışan sayısı arasındaki fark, bazı işlerin rapor edilmediğinin önemli bir göstergesidir (Akçay ve Bal, 2018, s. 691).

1.4.2.4. Vergi İnceleme Yolu

Vergi incelemeleri yoluyla mükelleflerin beyan etmediği gelirler tespit edilerek kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Vergi incelemelerinde mükelleflerin beyan ettikleri kazançlar incelenir, eksiklik varsa matrah farkları bulunur. Bu yaklaşıma göre, bulunan matrah farkları esas alınarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılır. (Sarılı M. A. 2002, s. 36)

1.5. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

1.5.1. Mali ve Ekonomik Nedenler

Kayıt dışı ekonomi denilince akla ilk gelen gelir kaynaklarını devletten gizleme veya sahte, yanıltıcı faturalar düzenleyerek gerçek gelirlerini devletten saklamak gibi de bakıla bilir. Bazı kayıtlı mükellefler de var ki bunlar da yaptıkları faaliyetleri eksik yapar ve dolaylı bir Şekilde tahsil zamanı vergiden kaar.

Bildiğimiz gibi kayıt dışı ekonomide ana sebep mali ve ekonomik sebeplerdir. Günümüzde azalması istense de ancak hala yükselmeye devam eden enflasyon sayesinde elde edilen karlar yüksek vergi dilimleriyle vergilenir. Bu da mükellefin daha fazla vergi ödemesine neden olur. Bu yüzden mükellefler basit yol kullanarak devletten bu gelirleri saklama yöntemi kullanır. Burada esas amaç daha fazla gelir kazanmaktır (Sekizinci beş yıllık kalkınm planı, 2001, s. 6). Ekonomide olan değişiklikler de kayıt dışılığı etkileyebilir. Bildiğimiz gibi tarım faaliyeti ve hizmet faaliyeti denetlenmesi çok zor olan sektörlerdir. Bu sebepten dolayı esasen de hizmet sektörün de kayıt dışı işçi sayı artar onların gelirlerin de adaletsizlikler olur. Milli gelirin az olduğu ülkede vergilenme ile büyüme çok zordur, çünkü vergi verecek para yoktur. Buna karşı olarak da milli geliri yüksek olan ülkeler de harcama ve servet üzerinden olan vergi kolaylıkla alınabilir. Mükellefin geliri az olursa o zaman mükellef kayıt dışılığa yönelir. Bu da kayıt dışılığa sağlam bir zemin oluŐturmaya neden olur. Kayıt dışılığın artması ekonomi için iyi bir etki değildir. Sosyal refah ve ekonomik büyüme için ilk önce kayıt dışılık durdurulmalıdır (IŞık ve Acar, 2003, s. 120).

1.5.1.1. Vergi Yüğü ile İlgili Nedenler

Kayıt dışılığın en büyük nedenlerinden devletin özel sektörün üzerine yüklediği artan vergiler ve sosyal güvenlik primleridir. Artan maliyetlerden dolayı özel sektörün tek yolu kalır o da gelir ve kazançlarının bir kısmını ya da tamamını kayıt dışına çıkarmak (Ay H. M., 2006, s. 59). Dünyada hiçbir zaman mükellefler elde ettikleri gelirden devlete pay vermek istemez. Bu elbette psikolojik bir duygudur. “*Anayasamızın 73 maddesine esasen: Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür*” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 73) . Vergi geri ödemesiz olarak alınır ve zorunludur, ancak zorla da alınamaz çünkü medeni hukuk devletlerinde devlet ve mükellef arasında uzlaşma olursa vergi ve benzeri ödemeler alınabileceği savunulur

(Aydemir, 1995, s. 55). Eğer devlet mükellef arsında uzlaşma olmazsa ozaman mükellef devlete ödemesi gereken vergi ve benzeri ödenekleri ödemeğe karşı direnç gösterir. Bu da hiçbir devlet tarafından istenilen bir durum değildir. Devlet adaletli ve şeffaf olmalıdır, azdan az çoktan çok istenmelidir ve vergide eşitlik ve genellik ilkesine uyulmalıdır. Her bir mükellef vergisini zamanında ve eksiksiz vermeli, eğer vermezse kanunda yasalar gereği yaptırım ve cezalara tabi tutulmalıdır. Vergi verimli olmalıdır, eğer devletin topladığı vergi çok ve yapılan işten alınan verimlilik az olursa ozaman mükellef vergi vermekte itiraz eder. O yüzden devlet az vergiden yüksek verimlilik alması beklenir. Vergi belirlilik ilkesine dayanmalıdır, yani mükellef ödemeli olduğu verginin ne kadar olduğunu bilmelidir. Vergi oranları sürekli değişirse mükellef direnç göstere bilir. Vergide en önemli kavram ise vergi bilincidir. Bilinçli toplumdan vergi ve benzeri ödenekleri zamanında ve eksiksiz olarak alına bilir. İlaveten de sosyal durumun da etkisi büyüktür milli geliri az olan bir topumdan vergisini tam ve yüksek oranlarla vermesi beklenmez. Sosyal refahın yüksek olduğu ülkelerde ise ekonomik büyüme daha süratli gerçekleşir. Yapılan birçok araştırmalar sonucunda da vergi yükünün kayıt dışılığa çok büyük etkisi olduğuna varılmış ve vergi yükü azalırsa mükellefler kayıt dışılığa az yöneleceği savunulmuştur (Ay, Köşe ve Sugözü, 2005, s. 55). Kayıt dışılık zamanı vergilerin ödenmemesinden dolayı vergi gelirinde azalmalar yaşanır. Devlet bu azalmalara karşı ilave vergi koyacak ya da yapılan kamu harcama maliyetlerini vergi ödeyen mükelleflere yükleyecektir. Buradan da vergi yükü artacak ve kayıtlı mükellefler de kayıt dışılığa yönelecekler. Ülkemizde kayıt dışılığın artmasında sebeplerden biri de KDV oran yüksek olmasıdır. Bu yüzden alışveriş yapan kişiler genelde nakit tercih eder ve fatura fiş istemeyerek indirim ister. Nakitle yapılan alışverişlerde kayıt dışılık yapmak daha kolaydır. Ayrıca kayıtlı bir şekilde çalışmak için işçi ve işveren maliyetleri de fazladır. Aşağıdaki tabloda 2021 işçi ve işveren maliyetleri belirtilmiştir.

Tablo 1.2: 2021 Asgari Ücret ve Maliyetleri

ASGARİ ÜCRET	3.577,50
SGK PRİMİ%14	500,85
İŞSİZLİK SİG. PRİMİ %1	35,78
GELİR VERGİSİ%15	187,82
ASGARİ GEÇİM İNDİRİMİ	268,31
DAMGA VERGİSİ %0,759	27,15
TOPLAMI	751,60
NET ASGARİ ÜCRET	2.825,90
İŞVEREN MALİYETİ (TL/ AY)	
ASGARİ ÜCRET	3.577,50
SGK PRİMİ %15,5 (İŞVEREN PAYI)	554,51
İŞVEREN İŞSİZLİK SİGORTA PRİMİ %2	71,55
İŞVERENE TOPLAM MALİYET	4.203,56

Kaynak: (www.csgeb.gov.tr, 2021)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda yüksek vergi oranları ve sosyal güvenlik primi nedenleri ile işçilerin maaşlarının hemen hemen 2/4 devlet tarafından alınmaktadır. Tabloda anlaşılacağı üzere kayıtlı bir ekonomide kayıtlı bir işçi çalıştırma maliyeti 4.203,56 TL dir. Yalnız yaşayan ve evli olmayan bekâr birisinin eline gelen net asgari tutar ise 2.825,90 TL dir. Bu miktarla yalnız yaşayan birisi olsa da olduğu şehrin kira gideri, elektrik, doğalgaz giderleri ve yeme içme giderlerine bile zar zor yetecekken birçok asgari ücretlinin aileli olduğunu düşünürsek ozaman kişiler giderlerini karşılamak için mecburi olarak kayıt dışı sektörlere yönelmek zorunda kalacaktır. Sabahları kayıtlı işte çalışıp akşamları ek olarak kayıtsız bir işte çalışmaya mecbur kalacaktır.

Sonuç olarak söyleye biliriz ki kayıt dışılıkta en büyük neden vergi yüküdür. Vergi oranları ne kadar yüksek olursa kayıt dışılık da bir o kadar büyük olacaktır.

1.5.1.2. Enflasyon

Enflasyon, kayıt dışı ekonomideki en büyük sorunlardan biridir. Artan oranlı gelir vergisi ödenilen zaman mükelleflerin reel geliri artmaz ancak yüksek vergi diliminden vergi öderler. Bu yüzden mükellefin vergiye karşı direnci normaldir. Kimse az gelirden çok vergi vermek istemez. Vergi gelirleri azalınca da devlet bu boşluğu doldurmak için ya para basacak (emisyon) ya da borçlanmaya yönelecektir. Gidilen her

yol da enflasyondaki artışa neden olmaktadır (www.akademiktisat.net, 2021). Yüksek enflasyon demek yüksek faiz demektir. Yüksek faiz üretim ve yatırım maliyetlerinde artmasına neden olur.

1.5.1.3. Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Kayıt dışı ekonominin bir diğer önemli nedeni de milli gelirin ülke geneline dağılmaması ve halk arasında adil bir şekilde dağıtılamamasıdır (Kildiş, 2000, s. 6). Kişi başına düşen milli gelir, toplam milli gelirin ülkenin nüfusuna bölünmesi sonucu elde edilir. En düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında bölünür ve gelir dağılımının adil olup olmadığı kontrol edilir.

Dünya genelinde söyleye biliriz ki hiçbir ülkede gelir dağılımında adalet tam ve eşit bir şekilde sağlanamamıştır. Gelir dağılımında adaletsizlik esasen gelişmekte olan ülkelerde daha sık gözükmetedir. Gelir dağılımında adaletsizlik ne kadar yükselirse o ülkede kayıt dışılık da bir o kadar yüksek olduğunu söyleye biliriz. Yani kişiler geçimlerini sağlama bilmek için mecbur ek işlerde çalışmak zorundalar (İkiz, 2000, s. 19).

Yolsuzluk ve adaletsiz gelir dağılımı, kayıt dışı ekonomik büyümenin temel itici güçleridir. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu ülkelerde, insanlar normal yaşamda sadece kayıt altında olan işlerde çalışmakla kalmaz, aynı zamanda yarı zamanlı işlerde çalışarak ek gelir yaratırlar (Kesikoğlu ve Akalın, 2007, s. 74).

Adil gelir dağılımı gelir dağılımını iyileştirmek, düşük gelirli grupların daha yüksek gelir payına sahip olmasını sağlamak ve yoksulluğu azaltmak. Ancak bu dağılım her toplumda farklıdır. Türkiye'nin temel sorunlarından biri adaletsiz gelir dağılımıdır. Hepimizin bildiği gibi uzun yıllardır çözülemeyen yüksek enflasyon ve ekonomik yapısal dengesizlikler nedeniyle ülkemizde bu adaletsizlik devam ediyor (www.fikir.gen.tr, 2021). Sosyal adalet ve barış için gelir dağılımı esas olduğunu söyleye biliriz

1.5.1.4. Muhasebe Hizmetinin Yetersiz Kalması

Muhasebe nedir denilince aklımıza ilk gelen, bir işletmenin hizmetini kayıt eden, sınıflandıran, özetleyen ve raporlayan birimdir. Muhasebeciler ve danışmanlar, hükümet ile vergi mükellefleri arasındaki köprüdür. Mükelleflerin hesap ve beyannamelerinin yasal gerekliliklere uygun olmasını ve dolayısıyla gelecekte herhangi bir cezayı işlemlerden etkilenmemesini sağlamaktan muhasebeciler sorumludur. Muhasebeciler mükelleflerin yasalara uymakta güçlük çektikleri zaman başvurdukları kişilerdir.

Muhasebecilerin de bu konuda bazen yeterli bilgiye sahip olmamaları mükelleflerini yanlış yola yönlendirmesine ve gelecekte geri dönüşü olmayan sorunlar doğurmaya yol açabilir.

1.5.1.5. İşsizlik

İşsizlik sorunu ülkemizin en büyük sorunlarından birisidir. Bu sebeple Türk iktisat politikası belirlenirken işsizlik sorunu önemle vurgulanır (Saraç, 2012, s. 83). Ekonomik krizler zamanı birçok kayıtlı işçi istemeden işinden mahrum olur. Yani bu kişiler kayıtlı çalışıp devlete zamanında gerekli ödeneklerini vermek isteyen kişilerdir. Ancak sosyal giderlerini ödemek için ve iş pazarında oluşan güçlü rekabetten dolayı mecburi olarak kayıt dışı sektörlere yönelirler. Ülkemizde işverenler tarafından yaygın olan yöntemlerden bir diğeri de işçi ücretini az gösterip düşük vergi ödemektedir. Burada işveren asgari ücretten yüksek çalışan işçisinin maaşını belgelerde asgari ücret gösterip geri kalan ücreti elden zarf usulü ile verirler. Bu yolsuzlukların da artması kayıt dışılığın yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

1.5.2. Sosyal Nedenler

Sosyal neden başlığı altında kayıt dışı ekonominin birçok nedenleri vardır. Bunlardan en önemlileri de nüfusun artışı, göçlerin artışı ve gelirin yetersiz kalmasıdır. Tetikleyen sebep ise insanların ağır yaşam koşulları altında yaşaması, adaletsizlik, haksız kazanç, eğitimsizlik gibi sebepler gösterilebilir. Resmi olmayan ekonominin büyümesi yüksek enflasyonun oluşmasına haksız kazançların artmasına sebep olur. Türkiye'de toplanan vergiler gerekli görülen alanlarda etkin bir şekilde kullanılmamaktadır. Rüşvet ve yolsuzluğun yaygın olması kamu kaynaklarının yanlış dağılımını ve mükelleflerin vergi bilincini ve ahlakını etkilemektedir (Kapusuzoğlu, 2008, s. 128).

Nüfus artışı, işsizlik, çocuk işçiliği, yasadışı yabancı işgücü ve sağlıksız kentleşme, kayıt dışı istihdama yol açan sosyal nedenlerden bazılarıdır. Bu bağlamda gelir dağılımındaki eşitsizlik, marjinal harcanabilir gelirlerini artırmak isteyen işçi ve işverenlere fırsatlar sunmaktadır. Nüfus artışı ve işsizlik, toplumsal yapının temel nedenleridir. Bir ülkenin nüfus artışı küresel rekabeti yakalamak için bir fırsat olsa da nüfusun büyük bir kısmı işsiz kaldığında bu fırsat bir tehdit haline gelecektir. Kontrol önlemleri ve kanunlar etkili bir şekilde çalışmazsa, işverenler ürünlerini ucuza üretmek

isterler, bu yüzden bu hatayı rasyonel bir eylem olarak görürler. Böylelikle işverenler asgari ücretten kurtulur, sigorta maliyetlerini ve vergi yüklerini azaltır.

Bu anlayış ve tutuma sahip mükellefler, potansiyel vergi mükellefi adaylarını vergi mükellefi olmadan önce düşüncelerini yanlış etkileyebilir (Ebubekir Kaleli, 2019, s. 30).

1.5.2.1. Nüfusun Artışı

Nüfusun artışı kayıtlı ekonomiye de etki eder. Ekonomik büyüme ve nüfus artışını birbirine bağlayan görüşler vardır yani nüfusun artışı ekonomik büyümeyi tetikler. Ancak kayıtlı bir nüfus artışı ve tam istihdamın oluşu ekonomi için yararlıdır. Eğer aralarında denge olmazsa bu sağlıklı bir büyüme olmaz. Hızlı nüfus artışına tam istihdamın sağlanması için sanayileşmeye yatırımlar yapılmaz ise her kişi kendini geçindirmek için kayıt dışı faaliyetlere yönelmek zorunda kalır. İş gücünde olan artış daha düşük maliyetlerde eleman çalıştırmayı da tetikler ve en önemlisi sigortasız çalıştığı için sosyal haklardan da yararlanamazlar. Hızlı nüfus artışında gelirsiz insanlara devlet tarafından işsizlik maaşı verilmediği zaman her bir birey kayıt dışılığa yönelmeyi tercih eder. Yukarıda bahsi ettiğimiz görüşe zıt bir görüş ise nüfus artışı ekonomik büyümeyi etkilemez daha olan ekonomide kötüye yöneltir görüşüdür. Hızı nüfusun artması kamu harcamalarının artmasına da sebep olur. Büyüyen nüfusun hastane, eğitim ihtiyaçları karşılanmalı ve ilave yatırımlar yapılmalıdır. Devlet sanayileşmeye yapması gereken yardımı azaltıp artan nüfusun sosyal giderlerine ilave etmesi lazım ve ilave yatırımlar gereklidir (Çetintaş ve Vergil, 2003, s. 15).

Sonuç olarak söyleye biliriz ki eğer sağlıklı bir ekonomi isteniliyorsa her yıl artan nüfusa karşılık yeni istihdam yerleri açılmalıdır. Ancak bu şekilde ekonomik büyüme sağlıklı olabilir. Eğer istihdam yerleri ve nüfus artışında bir denge yoksa bu kayıt dışılığa zemin yaratır.

1.5.2.2. Göç ve Çarpık Kentleşme

Bildiğimiz gibi kayıt dışı ekonominin en büyük sebeplerinden biri de çok fazla göçlerin olmasıdır ve çarpık kentleşmedir. Göç çarpık kentleşme 20 yüzyıldan gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmayı başarmıştır. Göç demek kırsal kesimden sosyal ekonomik nedenleri ele alarak gelişmekte olan veya gelişmiş kentlere taşınmaktır. Gelişmekte olan

kentler birçok sebepten dolayı bunlara ekonomik sosyal sebepler dâhil göçü kendine teşvik eder.

Gelirin yetersiz kalması insanları geliştirmekte olan kentlere teşvik eder. Geliştirmekte olan ekonomide artan iş gücü tam şekilde istihdam sağlayamayınca insanlar kendi sosyal giderlerini karşılamak için kayıt dışı olan işlere sürüklenirler. Göçün artışı aralarında rekabetin de oluşmasına sebep olmuştur. Genellikle kayıt dışı faaliyet yapan ailelerin sonradan gelen nesilleri de aynı faaliyeti devam ettirdiği de görülmüştür.

İç göçlerden ilave yurt dışına verilen göçler de fazladır. Ancak genelde burada yurt dışına göç veren ülke daha fazla kazanır. Neden olarak devlet gerekli olan döviz ihtiyacınının bir kısmını bu şekilde kazanmaya çalışır ve ülkede olan işsizliğin sayı azalır. Dışa göçü ilk başta yararlı olduğu savunulsa da ancak ileriki zamanlarda meydana gelen sorun ülkelerin başına dert ola bilir. Göç veren ülkeler ilk başta döviz kazansalar da gittikçe ekonomik anlamda yabancı ülkelere bağlı hale gelirler. Yabancı ülkelerde olan ekonomik dalgalanmadan da etkilenirler. Bu da arzu olunan durum değildir. Sonuç olarak söylene bilir ki “*evdeki hesap çarşıya uymamıştır*” ancak bu göçler kayıt dışılığı geciktirici etkisi olmuştur (Şişman, 1999, s. 93).

1.5.3. Siyasal Nedenler

Siyasi hükümetin konumu, projenin uygulanması nedeniyle devlet vergi mükelleflerinin kayıp ve kaçış davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Mükelleflerin beklentisi, ülkemizde istikrarlı bir politikanın olmadığı her parlamento dönemi ile başlamaktadır. Birçok finansal paketin yeni bir başlangıç gibi görüldüğü ve bu nedenle ciddi ve istikrarlı bir maliye politikası olmadığı göz önüne alındığında, borçlular genellikle kişisel çıkarlarını kendi kararlarıyla savunurlar. Ayrıca seçim zamanı mükelleflere olan denetim baskıların seyrekleşmesi mükellefler üzerindeki baskıların azaltılması seçim zamanı mükellef oylarını hükümet aleyhine yönelmemesi için yapılır. Burada fırsatçılar seçim zamanı denetimin eksik olduğunu bildiklerinden kayıt dışılığa yönelirler.

Kayıt dışı ekonominin büyümesi, ölçek genişlemesi veya tasfiye zorluklarının nedenlerinden biri kayıt dışı ekonominin düzenli siyasi savunuculuğu olarak görülebilir. Örneğin, Türkiye gibi ortalama seçmenlerin küçük çiftçiler ve küçük iş adamları olduğu bir ülkede, kayıt dışı ekonomi sorunlarını çözenin siyasi maliyeti yüksek olabilir. Bu nedenle, "bir defaya mahsus vergi" ve "basit" vergi adlarıyla, Türkiye'nin kayıt dışı

ekonomisinin hala belirli yasal korumalara sahip olduğu söylenebilir (Acar ve Aydın, 2014, s. 30).

1.6. KAYIT DIŞI EKONOMİ ETKİLERİ

Tablo 1.3: Kayıt Dışı Ekonomi Olumlu ve Olumsuz Yönleri

OLUMLU ETKİLER	OLUMSUZ ETKİLER
Yüksek maliyet olmadığından istihdam sağlar	Vergilerin ödenmemesi bütçede açıklar oluşturur
Vergi vermeyerek daha fazla fon sağlar ve buda daha fazla yatırım ve istihdam demektir	Üretilen mal ve hizmette kayıtlı ve kayıt dışı mükellefler arasında haksız rekabet yararır
İŞsizlik ve yoksulluğu azaltır	ÖdenmemiŐ vergiler zamanında vergisini veren dürüst mükelleflere yansır. Adaletsizlik yararır gelir dağılımında

Kaynak: Kaynaklardan yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.6.1. Kayıt Dışı Ekonomi Olumlu Yönleri

Kayıt dışı ekonomi ile yapılan araştırmalar kayıt dıŐılıđu ekonomiye olumlu yönden de etkisi olduğunu savunmuŐtur. Kayıt dışı sektörler esneklik ve düşük işletme maliyetleri gibi avantajlara sahiptir ve bu nedenle kayıtlı sektörlerden daha rekabetçidirler ve bu da kayıtlı ekonominin gelişmesini engeller. Olumlu yön denilince ilk başta ülkede olan ekonomi ve sosyal kriz zamanı işsiz bireylerin istihdam edilmesi ve daha fazla gelir kazanmak denile bilir. Yüksek maliyet ve kapasite yetersizliğu nedeniyle her kes kolayca iş kuramaz. Kayıt dışı ekonomi birçok kişi için bir iş yeridir. Çünkü bu sektör açıkta kalan birçok iŐsize geçimi için iş sağlar ve az gelir kazanıp da 2 işte çalışmak isteyenler içinde ideal bir ortamdır. Kayıt dışı ekonominin genel ekonomi üzerinde olan etkilerini aşağıdaki gibi sıralana bilir (Sarılı M. A., 2002, s. 44) .

1.6.1.1. Ekonomik Büyüme Zamanı Olumlu Etkisi

Kayıt dışı ekonomi ile kayıt altına alınmiŐ ekonomi arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu biliyoruz. Kayıt dışılıktaki artış ekonomik büyümeye pozitif etki ettiğine dair çalışmalar vardır. Bu çalıŐmalardan birisi de Kızılot ve Çomaklının çalıŐmasıdır. Çalışmada söylenilir ki gelişmiş ekonomide %1 artış kayıtlı olan ekonomiyi 8-10% artırır. Yani pozitif yönlü ilişki vardır (Kızılot ve Çomaklı, 2004, s. 115). Bildiğimiz gibi ekonominin büyümesi için yatırımlar lazımdır. Tasarruftaki yetersizlik ekonomik

büyümenin karşısında olan en büyük engeldir. Her birimizin bildiği gibi ekonomik büyüme için fon gereklidir. Yatırım yapmak isteyen kişilerin elinde fonu yoksa ve devletin finans kuruluşları kredi desteği çıkmayınca o zaman kişiler gerekli fonu sağlamak için mecbur kalarak kayıt dışı sektörlere yönelirler. Bu sektöre yönelerek devlete vergisini ve gerekli diğer ödeneklerini ödemeyerek fon sağlamaya çalışırlar. Bu zaman mükellefler ekonomik faaliyetleri kaydetmeyerek vergileri azaltılır ve daha az vergi ödeyerek yatırımlara daha fazla para harcayacaklar. Bu yatırım fonlarının kullanılması, üretim ve gelir artışına yol açacaktır. Burada girişimci vergi vermeyerek ya da daha az vergi vermekle kendi işini geliştirmeye ve büyütme hedefler (Aydemir, 1995, s. 94). Yüksek maliyetler, düşük kullanım ve sınırlı kaynaklar nedeniyle, kayıtlı bir ekonomi herkes için iş yaratamaz. Kayıt dışı ekonomi, bu işsizlere iş fırsatları sunduğu için birçok insan için bir gelir kaynağıdır. Kayıt dışı ekonomi, her seviyeden insan için iş fırsatları yaratarak işsizliği azaltır ve işverenlerin işçileri daha düşük maliyetle iş almasına olanak tanır. Üretim maliyetlerinin kamu ekonomisine göre daha düşük olması, ulusal ve uluslararası pazarlarda daha rekabetçi olmasını sağlar. Gelirin kayıtlı sektörden kayıt dışı sektöre kayması, çeşitli nedenlerle tasarruflar üzerinde çarpan etkisi yaratmış, ekonomiyi canlandırmış ve ekonomik rekabet gücünü artırmıştır. Kayıt dışı ekonominin geliri, kayıtlı ekonomide mal ve hizmetlere talep yaratır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin geliri tüketim aşamasında kaydedilebilmektedir. Harcama açısından da ekonomik büyüme katkı sağlamakta ve ekonominin katma değerini artırmaktadır (Sarılı M. , 2002, s. 35). Eğer bir ekonomide devlet vergi toplar ve bu toplanan vergi ekonomik gelişime daha az ancak toplanan vergi kişilerin elinde kalsaydı daha iyi sonuç doğurursa o zaman buna kayıt dışılığın olumlu yönü denilebilir. Çünkü kayıt dışılıkla elde ettiği gelir vergilenemez ve kişinin elinde daha fazla sermayesi olur. Bu da daha fazla yatırım yapmasına ve gelecekte kayıt dışılığın büyümesine zemin hazırlar. En önemli etki GSMH arasında olan pozitif yönlü ilişkidir. Buradan anlamamız gereken kayıt dışı ekonomide ücret ödemeleri zamanı vergi ve devlete ödenecek olan diğer ödenekler kesilmediğinden emek talebinin artacağı anlamına gelir. Bu da daha fazla istihdam demektir. Eğer bir işveren işçisi için ödemesi gereken ağır vergi yükünden kurtulursa daha fazla işçi istihdam eder ve daha yüksek ücret ödenecek. Bu zaman da tüketimin artması ile GSMH yükselecektir. Ayrıca rekabet de ortaya çıkar. Yani kayıtlı çalışan ile kayıt dışı çalışanlar arasında rekabet yaranır ve ekonomik büyüme ivme kazana bilir. (Acar ve Aydın, 2014, s. 30).

Kayıt dışı ekonominin diğer avantajlarından biri de kayıt dışı ekonominin ülkede toplumsal patlamaları önleyeceğine olan inancıdır.

1.6.1.2. Kayıtlı Ekonomi Üzerindeki Etkisi

Kayıt dışı ekonomi işsizliği ve yoksulluğu azaltır ve kişilerin gelirlerinde olumlu yönden pozitif bir etki de sağlar. Söyleye biliriz ki gizli kayıt dışı ekonomi kayıtlı bir ekonominin müşterisidir. Çünkü kayıt dışı ekonomi neticesinde elde edilen gelirler harcama zamanı ekonomiye kaynak sağlarlar. Bu faaliyet sonucu da elde edilen gelir vasıtasıyla mal ve hizmet alırlar. Yani dolaylı şekilde bile olsa ekonomiye pozitif katkı sağlarlar (Aydemir, 1995, s. 55). Olumlu etkilerden bahseden bazı araştırmacılar kayıtlı ve kayıtsız ekonominin birbirine zıt olduğunu savunurlar. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin büyümesinin nicelikte bir azalma olarak yorumlanmaması gerektiğini söylerler. Ekonomik gayri resmi ekonomi bununla birlikte, gerçek hayatta, kayıtlı ekonomi ve kayıt dışı ekonomi genellikle farklı sektörlerde ve tam potansiyelleri neredeyse imkânsızdır. Kayıt dışı ekonomi ile kayıtlı ekonomi arasında alternatif bağlantılar olmasına rağmen, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdeki değişim birimleri, kayıtlı ekonomide aynı değişiklikleri yaratmayacaktır (Acar ve Aydın, 2014, s. 35).

1.6.2. Kayıt Dışı Ekonomi Olumsuz Sonuçları

Kayıt dışı ekonominin birden fazla olumsuz sonuç ve etkileri vardır. En önemlisi devlet alması gerekli olan vergileri alamaması veya eksik alması. Bu sebepten de dolayı vergi gelirlerinde olan ciddi azalmaların yaşanması. Vergi geliri azalırsa devlet mecbur kayıp olan vergi geliri yerini doldurmak için ya ilave vergi getirecek ya da olan vergi oranlarını yükseltecektir (Işık ve Acar, 2003, s. 130). Bu da arzu olunan durum değildir. Neden olarak ise kişilerin kayıt dışılığa yönelmede en büyük sebepleri yüksek vergi oranıdır, eğer devlet ilave vergi yüklerse ozaman kişiler kayıt dışılığa daha fazla yönelmek zorunda kalırlar. Kayıt dışı çalışan kişiler devlete gerekli ödeneği vermediğinden sigorta ve başka hukuki haklarından yararlanamazlar. Bir diğer olumsuz etki kayıt dışılık büyürse ona ters olarak kayıtlı ekonomide küçülme baş verir. Burada da kayıtlı ekonomiden gelen vergi geliri azalır. Bildiğimiz gibi devletin vergi geliri azalırsa farklı yollara başvurur. Bunlardan ilki borçlanmadır ve para basma yöntemidir (emisyon bu da enflasyonu tetikler). Borçlanma zamanı bankalar garanti olarak ve daha az risk taşıdığı için devlete borç verirler. Riskli olan özel sektöre borç verilmemesi doğal bir

durumdur (Acar ve Aydın, 2014, s. 27). Kayıtlı olmayan ekonomi düzeyinde ekonomik faaliyetlerin bilgisizliği nedeniyle, kapsamlı kayıt dışılık istatistiksel verilerin güvenliğini azaltmakta, bu da verileri eksik ve yanlış hale getirmektedir. Vergi sistemindeki bu sızıntı nedeniyle bir yandan vergi adaleti ilkesinden sapmış, diğer yandan ise vergilerden tahsil edilmeyen veya alınmayan vergiler yerine kredi kuruluşlarından kredi almak zorunda kalmıştır. Kayıt dışı ekonominin olması, hükümete olan güvenin gittikçe azalmasına, sosyal kanunlara ve yargı sistemlerine olan inancın azalmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda toplumda hukuk düzeninin yerini yeraltı ilişkileri almış, toplumdaki suç ve suçlu sayısı da artmıştır (Bilen, 2007, s. 139-141).

Kayıt dışı ekonominin bir başka olumsuz sebebi adaletsiz rekabettir. Yani kayıt dışı çalışan mükellef devlete ödenek ödemez bu yüzden yaptığı mal ve hizmeti daha düşük ücrete üretir ve daha fazla kar elde eder vergi vermediği için. Burada mağdur durumda olan kişiler kayıtlı çalışanlardır çünkü kayıtlı ekonomide çalışanların üzerinde daha fazla yük vardır. Kaynak dağılımında yaranan eşitsizlik şüphesiz sağlam ve dengeli büyümeyi kötü yönden etkileyecektir (Sarılı M. A., 2002, s. 43).

1.7. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖZELLİKLERİ

1.7.1. Vergilendirilememesi

Kayıt dışı ekonomide en büyük özelliği bu faaliyeti yapan kişilerden vergi alınamamasıdır. Bu özellik kayıt dışı sektörle yakından ilgilidir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomiyi vergiden muaf olarak etiketlemek yeterlidir (Aktürk, 2003, s. 35).

Kayıt dışı ekonomi denilince akla ekonomide kayıt altına alınamayan faaliyetler gelir. Doğal olarak kayıt altına alınmayan faaliyetler vergilenemez. Bir yandan vergilenmenin tam yapılamadığı ekonomide kamu gelirlerinde azalma yaşanır. Vergi vermeyerek gelir kazandığını düşünen kişileri daha fazla kayıt dışılığa sürüklenir. Sürekli veya tam zamanlı çalışanlara ve işverenlere sosyal güvenlik katkı paylarının hesaplanıp ödenmemesi, düşük vergi ödemeye çalışılması, satış ve gelirin düşürülmesi gibi yöntemler kayıt dışı ekonomide en fazla karşılaşılan sorunlardandır. Yüksek vergi oranları nihayetinde daha yüksek kayıt dışılığa yol açmaktadır. Bura da hükümetlerin uygulayacağı politikalar ve güçlü vergi denetimi en önemli araçtır (Dinçer, 2007, s. 16).

1.7.2. İstatistiksel Olarak Ölçülememe

Kayıt dışı ekonominin tahmininin zor olmasının nedeni, bunların ne bildirilmemiş ne de vergilendirilmemiş olmasıdır. Kayıt dışı faaliyetler devlete rapor edilmediğinden resmi ekonomik istatistiklere doğrudan yansıtılmamaktadır. Bir faaliyet hukuka uygun olsa dahi resmi kayıtlara yansıtılamıyorsa ve sonuçlanamıyorsa kayıt dışı ekonomide değerlendirilmesi gerekir. Örneğin, tarım, ev işi, çocuk bakımı ve mahalle yardımı, doğru bir şekilde ölçülemeyen kayıt dışı faaliyetlerdir. Kayıt dışı olma nedeni gizli yapılması ve büyük bir gelir kazanılmadığı için beyan edilmemesi tespitinin zor olmasından kaynaklıdır (Dinçer, 2007, s. 16-19).

1.7.3. Yasalara Aykırılık

Faaliyetin yasalılığı, ülkenin mevcut yasa ve yönetmeliklerine göre belirlenir. Bildiğimiz bazı yasal faaliyetler vardır ki farklı ülkeler de yasa dışı sayılır. Dolayısıyla yasa dışı tüm faaliyetler kayıt dışı ekonomiye dâhil edilecektir. Ancak kanuna uygun olarak yürütülen bazı faaliyetlerde önemli olan hukuki yönlerden ziyade ölçü almamak veya beyanda bulunmamaktır. Örnek olarak alkollü içecekler ve kumarhane faaliyetleri her ülkede farklılık gösterebilir (Dinçer, 2007, s. 16). Yasaları çiğnemek, ahlaki standartları ihlal etmek, ek gelir yaratmak kayıt dışı ekonominin başka özellikleridir. Faaliyetin yasalılığı, ülkenin mevcut yasalarına dayanmaktadır. Bazı ekonomik faaliyetler yasal olsa da ahlaki olarak doğru değildir. (Çizgici, 2003, s. 9).

1.7.3.1. Yasalara Aykırı Bir Şekilde Gelirlerini Kayıt Dışı Yapan Mükellefler

Ekonomik faaliyetlerde bulunan ve yasal resmi düzenlemelere uyan bazı mükellefler, çeşitli nedenlerle faaliyetlerine ilişkin bilgileri kayıt ettirmezler. Bu nedenler yüksek gelir kazanmak ve az vergi ödemektir. Bu da kayıt dışılık sayılır. Vergi kaçırmak genel anlamı ile desek mükellefin vergi doğuran olayın olduğunu bildiği halde bile isteye yükümlülüklerinden kaçmak da denilebilir. Vergi kaçırmanın cazipliği ilk başlarda güzel görünse de yakalanma zamanı kesilen cezalar ağır olur. Hem de bu yöntemle kazanılan gelirler, vergiden kaçmak haksız adalet yaratır. Bu mükellefler hemen hemen tüm sektörlerde faaliyet göstermektedir, ancak kayıt dışı boyut aslında o

sektörün kendine özgü yapısı tarafından belirlenmektedir. Bazı alanlardaki faaliyetler, doğası gereği, tespit edilmesi ve kontrol edilmesi zordur ve kaydedilmeyebilir (Sarılı M. A., 2002, s. 34-35).

Bu faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralaya biliriz.

“Kendisini hayat standardı üzerinden ödenen vergiye endekslemiş olan serbest meslek erbabı doktorlar, avukatlar ve muhasebeciler, kereste ve mobilya ticareti yapanlar, oto galeriler, emlak komisyoncuları, kum ocakları, kaçak olarak yurda giren demir ticareti ile uğraşanlar, kuyumcular, döviz büroları, yüksek ücret alan ücretliler, özel inşaat yapan müteahhitler, proje büroları, tekstil iplik piyasasında çalışanlar, gayrimenkul kiraya verenler, spot piyasasında dayanıklı tüketim malları ve elektronik cihaz ticareti yapanlar, küçük sanayi bölgelerinde oto tamir bakımı yapanlar, oto yedek parçası satanlar, deri imalatı ve satışı ile uğraşanlar, otel, lokanta ve eğlence yerleri işletenler, yüksek rant elde eden arsa ve bina sahipleri, sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleyenler, tarımsal ürünleri alıp satanlar” (Sarılı M. , 2002, s. 34-35).

Bu faaliyetleri yöneten herkes, vergi kaçakçılığının değil, kayıt dışı ekonominin bir parçasıdır. Hayatın her alanında yasalara uymaya ve vergilerini tam olarak ödemeye çalışan kişi ve kuruluşların olduğu göz ardı edilemez.

1.7.3.2. Hiç Kayıtlara Girmeyen Ekonomi

Aktif olarak ekonomik faaliyetlerde bulunanlar vergi dairesinin bilgisi olmadan çalışabilirler ve bu kişiler vergi dairesine kayıtlı değildirler. Bu faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralaya biliriz.

“İşportacılar, hamallar, iş takipçileri, boş buldukları yerleri otopark olarak işletenler, belediye hallerine girmeyen sebze-meyve satıcıları, şehir içi nakliyat yapan bir kısım kişiler, belli bir işyeri olmaksızın küçük çapta imalat ve ticaret yapanlar, canlı hayvan ticareti yapanlar, küçük çaplı tamir-bakım işleriyle uğraşanlar, inşaat işçileri, jeton ve bilet satanlar” (Sarılı M. , 2002, s. 35).

Yukarıda bahsedilen insanların faaliyetlerini ve küçük boyutlarını tanımlamanın karmaşıklığı, onların marjinal sektör olarak adlandırılmasına yol açmıştır ve faaliyetlerinin toplamı gerçekten de kayıt dışı ekonominin önemli bir yönüdür (Sarılı M. A., 2002, s. 44).

1.7.4. Ahlaki Normlara Aykırılık

Bazı faaliyetler vardır ki kanun ve yasalar gereği yasaklanmamıştır. Ancak toplum ahlakı taraftan bakılınca uygun bulunmaz. Fuhuş veya organ kaçakçılığında elde edilen karlar veya alıcıları yanıltıcı beyanlarla dolandıran satıcılar bu kriter kapsamında kayıt dışı sayılır (Özsoylu A. F., 1996, s. 11).

1.8. KARA PARA NEDİR

Kara para yasa dışı faaliyetler sonucu elde edilen gelirdir. Ülkemizde ve dünyada bu yasa dışı yollar vasıtası ile büyük miktarda gelirler elde edilmektedir. Kara para ve kayıt dışı terimleri aslında birbirinden farklı terimlerdir ancak bazen bu terimler birbirine karıştırılır. Kara para, kayıt dışı ekonominin para birimidir ve yasadışı para birimi olarak sınıflandırılır. Yetkililere açıklanmayan yasadışı bir kaynaktan geliyor. Mücadele için ilk etapta kara paraya neden olan sistemik acıyı ortadan kaldırmak lazımdır. Kara para suçtur ve yasal değildir, kayıt dışılık ise yasal ekonomide işlem maliyetlerinden (genellikle vergilerden) kaçınmak için yasal işlemler yoluyla üretilen ve hükümetten saklanan para biriminden başka bir şey değildir. Kara para genellikle daha sonra tüketime veya yatırıma (aklanma) dönüştürülmesi gereken fiziksel para biriminin kullanımınıdır (Deodhar, 2021). Kara para terimi ve daha yaygın tanımı, yasa dışı faaliyetler yoluyla elde edilen bu tür para birimleri veya menkul kıymetler için geçerlidir. Özetle uyuşturucu, silah, patlayıcı, organ ve insan kaçakçılığında elde edilen tüm gelirlerin kara para olduğunu söyleyebiliriz (Kocaoğlu, 2019, s. 32).

Kara paralar, kökenlerine göre iki gruba ayrılabilir: Birinci grup (ilk olarak yasadışı faaliyetlilerden kazanılan paralar. Silah kaçakçılığı ve uyuşturucudan kazanılan paraları örnek göstere biliriz). İkinci grupta (kaynak yaratma faaliyeti başlangıçta yasal olmasına rağmen, vergi kaçakçılığı yaparak sahte fatura veya sahte belge düzenleyerek kazanılmış paralar diye biliriz) (Başak, 1998, s. 2).

“Vienna Sözleşmesinin 3. Maddesinin 1/a bendine göre ise 91/308/EEC Sayılı Direktif çerçevesinde, uyuşturucuya dayalı olarak bir Kara para tanımı yapılmış, ancak bu tanımın genişletilebileceği ve üye ülkelerin belirleyeceği diğer suçların da direktif kapsamına alınacağı şerhi konmuştur. Ayrıca Vienna Sözleşmesinde, kara para: Bir iktisadi değere sahip maddi ya da gayri maddi, taşınır ya da taşınmaz her türlü varlık ile bu varlıklar üzerindeki bir hakkı veya menfaati kanıtlayan her türlü hukuksal belgeler ve araçlar suç sayılan faaliyetlerden kazanıldığı takdirde Kara para olarak nitelendirilirler denilerek kara paranın tanımı genişletilmeye çalışılmıştır” (Başak, 1998, s. 3).

Kara paranın ekonomik tanımına bakıldığında, bu yapının suç sayılan ve ekonomik hayatı düzenleyen kanun ve yönetmelikleri ihlal eden unsurlarla birlikte ele alındığı açıktır.

Öte yandan hukuki tanımda, kara paranın ekonomik değeri dikkate alınmaksızın kara para elde etmeye yönelik tedbirlerin yürürlükteki yasalara uygunluğu esas alınmaktadır.

Sosyal anlamda kara para, toplum tarafından suç olarak kabul edilen ve sosyal hayatı doğrudan etkilemeyen tüm faaliyetlerin geliri olarak kabul edilmektedir (Kocaoğlu, 2019, s. 32).

1.8.1. Kara Para Aklama Yöntemleri

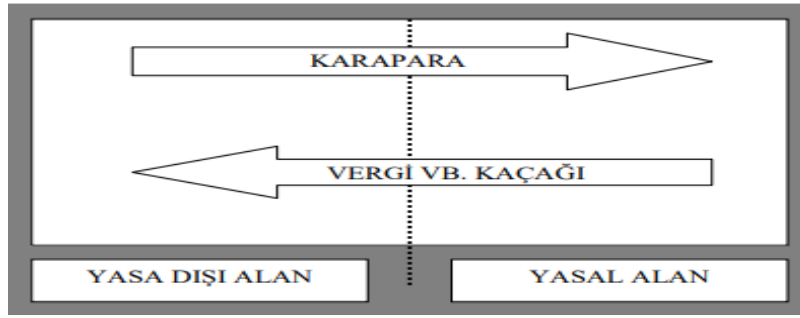
Gelirin hukuka aykırı olarak kazanıldığı tespiti halinde söz konusu geliri devlet müsaderesinden ilave geliri elde eden kişiler hapis ve para cezasına çarptırılır. Kara paranın güvenli bir şekilde harcanması için temizlenmesi gereklidir, yani gelire yasal görünüm kazandırılmalıdır. Kara para aklamayla mücadelede, önleyici tedbirlerin ve özel soruşturma tekniklerinin formüle edilmesinde önemli ilerleme kaydedilmiştir. Öte yandan suçlular, alınan önlemlerle başa çıkmak için kendi beceri ve yöntemlerini de geliştirirler. Kara para aklama yöntemleri karmaşık olmakla birlikte, uzmanlar, profesyoneller ortaya çıkmıştır. Ülkenin finansal sistemine, ekonomik koşullarına ve düzenleyici yetkilerine dayalı olarak yeni yöntemler geliştirebilirler. Araştırmalar birçok yıkama yönteminin kullanılabileceğini göstermiştir ve bu yöntemler arasında bazı benzerlikler bulunmuştur. Bir yandan fonlar suçun kaynağından ayrıştırılırken, diğer yandan da cezai deliller soruşturmanın başarısız olması için gizlenmekte ve ekonomik, coğrafi menşe kaynağı gizlenerek paralar suçlulara iade edilmektedir (Dönmez, 2010, s. 23).

Bu adımları makinede kirli çamaşır yıkamak ile karşılaştırarak açıklamaya çalışırsak, ilk adım kıyafetleri makineye yerleştirme (yerleştirme adımı) ikinci adım çamaşırını makinede yıkamaktır (ayırma aşaması), son aşama giysilerin temiz bir şekilde çıkarılmasıdır (uyumlaştırma aşaması) (Miynat ve Durmaz, 2013, s. 317).

1.8.2. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para

Bildiğimiz gibi gelirini beyan etmemek hem yasal hem de yasal olmayan olarak iki yere bölünür. Yasal olarak devlete verilmesi gereken ödeneklerden yasal olarak kurtulmak denir bu suç değildir. Ancak yasal olmayan yollarla kayıt dışılığa başvurmak suçtur ve yaptırımı mevcuttur.

Şekil 1.1: Kara Para

Kaynak: (Yıldırım, 2007)

Yasal ancak kayıt dışı faaliyetlerde bulunan kişilerin gelirlerini kayıt altına almaktan kaçındığı, yasa dışı faaliyetlerde bulunanların ise gelirlerini kayıt altına almaya çalıştığı ortaya çıkmıştır. Şekil 1 'de gösterildiği gibi, yasadışı faaliyetler kayıt dışı ekonominin yalnızca bir parçasıdır. Yani kayıt dışı ekonomi düzeyi yüksek olan ülkelerde kara para aklamak daha kolay. Kara para suçları kayıt dışı ekonominin tamamını kapsamadığından, bununla mücadele farklı olabilir. Faaliyetlerin kaydedilmesi, yasa dışı faaliyetlerde bulunma cazibesini ortadan kaldırabilir (Yıldırım, 2007, s. 18).

Kara para ve kayıt dışı ekonomi terimleri, sıklıkla birbirine benzer olduğu için karıştırılan önemli terimlerdir. Ancak bu iki kavramın anlamları farklıdır. Bu farkı doğru tanımak, savaşmanın doğru yolunu belirlemenize yardımcı olacaktır. Bu iki kavram arasında ortak bir nokta vardır. Suç gelirleri olmasıdır. Gerçek şu ki, suç gelirlerinin yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomi büyüktür, kayıt dışı ekonomilerin büyük olduğu ülkelerde ise suç gelirlerinin yasadışı dolaşımı da yaygındır. Kayıt dışı ekonomi ile kara para birbirine benzer olabilir ancak farklı terimlerdir. Bu farklılıkları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz (Halk Bank, 2021).

- Kayıt dışı ekonomi ve kara para arasındaki temel fark, nasıl alındığıdır. Kara para yasa dışı faaliyetlerden gelir, ancak kayıt dışılık hem yasal hem de yasa dışı olabilir (Demir, 2007, s. 38).
- Kazançların kayıt altına almamayı tercih edenlerin asıl amacı devlete verilecek olan ödeneklerden kurtulmak olsa da kara para kazananların böyle bir amacı yoktur. Tek amaçları, yasadışı yollardan elde edilen bu kaynakları ekonomiye entegre etmektir. Öte yandan kara paranın kaynağının gizlenmesi ve ekonomik sisteme entegre edilmesi için resmi kayıtlara kaydedilmesi ve çeşitli yasal belgeler aracılığıyla yani kara para aklama yoluyla kayıt altına alınması gerekmektedir.

- Kayıt dışı ekonomide faaliyetler esasen bireyseldir ancak kara para esas olarak organize faaliyetler alanına aittir (Demir, 2007, s. 38).
- Kayıt dışılığa karşı direnci, mücadeleyi esasen devlet kendisi yapar ancak kara para olunca uluslararası mücadele gereklidir.
- Kayıt dışılıkta istenilen temel amaç kayıt dışı ekonomik faaliyetleri kayıt altına almak olsa da kara para ile mücadelede amaç kara parayı ortadan kaldırmaktır. Ancak kayıt dışı ekonomiyle etkin bir şekilde mücadele etmek kara para aklamayı da etkileyebilir (Demir, 2007, s. 38).

1.9. KAYIT DIŞI EKONOMİ SONUÇLARI

Kayıt dışılığın tanımını yapınca en büyük sorun bu faaliyetlerin kayıt altına alınamadığıdır. Bu ekonomi kayda girmediğinden hesaplanan enflasyon, işsizlik, ekonomik büyüme rakamları da gereceği yansıtmıyor. Pek çok belirti istatistiklerde yer almadığı için ekonominin durumu ile ilgili yanlış bilgiler verilir ve hepsinden önemlisi alınan verilere göre uygulanana maliye politikaları da istenilen sonuçlara ulaşamaz (Kızılot, 2021).

Kayıt dışı ekonominin bir diğer en önemli sorucu devleti önemli miktarda mali kayba sokmaktır. Yani mükellef devlete gerekli ödeneklerini ödemek istemez ve faaliyetini kayıt dışı yürütür. Kayıt dışı ekonomi ve kayıtlı ekonomi birbirine zıt kutuplar gibidir. Yani kayıt dışı ekonomi artarsa kayıtlı ekonomi küçülmeye gider. Bu zaman devletin gelirleri gittikçe azalır. Bu zaman devlet borçlanma yoluna gider (Karaarslan, 2010, s. 18).

Kayıt dışı ekonomide devlete gerekli ödenekler ödenmez bu zaman zamanında vergisini veren mükellefle kayıt dışı mükellef arasında haksız rekabet ortaya çıkar.

Kayıt dışı çalışan bir işçi sosyal sigortası olmadığından iş hayatının sağlıklı olmasına getirir.

Kayıt dışı ekonominin fazla olması ve gerekli tedbirlerin yeterince alınmaması devlet ve vatandaş arasında güven ilişkisine zarar verir. Bu da kayıt dışılığın artmasına ve yaygınlaşmasına neden olur. Eğer bir ülkede kayıt dışılık az ise o zaman kamu harcamaları için finansman toplama sorunu olmaz (TISK, 2001).

İKİNCİ BÖLÜM
KAYIT DIŞI İSTİHDAM

2.1. KAYDA GİRMEYEN İSTİHDAM NEDİR

Çalışanların yeterli çalışma standartlarına sahip olmadan, asgari yaş haddi, asgari ücret hakkı, fazla mesai ücreti ve işyeri çalışma standartları gibi konulardaki düzenlemelere uyulmadan, sosyal güvenlik, vergi ve diğer fonların eksik ödendiği ya da hiç ödenmediği istihdam türüdür

Kayıt dışı istihdam terimi ilk olarak 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization) tarafından “enformel sektör” olarak Kenya Dünya İstihdam Programı Raporunda yer almıştır. Kayıt dışı istihdam edilen kişinin normal bir iş akdine sahip olmadığı ve ücretini ne zaman alacağını, hatta alıp almayacağını bilmeden çalışması anlamına gelmektedir. Yani kayıt dışı istihdam, sadece sosyal devlet anlayışının değil, normal piyasa kurallarının da işlemediği bir alan oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonominin gelişmesinde etkili unsurlarından birisi olan kayıt dışı istihdam olgusunun ardında yüksek sigorta primleri ile işçi maliyetlerindeki artışlar önemli rol oynamaktadır. Ücretler üzerindeki ağır sosyal güvenlik kesintileri ve vergi yükünün dikkate değer ölçüde maliyetleri yükseltmesi nedeniyle; kayıt dışı istihdam kayıt dışı ekonomiyi besleyen ve büyüten bir kaynak haline gelmiştir (Candan, 2007, s. 14).

Kayıt dışı ekonominin geleneksel ekonomik işlemlerden farklı birçok yönü vardır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunanlar, yükümlülüklerini yerine getirememek için ülkenin mevcut kurallarına kısmen veya tamamen karşı çıkarlar veya mevzuattaki boşlukları kullanırlar. Kayıt dışı istihdamda sosyal güvenlik primleri biriktirilmez veya devlete verilmesi gereken ödenekler ödenmez. Ayrıca bu işlemler ölçülemediği için resmi ekonomik istatistiklere doğrudan yansıtılamamaktadır. (Candan, 2007, s. 14-15).

Enformel sektörde çalışan bir işçinin normal kayıtlı sektörde çalışan işçi gibi sözleşmesi olmadığı ve ne kadar ücret ödenip ödenmeyeceğini bilmeden çalışması demektir. Genel söyleye biliriz ki kayıt dışı çalışmak hiçbir sosyal güvenliği olmamak demektir. Yüksek sigorta primleri ve artan işçilik maliyetleri işsizliğe neden olan önemli faktörlerdir. Kayıt dışı istihdam en etkili faktörlerden biridir. Sosyal güvenlik ücretlerinin ve vergi yüklerinin ve maliyetleri büyük ölçüde artması, kayıt dışı istihdam kayıt dışı ekonominin büyümenin yakıtı ve kaynağı haline gelmiştir. Kayıt dışı çalışan ülke vatandaşlarının istikrarsız istihdamının yanı sıra, yasadışı yabancı işçi çalıştırma ve çocuk işçiliği de sorunun bir başka boyutudur. Diğer tüm ülkelerde olduğu gibi bizde de kaçak

çalışma ülkemizin istihdam yapısını olumsuz etkileyen unsurlardandır (Kayıt dışı ekonomi özel ihtisas komisyonu raporu, 2001).

SGK açısından, yasal işlerde çalışarak veya ücretlerinde yaptıkları çalışmaların yetkili mercilere bildirmemek ya da eksik bilgi vermek olarak tanımlanır (www.sgk.gov.tr, 2021).

Genel olarak kayıt dışı sektörde kadınların erkeklerden daha sık istihdam edildiğine inanılmaktadır. Kayıt dışı sektör, daha az saat çalışmasına ve gelir getirici faaliyetlerini ev içi işlerle birleştirmelerine olanak tanır. Ayrıca, aile gelirlerinin düşük olması nedeniyle, kadınlar genellikle bu tür işlerde çalışmayı kabul ederek aile bütçesine katkı sağlamayı hedeflerler.

2.2. KAYIT DIŞI ÇALIŞMANIN İŞÇİ AÇISINDAN SORUNLARI

- Kayıt dışı çalışanların çalışma günleri emeklilikten sayılmaz
- Kayıt dışı sektörde çalışan işçiler, herhangi bir nedenle çalışma ve çalışma yeteneklerini kaybetmeleri halinde malullük ödeneği alamazlar.
- Ölüm halinde geride kalmış aile üyeleri ölüm aylığı alamazlar (www.sgk.gov.tr, 2021).
- Eğer işsizseniz, işsizlik sigortası alamayacaksınız.
- İşten çıkarılmaları halinde ihbar ve kıdem tazminatınız alamazlar ve yıllık izin, haftalık izin veya doğum iznine hakları yoktur.
- İş kazası veya meslek hastalığı durumunda geçici rapor parası veya maluliyet aylığı alamaz
- Eğer işsizseniz, işsizlik sigortası alamayacaksınız (www.sgk.gov.tr, 2021).

2.3. KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN NEDENLERİ

Ülkemizde kayıt dışı istihdama katkı sağlayan birden fazla faktör bulunmaktadır. Ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına göre değişkenlik gösteren kayıt dışı istihdamın birçok nedeni bulunmaktadır. Yoksul ve düşük eğitilmiş işçilerin katma değeri genellikle düşük olduğundan, bu kişilerin ödediği prim ve vergiler bireyin katma değerini aşabilmektedir. Bu durumda işverenler, daha fazla gelir kazanmak ve işçi maliyetlerini düşürmek için yoksul ve düşük vasıflı kişileri kayıt dışı çalıştırmayı seçerler, bu durumda işçiler kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalırlar (Tansöker, 2017, s. 310).

Tablo 2.1: Kayıt Dışı İstihdam Nedenleri

KAYIT DIŞI İSTİHDAM NEDENLERİ	Bürokrasi
	Denetim eksik olması
	Eğitimsizlik
	Sosyal güvenlik hizmetlerinden memnuniyetsizlik
	Kurumlar arası koordinasyon eksikliği
	Bilgi yetersiz olması

Kaynak: (KADİM, 2006).

2.3.1. Sosyal Nedenler

Ülkemizde hızla artan göçler ve buna dayanarak nüfustaki artışı, çocuk işçiliği, yasadışı yabancı işgücü ve sağlıksız kentleşme kayıt dışı istihdama yol açan sosyal nedenlerden bazılarıdır. Bu faktörler yan yana geldiğinde, insanların kayıt dışı çalışmaya sürükleyen temel toplumsal sosyal nedenidir. Bu da artan iş gücünün sosyal giderlerini karşılaya bilmesi için mecbur bir şekilde kayıt dışı istihdama yöneleceğidir. Bir ülke küresel rekabete katılabilir, ancak daha fazla insan iş bulamadığı zaman bu fırsat bir tehdit haline gelir. Bu ortamda emek arzı, emek talebini aştığı için, işçiler daha düşük ücretlerle çalışmaya ve kayıt dışı rekabete katılmaya isteklidirler. Bu zaman işverenler düşük ücretli faaliyet göstermeyi umarlar ve bu hatayı rasyonel bir davranış olarak görürler ve işçiler için ödenmesi gereken sigorta maliyetlerinden kurtulmuş olurlar. Bu yolun sonun da kayıt dışı istihdamın daha da ilerlemesine olanak sağlamış olur ve bu da hiçbir devlet tarafından istenen bir durum değildir (Kaleli ve Karaca, 2019, s. 772).

Kırsal nüfusun eğitim düzeyi eksik olması ve tarım sektörünün etkin olmaması insanları kırsal alanlardan kentsel alanlara taşınmayı zorunlu kılıyor. Kırsal alanlarda tarımsal işlerde çalışan çocukların düşük ücretler ve kayıt dışı istihdamı yaygındır. Araba yıkama, sokaklarda peçete satışı gibi yan faaliyetlerde yoğun çocuk işçiliği bulunabilir. Sonuç olarak, ülkemizdeki çocukların çoğu, sosyal güvenceden yoksunlardır. Çocukların işçi olarak çalışmasının temel sebeplerinden biri de ailelerinin sosyal durumunun kötü olması da denilebilir. Çocukların işe girmesi oldukları çevreye göre değişmektedir yani köyde yaşayan çocuk tarlada ya da hayvan bakımında çalışarak aile bütçesine katkı sağlar. Şehirde yaşayan çocuklar ise esasen stajyer, işportacı ya da başka sektörlerle yönelirler. Genelde bu işi yapan çocuklar ilkokul ya da ortaokul yaşlarında olanlardır. Kayıt dışı

çalışan çocuklar çoğu eğitime devam edemiyor ya da az bir kısmı okulu ile beraber kayıt dışı sektörde istihdam ediyor (Candan, 2007, s. 14)

2.3.2. Ekonomik ve Mali Nedenler

Ülkenin ekonomik ve mali yapısı kayıt dışı istihdamın temel nedenidir. Özellikle işverenlerin üretim maliyetlerini düşürerek daha fazla gelir elde etme motivasyonu, kayıt dışı işlere girmelerine neden olurken, bunun bir nedeni daha fazla gelir elde etmek olsa da işçiler işsizlikten kaçınmak için kayıt dışı işlerde çalışabilmektedir. Artan enflasyon ilerleyen zamanda alım gücünün belirsizleştirilmesi yatırımcıları negatif etkiler. Yatırım olmazsa işsizlik artar ve kayıt dışı istihdama sürükler işçileri. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin sayısı ve küçük işletmelerin rekabet gücü, kayıt dışı istihdam düzeyini etkileyen önemli ekonomik faktörlerdir (Dam, Ertekin, ve Kızılca, 2018, s. 299).

Yüksek işsizlik oranlarına sahip ülkelerde işverenler işsizlik baskısıyla karşı karşıya kalanları düşük ücretli çalıştırarak, kârlarını, sermayelerini arttırlar. Çalışanlar daha uzun saatler çalıştığı için daha az yeni iş var. Bu da işverenin maliyeti azalır ve daha fazla kar, sermaye elde edilir (Kesici, 2010, s. 13).

2.3.3. Diğer Kamu Nedenleri

2.3.3.1. Denetimin Yetersiz Kalması

Sosyal güvenlik denetimi, kayıtlı istihdamı etkin bir şekilde teşvik etmelidir. Denetim personelindeki artışa rağmen bölge müdürlüklerinde etkin istihdam konusunda sorunlar devam etmektedir. Denetimden beklenen sonuçların elde edilebilmesi için denetçinin gayri resmi işlerde uzman olması, tarafsız bir ekipten oluşması ve düzenli olarak denetim yapması gerekir. Aksi takdirde denetim ciddiye alınmayacak, gayri resmi olaylar gizlenecek ve önümüzdeki yıllarda gayri resmi boyutu artıracaktır (Aydemir, 1994, s. 31). Vergi inceleme dairesinin yoğun iş yükünden ve eleman eksikliğinden dolayı sadece yanlış yapan mükellefleri kontrol eder ve önleyici olarak riskli alanlarda denetim yapamaz. Denetimin de ihbara ve şüpheye esasen yapılması mükellefi gelirini doğru beyan etmeye itmez aksine yakalanmamaya yönelik düşündür. Denetim yapılmasında temel amaç aslında mükelleflerin yasalara uygun hareket edecek şekilde eğitmek olmalıdır. Mükelleflerin bir gün denetlenebileceklerine inanmaları, onların hukuka uygun hareket etme eğilimlerini artıracaktır (Gediz Oral, Arpazlı Fazlılar, ve Koç, 2015, s. 129).

Genel olarak söyleye biliriz ki Türkiye’de denetim müfettişi eksikliği var. Özellikle kayıt dışı ekonomide ve kayıt dışı istihdamda SGK ve vergi dairelerinde teftiş faaliyetleri yürütecek müfettiş ve müfettişlerin bulunmaması kayıt dışı sektörün gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Tablo 2.2: 2018 Yılı Vergi Denetim Kurulu’nun Kadro Durumu

Unvan	Toplam	Dolu	Boş
Vergi Baş Müfettişi	1.889	220	1.669
Vergi Müfettişi	6.494	2.822	3.672
Vergi Müfettiş Yardımcısı	6.855	5.220	1.635
TOPLAM	15.238	8.262	6.976

Kaynak: (VDK, 2018, s. 11)

Vergi denetim elaman sayısında artış daha kaliteli ve sağlam bir vergi denetimini işaret etmektedir.

Gördüğümüz gibi vergi başmüfettişi toplam kadrosunun %11, vergi müfettişi kadrosunun %43, vergi müfettiş yardımcısının ise doluluk oranı %76 olduğu gözükmektedir. Toplamda 15,238 kadro olduğunu görmekteyiz ancak boş kadro sayısına bakınca neredeyse %45 bir boşluk olduğunu görmekteyiz. 2018 yılında ülkemizde toplamda olan mükellef sayı 10.956.043 tür. Buradan anlaşılacağı üzere müfettiş başına düşen mükellef sayısı 1.326 dır. Söyleye biliriz ki ülkemizde etkin bir vergi denetimi yapılabilmesi için yeterli eleman bulunmamaktadır ve bu nedenle vergi kaçakçılığını önlemek için gerekli denetimleri tam olarak gerçekleştiremediklerini göstermektedir. Vergilendirme sistemimiz esasen beyan esasına dayanmaktadır. Beyanın doğruluğunu teyit edecek kişiler de vergi denetmenleridir. Denetmeni yetiştirmek zor ve maliyetli olsa da kayıt dışılık ve vergi kaçırmayı önlemek için en etkili yöntemdir. Denetim ne kadar güçlü olursa kayıt dışılık bir o kadar azalır.

Hazine ve Maliye bakanlığından verilen bilgiye göre 8.09.2020 tarihi itibarıyla toplamda 8,252 vergi müfettişi aktif şekilde görevdeler. Bunlardan 218 vergi başmüfettiş, 2.810 vergi müfettişi ve 5.224 vergi müfettiş yardımcısıdır (www.hmb.gov.tr, 2021).

2.3.3.2. Bürokrasi Fazlalığı

Bürokrasi Türkiye'nin merkezi bir yer işgal etmekle birlikte, modern zamanın ihtiyaçlarını karşılayamıyor. Bu durum kamu düzeninin korunmasını olumsuz etkilemektedir. Bu durumun nedenleri şu şekildedir: Türk hükümeti çok hızlı gelişti ve bu büyüme ile daha az etkili hale geldi. Çoğu karar tek merkezde alınıyor ve bireysel liderlik geleneği korunuyor (Özsoylu A. F., 1994, s. 20). Çok sayıda bürokratik prosedür, şirketleri yatırım yapmaktan uzaklaştırır veya belgesiz işçileri işe almaya zorlar. Ayrıca son zamanlarda ülkemizde bürokrasiyi azaltmak için önemli çabalar gösterilir. Kural ve tedbirlerin benimsenmesi nedeniyle bazı bürokratik işlemler kaldırılmıştır.

2.3.3.3. Kurumlar Arasındaki Koordinasyon Eksikliği

SGK' da kendi dâhilinde olduğu gibi bu kurumlar ile Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları arasında da koordinasyon veya iletişim eksikliği bulunmaktadır. Devlet kurumlarının ortak veri tabanlarını ve bilgi teknolojilerini kullanmaları henüz ideal seviyede değildir. Bu koordinasyon eksikliğinin nedeni, SSK'ya kayıtlı çalışan sayısı ile Maliye Bakanlığı'na kayıtlı çalışan sayısı arasında büyük bir fark olmasıdır (Süngü, 2008, s. 117).

Kayıt dışı istihdama çözüm olarak denetimin tek başına kullanılması mümkün değildir. Kayıt dışı istihdam, mevcut ekonomik sistem tarafından yönlendirilen ve örtük uzlaşmayı yansıtan bir yapıya işaret etmektedir. İşverenler genellikle aynı konuda tekrar denetimden şikâyet ederler. Maliye Bakanlığı kontrol personeli, iş müfettişi ve sigorta müfettişi arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle, farklı kontrol kuruluşları kısa sürede işyerini denetleyecektir. Aynı bölümdeki müfettişler arasında koordinasyon eksikliği nedeniyle gerekli iletişim sağlanamaz. Çalışanların ve işverenlerin kontrolü bazen yeterli olmamaktadır (KADİM, 2006).

5510 sayılı Kanun'un çıkmasıyla birlikte ulusal kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon güçlendirilerek uygulamada başarı sağlanmıştır. 1 milyonu aşkın çalışan kayda geçirilmiştir, ancak uygulamada sorunlar devam etmektedir. Özellikle gelir idaresi ile iletişim kurarken bazı zorluklar vardır. Başta vergi daireleri olmak üzere devlet kuruluşlarından müfettişler ve görevliler, sosyal güvenlik hukuku ve denetimi konusunda eğitim almalıdır. Bu yetkililer, denetim yapma ve veri paylaşımının kendi sorumlulukları olmadığını ve ek yük olduğunu düşünmemektedirler. Bu sebeplerden dolayı başta vergi daireleri olmak üzere bütün müfettişler eğitilmeli ve

yaptıkları işin sorumluluklarını kavrayarak yerine getirmeleri gereklidir (Akgün, 2015, s. 63).

2.3.3.4. Vergi Afları, Borçlanma ve Sosyal Güvenlik

Çok fazla karşılaştığımız sorunlardan biri vergi affı, sosyal sigorta primi affı çoğu zaman borcun zammını veya faizin tamamen iptal edilmesi anlamına gelmekte olup, bu durum sigortalıların sigorta primlerini öderken ödeme alışkanlıklarını olumsuz etkilemektedir. Yurtdışındaki vatandaşların ülkelerine döndükten sonra toplu prim karşılığında derhal emekli olma haklarına sahiptirler. Borçlananlar borçlarını 8-10 yıl içinde emekli maaşı şeklinde geri alabilirler. Primleri değerlendirmeye almadan direk kişilere yaşlılık aylığı bağlamak sosyal sigorta mantığıyla çelişmektedir. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın SGK ya primlerini düzenli olarak ödenmesi, kişilerin haklarını kaybetmeden emekli aylığı alabilmelerini sağlamak ve katkı payları sosyal sigortacılık ilkelerine göre değerlendirilmektedir (Karadeniz, 2012, s. 32).

2.3.3.5. Kayıt Dışı İstihdamla Mücadelede 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

27 Ekim 2020 tarih ve 31287 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu program, kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücretlerle daha etkin mücadele edilecektir. Alınacak tedbirler aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.3: Kayıt Dışı İstihdamla Mücadelede Alınacak Tedbirler

<p>Tedbir 1. Kayıt dışı istihdamın çok fazla yoğun olduğu işler tespit edilecek ve o işe uygun olarak kayıt altına alma programları uygulanacak.</p>	<p>Kayıt dışı sektörün çok fazla olduğu inşaat ve turizm küçük işletmelerde kayıtlı istihdamı teşvik eden politika ve uygulamaların geliştirilmesine yönelik yapısal tedbirler alınacaktır. Yıl içinde bu alanlara yönelik risk analizleri yapılarak denetim ve rehberlik çalışmaları yapılacaktır. Küçük işletmelerde kayıtlı istihdamın yaygınlaştırılmasına yönelik olarak belirtilen illerde TESK ve TOBB Kadın Girişimciler Kurulu iş birliği ile bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri yürütülecektir.</p>
<p>Tedbir 2. Kayıt altına alınmayı teşvik ettirecek ve bu konuda farkındalığı arttıracak programlara başvurulacak.</p>	<p>Taraflara sosyal güvenlik hakları ile ilgili bilgi ve eğitim verilecek. Özel sektörde çalışan sigortalının sigorta gelirinin bir önceki aya göre %20 veya daha fazla azalması durumunda bilgilendirme mesajı gönderilecektir. Analiz sonucunda riskli bulunan işverenlere bilgi amaçlı mektup gönderilecektir</p>

Kaynak: (www.sgk.gov.tr, s. 84)

2.4. BAZI DÜNYA ÜLKELERİNDE KAYIT DIŞI EKONOMİ

2.4.1. Rusya

Rusya’da kayıt dışı ekonomi denilince akla gelen kayıt dışılığın çok büyük olmasıdır. Özellikle küçük işletmeler vergi ve benzeri ödeneklerden kurtulmak için hızla kayıt dışılığa yönelirler. Vergilerin verilmemesi ya da eksik verilmesi beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Ayrıca birçok işletmede zarf üzerinden gizli şekilde kayda geçmeyen maaşlarda vardır. Yani işveren vergiden kaçamak ve yüksek maliyetlere katlanmamak için işçi ile anlaşır. İşçi maaşını minimum şekilde kayıtlarda gösterir ve ilave ödenecek parayı zarf şeklinde nakit olarak işçiye elden öder. Bu şekilde işveren ilave vergi yükünden kurtulmuş olur. Rusya’da kayıt dışı ekonomi ile ilgili ne yazık ki tam bir rakam yoktur. Farklı farklı anket soruları vasıtası ile yapılan bazı çalışmalar vardır ve sonuçlar devletin verdiği sonuçlarla örtüşmüyor. Verilmiş oranlar ve çalışmalar aşağıdaki gibidir (Çolak, 2012, s. 166).

Kayıt dışı ekonomi hakkında Rosfinnadzor paylaştığı verilerde 2018 yılında 20 trilyon rubleye (306 milyar dolar) ulaştığı ve bu rakamın ülkenin (GSYH) yüzde 20’sine eşit olduğu belirtildi. 2016 yılında 24,3 trilyon ruble (GSYH’nin 28,3’ü) seviyesinde olan bu miktar, 2017’de yüzde 8 azalarak 18,9 trilyon rubleye (GSYH’nin 20,5’i) denk gelmekteydi (www.turkish.aawsat.com, 2021).

Putnins ve Sauka’nın geliştirdikleri anket soruları ile Rusya’daki şirket sahipleri, yöneticiler ile toplamda 500 telefon görüşmesi yapılmış ve anketin sonucuna göre Rusya’da kayıt dışı ekonomi boyutu 2018 yılında GSYH’nin 44,7% ni, ancak bu oran 2017 yılında GSYH’ nin 45,8% denk gelmekteydi (www.freepolicybriefs.org, 2021).

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki mülkiyet haklarında olan belirsizlikler ve artan yatırım hacmine paralel vergilerle ilgili sorunlar ortadan kaldırılmalıdır. Mükelleflerin vergiye karşı bilinçlendirilmesi de Rusya’daki kayıt dışılık oranının düşürülmesine olanak sağlayacaktır. Kayıt dışılıktan kayıtlı ekonomiye yönelmek ülkenin vergi toplamasında ola bilecek sorunları ortadan kaldıracaktır.

2.4.2. Fransa

Fransa'da kayıt dışı sektörde çalışanlar genellikle yasal göçmenler, yasal olmayan göçmenler ve işsiz vatandaşlardır. Göçmenler genellikle daha iyi yaşam ve geçimlerini sağlayabilmek için yasal işleri yanında yasa dışı ek işte çalışmaya yönelirler. Fransa'da kayıt dışı istihdam oranı GSMH'nin %4-15 arasındadır. Kayıt dışı bölgesine bakarsak burada hizmet sektörü %60, inşaat sektörü %27, diğer sektörler ise %13 oluşturmaktadır. Fransa'da kayıt dışılık ile mücadele için birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Tunç, 2007, s. 70).

Eğer Fransa'da çalışılmak istenirse o zaman tek istihdam bildirimini doldurulması lazımdır işveren tarafından. Bu bildiri doldurularak SGK gönderilir, eğer bu bildiri yapılmazsa o zaman kayıt dışı istihdam olarak gözüktür. Bu bildiri ev işlerinde çalıştırılanlar hariç tüm işverenler vermesi lazımdır (Sarıcı, 2006, s. 93).

İşveren eğer işçi çalıştıracak ise o zaman işçiler çalışmaya başlamadan bir hafta önce SGK bildirilmesi gerekmektedir. Yabancı işçi çalıştırılırsa çalışma izni almalıdır. Bordroda işçinin tüm çalışma saatleri bildirilmelidir.

Tablo2.4: Türkiye'ye Yakın Ülkeler Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklükleri (%GSYH)

Ülke	2003	2007	2008	2009	2011	2012
Türkiye	32,2	29,1	28,4	28,9	27,7	27,7
Ukrayna	49,7	46,8	46,2	46,2	44,6	44,2
Moldova	43,5	42,3	42,0	42,3	40,7	40,2
Yunanistan	28,2	25,1	24,3	25	24,3	24,0
Bulgaristan	35,9	32,7	32,1	32,5	32,3	31,9
Romanya	33,6	30,2	29,4	29,4	29,6	29,1

Kaynak: (Schneider, 2013, s. 85-100)

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi ülkemiz 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %32,2 iken 2012 yılında bu oran %27,7 kadar gerilemiştir. Komşu ülkelerimiz olan Yunanistan, Ukrayna, Moldova, Bulgaristan, Romanya'da da durum ülkemizdeki gibi aynı eğilimde seyretmiştir. Yani Yunanistan'da 2003 yılında %28,2 iken bu oran 2012 yılında %24 düşmüştür. Ukrayna'da 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %49,7 iken bu oran 2012 yılında bu oran %44,2 kadar düşmüştür. Moldova da durum 2003 yılında %43,5 seviyesinde iken 2012 yılında bu oran %40,2 kadar inmiştir. Bulgaristan'da 2003 yılında kayıt dışı ekonominin boyutu %35,9 olmuştur. Ancak bu oran 2007 yılında %32,7, 2012 yılında ise %31,9 kadar gerilemiştir. Romanya'da da durum benzer şekilde

seyretmiştir. Burada 2003 yılında kayıt dışı ekonomi oranı %33,6 olmuş, 2008 yılında %29,4 kadar gerilemiş ve 2012 yılında bu oran %29,1 düşmüştür (Schneider, 2013, s. 86).

2.5. COVID-19 PANDEMİSİNİN İSTİHDAMA ETKİSİ

Eşi benzeri görülmemiş COVID-19 pandemisinin ortaya çıkması ve sosyal, politik ve ekonomik kalkınmadaki küresel zorluklar, dünya ülkeleri ekonomilerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmıştır. Bu sonuçlar, dünyayı virüsün yayılmasını kontrol altına almak için önleyici tedbirler alınmasını getiriyor ve dünyadaki birçok ülkenin ekonomisi kilit altındadır. Ülkeler, temel hizmetlerin yanı sıra mal ve hizmetlerin üretiminde ve bu ürünlerin tüketiminde sorunlar yaşamaktadırlar (Kara, 2020, s. 605-615). 2020 yapılan birçok araştırmalara göre, COVID-19 pandemisi son 30 yılın sosyal ve ekonomik kazanımlarını ortadan kaldırması muhtemel ve benzeri görülmemiş yoksulluk ve işsizlik oranlarına yol açmaktadır. COVID-19 pandemisinin ani bir şekilde ortaya çıkması ve hızlıca yayılması ekonomi, şirketler ve işçiler üzerinde ağır bir baskı yaratmıştır. Hastalığa karşı herhangi bir tedavi veya aşı geliştirilmediği için sağlık çalışanları, insanları enfeksiyondan korunmak için mümkün olduğunca uzun süre evde kalmaları ve sosyal mesafeyi korumaları konusunda uyarıyor. Dünyanın dört bir yanındaki birçok hükümet, birbirleriyle grup temaslarını azaltmak için restoranlara, tiyatrolara ve sosyal birçok alana kısıtlama getirmek zorunda kalmıştır. Birçok firma ve şirketler ekonomik sorunlar nedeni ile ya tamamen ya da belirli süreliğine kapanmıştır. İş yerlerinin kapanması, şirketlerin ve serbest meslek sahiplerinin ekonomik faaliyetlerinde ciddi sorunları beraberinde onları iflasın eşiğine getirmiştir. Sosyal mesafe kuralları kaldırılırsa bile, toparlanma belirsiz ve yavaş olabileceği görülmektedir (Kara, 2020, s. 269-282).

Tablo2.5: COVID19 Pandemisinden En Fazla Etkilenen Sektörler

Eğitim Sosyal Hizmetler, İnsan Sağlığı Zorunlu sosyal güvenlik Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı (kamu hizmeti)	DÜŞÜK
Balıkçılık, tarım, ormancılık	DÜŞÜK-ORTA
Finansa ve sigorta faaliyetleri Madencilik İnşaat	ORTA
Kültür, spor, eğlence, sanat ve diğerleri Haberleşme, ulaşım	ORTA- YÜKSEK
İmalat, Konaklama ve yiyecek sektörleri, emlak İdari ve destek hizmetleri Toptan ve Perakende Hizmetler	YÜKSEK

Kaynak: (ilo.org, 2021).

Dünyada yaklaşık 2 milyar insan, başta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere kayıt dışı işlerle uğraşmaktadır (www.ilo.org, 2021). Kayıt dışı ekonomi istihdama, gelire, geçim kaynaklarına katkıda bulunur ve birçok düşük, orta gelirli ülkede önemli bir ekonomik rol oynar. Buna ilaveten söyleyebiliriz ki kayıt dışı çalışan kayıtlı çalışana göre birçok sosyal ihtiyaçtan yoksundur. Kayıt dışı çalışan kişiler tıbbi bakıma erişim açısından da dezavantajlı durumdadır ve hastalık nedeniyle işten ayrılırlarsa gelir tazminatı alamayacaklar. Bu da geçimini sadece kayıt dışılık ile sağlayan bireyler için büyük sorun haline getirmektedir. Sonuç olarak söyleyebiliriz ki en yüksek risk grubuna dâhili olanlar kayıt dışılığın yoğun olduğu gruplardır. COVID-19'dan ciddi şekilde etkilenen sektörlerde kayıt dışı çalışanlar için stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Örnek olarak kayıt dışı çalışanlar bile hastanelerde sağlık ücreti ödemediği için sık sık sağlıklarının kontrol ettirmeleri lazım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VERGİ DENETİMİ

3.1. VERGİ DENETİMİ NEDİR

“Vergi denetimi vergi idaresinin denetim alanında uzmanlaşmış elemanların aracılığıyla mükelleflerin vergi borcunu doğuran olaylarla ilgili olarak hesap ve işlemlerinin incelenmesidir” (Pehlivan, 1986, s. 62).

“Vergi denetimini yönetim ve yükümlülerin yasalarla saptanan ilkeler çerçevesinde hareket edip etmediklerinin belirlenmesidir” (İsmail, 1981, s. 66).

“VUK'nun 134. maddesine göre Vergi incelemesinden maksat, ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak tespit etmek ve sağlamaktır” (Vergi Usul Kanunu, 1961: 134). Vergi denetimi mükelleflerin vergilendirilebilir ekonomik faaliyetlerini ve beyan ettikleri ödenecek vergi miktarlarının yürürlükteki vergi düzenlemelerine uygun olup olmadığına dair kanıtların toplandığı ve adil bir şekilde değerlendirildiği sistematik bir süreçtir. Devlet gelirinin ana kaynağı olan vergilerin toplanması ve önerilen vergi denetimleri yoluyla tahsilat için bir araç olan vergilendirme üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir (Kılıçkaya ve Ergen, 2014, s. 35). Yapılan tanımlara bakılarak söyleyebiliriz ki vergi denetimi, vergi makamlarının, mükelleflerin kanundan doğan vergi yükümlülüklerini yerine getirmelerini, çeşitli şekillerde ödemelerini zamanında ödenmesi ve ödenmesi gereken miktarın inceleme, tespit etmeye yönelik faaliyetler denilebilir.

Vergi denetimi daha geniş anlamıyla vergi sorumlusunun beyanı incelenir bu işleme vergi inceleme denilir, sonraki aşamada vergi idaresi elemanları tarafından denetime tabi tutulur. Bu işleme de teftiş denilir.

VUK' un 127. “Maddesinde. Yoklamadan maksat, mükellefleri ve mükellefiyetle ilgili maddi olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmektir” (Vergi Usul Kanunu, 1961:127).

3.2. VERGİ DENETİMİNİN AMAÇLARI

3.2.1. Mali Amaç

Vergilendirme, devletin temel aracıdır. Mali amaç vergilerdeki artış, mevcut vergilerin yeniden düzenlenmesi ve vergi mükellefi olmayanların sisteme dahil edilmesiyle ulaşılabilecek mali hedefleri açıklamaktadır (Arslan ve Biniş, 2014, s. 445). Farklı bir anlatımla dersek devletin kamu hizmetlerini sürekli yapa bilmesi ve ortaya

çıkan vergi kayıplarını önlemek suretiyle mali bakımdan devletin güçlü olmasının sağlanması denetimin mali amacını oluşturmaktadır

Mali amaç, vergi denetimlerinin en önemli amaçlarından biridir. Doğru vergi ödemesinin uygulanması, kayıp devlet vergisinin geri alınmasını garanti eder. Bu ülkenin sosyal kalkınmasında ekonomik ve sosyal sorumluluklarından doğan bir hedeftir. Vergi kayıplarını ve vergi kaçakçılığını ortadan kaldırmak için denetlenen vergi mükelleflerine uygulanan para cezaları ve vergiler, devlet bütçesi finansmanı için ek gelir kaynaklarıdır. Vergi denetimlerinin temel etkisi, vergi kayıplarını veya vergi kaçakçılığını dikkate alarak mükelleflerin elde tutulmasıdır. Vergi denetimi, vergi kayıplarını etkileyeceği için çok önemlidir. Bu nedenle, bir ülkenin gelirine açıklanmayan vergilerin eklenmesi vergi denetimleri için bir önceliktir. Zira vergi kayıpları ve vergi kaçakçılığı ile mücadele edilerek vergi kayıplarının en aza indirilmesi sürecinde, yeni bir kaynak yaratılmıştır. Para cezaları ve etkin vergi denetimleri, finansal hedeflere ulaşmaya yardımcı olacaktır. Para cezaları sadece gelir kontrolü için olmasa da bütçeye ekstra gelir kattığı da göz ardı edilemez. Kapsamlı vergi denetimleri, potansiyel vergi mükelleflerinin adaletten uzaklaşmasını önleyecektir. Bu nedenle vergi denetimleri yoluyla mevcut vergi potansiyelinin değerlendirilmesi, vergi indirimi ve fiili vergilendirmenin belirlenmesi ülkeye büyük mali destek getirecek bir hedeftir (www.kilavuzu.com, 2021).

3.2.2. Ekonomik Amaç

Ekonomik kalkınma yolunda devletin bütçe açıkları kapatılması ve kayıt dışı ekonominin çökertilmesi giderek daha önemli hale geliyor. Etkili vergi denetimleri, vergi mükelleflerinin doğru vergi beyannameleri sunmasını sağlayarak vergi boşluklarını ve devletin borca olan ihtiyacı azaltır (Arslan ve Biniş, 2014, s. 445).

Vergi kaçakçılığının yaygın olduğu durumlarda devlet, ödenmesi gereken vergiyi alamamakta, dolayısıyla devletin gelirleri giderlerini karşılayamamaktadır. Bu durumda devlet bütçe açığını kapatmak için yeni vergiler getirebilir, cari vergi oranını yükseltebilir, para basabilir veya borç para alabilir ki bu da ekonomiyi olumsuz etkiler. Vergi denetimi başarılı olursa mükellefler, ülkenin dayandığı ekonomi politikalarını uygulayabilmesi için zamanında ve eksiksiz yerine getirebilir ve mükellefler vergi kaçırma yollarına başvuramazlar. Gelir ve gider dengesizliği nedeniyle makroekonomi ve mikroekonomi üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Eğer devlet zamanında vergi ve diğer

ödeneklerini toplarsa gerekli harcamaları yapabilir, ancak devlet vergisini zamanında toplayamazsa yüksek vergi oranları yüksek enflasyonlarla karşılaşılır (Beşel, 2017, s. 14).

3.2.3. Sosyal Amaç

Vergilendirme bir maliye politikası aracı olarak gelir dağılımının ayarlanmasında en gerekli yöntemlerde biridir. Vergilendirme hem yapısı hem de uygulamasıyla, dengeli gelir dağılımına önemli katkı sağlamıştır. Bu şekilde devlet bir yandan bu kişi veya grupların refahını artırırken, diğer yandan sosyal adaletin ve gelirin yeniden dağılımının sağlanmasına yardımcı olur. Ancak vergi kaçakçılığı arttıkça bu pozitif dağıtım vergisi etkisi ortadan kalkacak ve vergi kaçakçılığını önleyerek sosyal adaleti de artıracaktır (Taytak ve Dalkıran, 2019, s. 114). Vergi denetimi sürecinde vergi kaçakçılığı ne kadar azaltılırsa, gelir dağılımını da o kadar etkileyerek faydanın artmasını sağlar. İnsana yakışır bir yaşam için belirli bir gelir sağlamak toplumsal bir gerekliliktir. Bu ilkenin gerçek uygulanabilirliği başka bir vergi denetimi gerektirir ve önemi giderek çoğalmaktadır (Yılmaz, 2019, s. 18).

3.2.4. Hukuki Amaç

Vergi denetimi, kamu hukukunun bir parçası olan vergi hukuku esas alınarak yapılır. Vergilendirmenin doğru kullanımı devletin toplumdaki gücü ve statüsü ile yakından ilgilidir. Bu amaca ulaşmanın en önemli yolu etkin bir vergi denetimi yapmaktır (Savaş, 2000, s. 25). 1982 anayasamızın 2. maddesinde denildiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir. Hukukun üstünlüğüne göre, hukuk vatandaşların her birine aynı ölçüde ve beraber şekilde uygulanmalıdır. Bu durumda mükellefler etkin vergi denetimleri ile güvence altına alınmakta ve böylece vergilendirmenin vergi kanunu uyarınca adil ve hakkaniyetli olması sağlanmaktadır. Vergi eşitliği ilkesi garanti altına alınmıştır. Yasadışı faaliyet yapan mükellefler cezalandırılır adaletlilik yaratılır vergi mükelleflerinin vergi kaçırmaları önlenir (Yılmaz, 2019, s. 18).

3.2.5. Siyasi Amaç

Vergilendirme politikaları ve uygulamaları, siyasi irade tarafından belirlenen ve sosyal, ekonomik ve siyasi durumu dikkate alan maliye politikası araçlarıdır. Vergilendirme uygulamasının bir aracı olarak vergi denetimi de politikacılar tarafından tanıtılmakta ve uygulanmaktadır (Beşel, 2017, s. 17).

3.3. VERGİ DENETİMİNİN ÇEŞİTLERİ

3.3.1. Yoklama

Yoklama her şeyin doğru yerde olup olmadığını araştıran bir eylemdir (Özyer, 2004, s. 211).

Başka bir deyişle söylersek yoklama, vergi hukuku açısından vergi hukuku hükümlerine uyulması için etkin olarak belirlenmesi gereken hallerin vergi dairesinin yetkili kişileri tarafından araştırılması olarak tanımlana bilinir (Arıca, 1989, s. 511).

“213 sayılı VUK’ n 128. maddesinde: Yoklama. Vergi dairesi müdürleri, Yoklama memurları, Yetkili makamlar tarafından yoklama işi ile görevlendirilenler, Vergi incelenmesine yetkili olanlar tarafından yapılır” (Vergi Usul Kanunu, 1961: 128).

Vergi hukukunun vergilemenin gelişimi veya hukuki durumu ile ilgili olduğu ancak yine de soyut bir durumda olduğu durumlarda vergi yükümlülüğünün doğması, tarh ve tahakkukun gerçekleşmesine bağlıdır. İşlem vergilendirme ve tahakkuk süreci mükellefe tebliğ edildiği andan itibaren başlamaktadır. Bu zaman işlemlerde bazı yükümlülükler veya yükümlülüklerle ilgili hususlar gizlenebilir. Bu gizli işlemleri ortaya çıkarmak için doğrulama, yasal durumun gelişmesini engelleyen maddi olayların tespiti yoklama yolu ile çözülür. Yoklama hakkına sahip vergi denetçileri, yetkili makamlar tarafından atanan kişiler, vergi denetimi yapmaya yetkili kişiler ve gelir uzmanları tarafından yapılır, ancak durum böyle değildir. Yoğun ofis işleri nedeniyle çok sayıda denetim yapılmamaktadır.

Yoklama esas olarak yoklama memuru çalışanları tarafından yapılmaktadır. Yoklama memurunun elinde yoklamaya izin verecek resimli belgesi bulunur. Bunu yoklama zamanı karşı taraf istemese bile mutlaka göstermek zorundadır belgeyi. Yoklamanın zamanı yoktur. Yoklama habersiz yapılır ve belirli bir yılı tarihi yoktur. Günün 24 saati yoklama yapılabilir. Yoklama sonucu resmi ve hukuki hak kazanılması için yoklama fişine yazılır. Bu yoklama fişleri tarih atılarak görevli veya yetkili kişi tarafından imzalanır, yetkili bulunamaz veya imzalamazsa, bu durumda yoklama fişine işlenir, jandarma, polis, muhtar ve İhtiyarlar Meclisi yetkilisi tarafından imzalanır. Raporun bir kopyası saklanılır diğer kopyası mükellefe verilir. Karşı taraf yerinde bulunmazsa, 7 gün içinde davalıya veya yetkili temsilcisine bilinen bir adrese postalanır (Yurtyeri, 2012, s. 36).

3.3.2. Vergi İncelemesi

“213 sayılı VUK’ un 134. Maddesinde. Ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak, tespit etmek ve sağlamaktır denilmiştir” (Vergi Usul Kanunu, 1961:134).

Vergi incelemesi denilince vergi sorumlusu tarafından vergi kanunu uyarınca ödemesi gerekli olan faturaların ve vergi beyannamelerinin gerçekliğini ve doğruluğunu belirleme ve doğrulama sürecidir (Yumuşak, 2004, s. 8).

Diğer bir deyişle, vergi denetimlerinin amacı, mükelleflerin beyanlarının gerçekliğini ve doğru olup olmadığını kontrol etmektir. Vergilendirme temelde beyannamelere dayandığından, vergi denetimlerinin etkinliği, sağlam temelin yapılabilmesi için en önemli ön koşullardan biridir. Bildiğimiz gibi vergide inceleme sadece ödenecek vergilerin doğruluğunu teyit etmekle yeterli kalmayıp, bunların doğruluğunu sağlamaya yönelik prosedürleri de içermektedir (Nas, 2012, s. 1309).

Vergileri ulusal egemenliğe göre almak devletin yasal ve fiili yetkisidir. Vergi otoritesi, otorite ve ulusal egemenlikten kaynaklanmaktadır. Devlet, ihtiyaç duyduğu devlet harcamalarını finanse etmek için vatandaşlardan toplanan vergileri kullanır. Vatandaşlara kamu harcamalarını ödemeleri için vergi koymanın en yaygın sistemi beyanname usulü vergilenmedir. Devletin bu ihtiyaça karşılık olarak kurduğu kurumlardan biri de vergi dairesidir. Beyanın esası, esasen mükellefin vergi matrahını belirleyerek yetkili vergi dairesine beyanıdır. Beyanname doğru ise vergi beyan edilen miktara göre hesaplanacaktır. Aksi takdirde vergi kayıpları olacaktır. Vergi kayıpları, ekonomik kayıplar, yasal anlayış eksikliği veya ciddi hatalar ve idare dışında kontrol edilemeyen diğer nedenler olduğu gibi mükelleflerin vergi matrahını kasten gizlemelerinden kaynaklanabilir. Vergi kayıplarının sebebinin belirlenmesi ve önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Vergi makamları, vergi borçlarının güvenilirliğini ve mükellefler tarafından yapılan vergi beyannamelerinin gerçekliğini belirlemede büyük önem taşımaktadır. Vergi müfettişleri, mükelleflere sorumluluklarını bildirerek vergi kayıplarını önlemeye çalışırlar. Ödenecek verginin doğru olup olmadığının tespit edilebilmesi için, ödenecek toplam verginin tamamının ödenmemesi zamanı takibe alınıp tamamının ödenmesi veya fon aracılığıyla ödenen verginin iade edilmesi gerekiyorsa inceleme raporu düzenlenmesi gerekmektedir. Denetim, ek vergiler veya geri ödemelerle sonuçlanabilir. Ancak, mükellefin beyan ettiği tutarın yer aldığı değerleme işlemlerinde,

tahakkuk eden tutarın mükellef tarafından beyan edilen tutardan az olması durumunda, vergi mükellefinin vergi iadesi alabilmesi, doğrulama işlemi daha kolay ve hızlı hale getirir. Vergi incelemeleri, vergisini zamanında ödeyen veya vergisini zamanında ödemeyen mükellefler arasındaki haksız rekabeti ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Vergilerin hangi yolla toplanması gerektiği yasama organı tarafından belirlenir. Bundan hareketle vergi incelemelerinin niyet vergi kaçakçılığını tespit etmek değildir. Amaç vergi sorumlularının ve vergi inceleme elemanlarının vergi yükümlülüklerini doğru yerine getirip ya da getirmediklerinin doğrulanmasıdır (Eraslan, 2019, s. 44).

3.3.2.1. Vergi İnceleme Kapsamı Bakımından

VUK'nun 140. maddesinin birinci fıkrasının altıncı bendinde “tam inceleme” ve “sınırlı inceleme” ifadelerine yer verilmiş, ancak kapsamının tanımı bu maddede yer almamaktadır.

3.3.2.1.1. Tam İnceleme

Bir veya birden fazla vergi dönemi ile ilgili her türlü iş ve işlemin tüm ana unsurlarını içeren, bir veya birden fazla vergi oranını içeren mükellefler üzerinde yapılan vergi denetimidir (www.versav.org.tr, 2021).

3.3.2.1.2. Sınırlı İnceleme

Kapsamlı bir denetimin kapsamı dışında kalan vergi denetimleri, sınırlı vergi denetimi olarak kabul edilir. Kısıtlı denetim, belirli açılardan vergi matrahını oluşturan bir veya daha fazla unsuru kapsayan denetimi ifade eder (www.vergidosyasi.com, 2021).

3.3.2.1.3. Kısa İnceleme

Vergi matrahını oluşturan unsurlardan yalnız bir veya birkaçında yapılan vergi incelemeleridir (Ünal, 1975, s. 55).

2016-2020 tarihleri arası Başkanlık tarafından vergi inceleme sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.1: İnceleme Türüne Göre Dağılım ve Sonuçları (2016-2020)

Yıl	Sınırlı İnceleme	Tam İnceleme	Toplam İnceleme Sayısı
2016	144.820	40.642	185.462
2017	92.034	26.922	119.026
2018	101.422	33.681	135.103
2019	94.571	33.849	128.420
2020	107.343	37.859	145.202

Kaynak: (HMB, 2020, s. 68)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda 2016-2020 yılları arası VDK sınırlı inceleme oranı tam inceleme oranındaki payı %74-%78 arası değişmektedir. Özellikle 2017 yılı sınırlı inceleme sayısına baktığımızda bir önceki yıl verilerine göre ciddi şekilde azaldığını görürüz. 2017 yılında toplam incelemenin de tabloda gösterilen diğer yıllara göre en düşük incelemenin olduğu yıl olarak gözükmektedir.

Tablo 3.2: Tarhı İstenilen Vergi Kesilmesi Önerilen Ceza Tutarı (TL) ve İncelenen Mükellef Sayısı

Yıl	İncelenen Mükellef Sayısı	Tarhı İstenilen Vergi	Kesilmesi Önerilen Ceza
2016	49.817	7.234.873.130	15.904.492.736
2017	44.182	5.878.506.580	14.370.585.724
2018	44.376	8.722.800.2018	19.862.613.528
2019	40.763	10.409.577.465	23.520.286.333
2020	47.597	24.921.860.064	40.258.714.890

Kaynak: (HMB, 2020, s. 69). Tarafından alınan verilere esasen yazar tarafından oluşturulmuştur.

2016-2020 yılları arası incelenen mükellef sayısı, tarhı istenen vergi, kesilmesi önerilen cezalar sonuçları yukarıdaki tablodaki gibidir. Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere 2016 yılından sonra incelenen mükellef sayısında azalmalar yaşanmıştır. 2016-2018 yılları arası yürürlüğe giren matrah artımından faydalanan mükelleflerin incelenmemesinden dolayı azalmalar doğal olacaktır. 2017-2020 yılları arası mükellef sayılarında çok ciddi artışların olmamasına rağmen ancak tarhı istenen vergi oranlarındaki ciddi artışlar, özellikle 2019-2020 yılı arasındaki artış GİB tarafından gerçekleşen

denetim ve elektronik ortamın yaygınlaşmasından kaynaklıdır. GİB uyguladığı programlar ve uygulamaların ciddi etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3.3: Vergi Türleri İtibarıyla İnceleme Sonuçları

Vergi Türü	Bulunan (TL)	Matrah Farkı	Tarhı İstenilen Tutarı (TL)	Vergi Kesilmesi Önerilen Ceza (TL)
Kurumlar Vergisi	21.955.510.952		3.167.137.443	4.350.674.146
Kurumlar Vergisi Geçici	25.600.854.987		*2.611.778.720	3.540.410.094
Gelir Vergisi	1.767.180.882		540.716.003	1.014.603.615
Gelir Vergisi Geçici	2.124.827.957		*198.740.852	265.191.308
KDV	31.892.779.036		8.539.454.248	20.602.287.894
BSMV	2.855.987.320		140.569.395	152.927.104
ÖTV	5.911.132.550		7.085.549.907	7.985.852.965
Damga Vergisi	24.325.750.077		136.452.545	133.187.766
Gelir Vergisi Stopaj	7.185.677.519		898.059.237	1.036.710.007
Kurumlar Vergisi Stopaj	6.967.728.350		907.778.980	708.270.247
Diğer Vergiler	7.732.790.131		695.622.735	468.599.745
TOPLAM	138.320.219.760		24.921.860.064	40.258.714.890

Kaynak: (HMB, 2020, s. 70)

Yukarıdaki tabloda 2020 yılında olan vergi incelemeleri zamanı bulunan matrah farkı, tarhı istenilen vergi tutarı ve kesilmesi önerilen ceza tutarları verilmiştir. Tabloya dikkatlice bakıldığında 31.892.779.036 tutarla bulunan en büyük matrah farkı KDV olmuştur. Eski yıllardaki inceleme sonuçlarına baktığımızda yine de KDV yüksek miktarla karşımıza çıkmaktadır. Bunda ise sebep kişilerin KDV ödememek için farklı yollara başvurması, sahte ve yanıltıcı belgeler kullanmasından kaynaklıdır.

3.3.2.2. İnceleme Süresi

VUK'nun 140. maddesi uyarınca sınırlı incelemelerin altı ay, tam incelemelerin ise bir yıl içinde tamamlanması gerekmektedir. Eğer zamanında inceleme bitirilemezse

özaman denetim elemanları bağı oldukları kuruma dilekçe vererek ek süre isteye bilirler. Bu başvuru, inceleme süresinin bitiminden en geç 10 gün önce yapılmalıdır. Başvuru yetkili makam tarafından incelendikten sonra altı aya kadar bir ek süre verilebilir (www.verginet.net, 2021).

Vergi incelemesi yapacak olan vergi müfettişi, inceleme görevi yazısı ile görevlendiriliyor. Bu maddelerde mükellefler ve denetim türleri ile ilgili bilgilerin yanı sıra denetim konuları ve zamanlaması ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Denetim ancak denetim görevinde belirtilen konu ve sürelerde yapılabilir. Diğer bir deyişle, vergi müfettişleri, denetimin konusu ve zamanı ile ilgisi olmayan hususlarda mükelleflerden bilgi ve belge talep edemezler (Köprü, 2021).

3.3.2.2.1. Başlama Tutanağı

Vergi incelemesi, “İncelemeye Başlama Tutanağı” hazırlanması ile başlar ve mükellefin imzası vergi incelemesinin başlangıcı olarak kabul edilir. Özellikle yukarıda belirtilen inceleme süresi sınırından sonra bu anlaşmaların önemi artmıştır. Mükellef, imzalı raporun, hesap defterlerinin ve belgelerin bir nüshasını alacaktır.

3.3.2.2.2. Defter ve Belgelerin Talebi

Bu aşamada mükelleften 15 gün içerisinde defter ve belgeler istenir yazılı olarak. Eğer mükellef belirtilen sürede vermezse belgeleri özaman gerekli yaptırımlara başvurulur.

3.3.2.2.3. İnceleme Tutanağı

Vergi denetimi yapmaya yetkili kişi, denetim sırasında vergi hukuku konularını ve tespitleri içeren bir rapor (inceleme raporu) düzenler. Mükellefin talebine göre, taslak rapor iki gün önceden gönderilebilir, bu da mükellefin rapor konusuna ilişkin itiraz ve düşüncelerini kolaylıkla kayıt altına almasına olanak tanır. Mükellef denetim sırasında itiraza ilişkin olarak denetçiye de karar (yönetmelik) eleştiri verirse bunun da denetim raporunda yer alması gerekir (Köprü, 2021).

3.3.2.2.4. Bilgi Verilme

Denetimi yapan kişiler mükellefe yapılan işlerle bağlı bilgi vermekle yükümlüdür. Mükellefin Rapor Değerlendirme Komisyonu'nda dinlenme talebinin olup olmadığına ilişkin ifade de tutanakta yer almalı.

3.3.2.2.5. İmzadan İmtina Etme Durumu

Eğer mükellef tutanağa imza atmaktan imtina ederse denetim elemanı karşı tarafı zorlayamaz. Ancak tutanakta belirtildiği gibi defter ve belgelere el konulur. Mükellefe kesilecek ceza ve tarh edilecek olan vergi kesinleşir. Mükellef ne zaman isterse imzasını atıp defter ve belgesini geri alma hakkına sahiptir. Ancak suç delili olarak alınmış defter ve belgeler hiçbir zaman geri iadesi yapılamaz (Köprü, 2021).

3.3.2.2.6. İnceleme Raporu

Vergi denetiminin sonuçlarına dayanarak, raporda belirlenen gerçeklere dayanarak bir "vergi denetim raporu" oluşturur. Vergi kanunlarına ilgili tüzüklere, yönetmeliklere ve genel tebliğlere aykırı raporlar yazılamaz. Prensip olarak vergi raporlarının vergilendirme türüne ve vergilendirme dönemine göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerekir. Vergi süresi bir yıldan az olan vergilere (katma değer vergisi ve ÖTV gibi) ilişkin raporların, her döneme ilişkin matrah veya vergi farklarının ayrı ayrı gösterilmesi ve takvim yılını geçmemesi kaydıyla ayrıca sunulması gerekmektedir. Tek bir rapor olarak da düzenlenebilir. Özel hesap dönemine tabi mükellefler için raporun hazırlanmasında takvim yılı yerine özel hesap dönemi dikkate alınır. Bu raporların tahakkuk veya yaptırım tavsiyeleri içermesi durumunda, ilgili tutarların açık anlaşılır bir biçimde vergi inceleme raporunun sonunda açıklanması gerekir. Sorunun çözülmemesi durumunda yetkili makama yazılı olarak bildirilmesi gerekir (Köprü, 2021).

3.3.2.3. İncelemenin Yapıldığı Yer Bakımından

- İşyerinde inceleme
- İşyeri dışında inceleme
- Dairede inceleme
- Posta aracılığı ile inceleme

Vergi denetimleri esas olarak denetlenen kurumun işyerinde yapılır. İşe gelmeme, ölüm veya işten ayrılma hallerinde olay yerinde inceleme yapılamaz veya mükellef ve mükellefin talebi üzerine soruşturma büroda yürütülebilir. İncelemenin ofiste

yapılması halinde, talep edilen defter veya istenen belge, geçerli bir sebep olmaksızın ibraz edilmezse zamanda teslim edilmemiş sayılır. Defter ve belgeleri gününde ibraz edememe durumunda meşru bir nedeni olan herkes makul bir süre alacaktır.

3.3.2.3.1. Mükellef Hakları ve Genel Esasları

- İnceleme memurunun kim olduğunu ve kimliğini görme hakkı. Vergi incelemesine başlamadan önce, inceleme elemanları mükelleflere ve diğer ilgililere resimli kimliklerini göstermek zorundadırlar. Bu hak VUK 136. Maddesinde geniş ve açık şekilde belirtilmiştir.
- İncelemenin özel şahsına mahsup olan iş yerinde yapılması hakkı
- İncelemenin dairede yapılmasını isteme hakkı.
- İncelemesinin en için yapıldığını bilme hakkı. “Vergi incelemesi yapanlar, incelemeye tabi olana, bunun mevzuunu (konusunu) işe başlamadan evvel açık olarak izah ederler. (VUK Md. 140/1) (Bozdoğan, Buyrukoğlu ve Bozdoğan, 2013, s. 4).
- Belirtilen süre içerisinde zor şartlar nedeniyle defter ve belgeleri teslim edememek durumunda ek süre talep etme hakkı
- İşyeri teftişinde mesai saatleri dışında teftiş istememe hakkı
- Aramanın iş yerindeki çalışmaya engel olmamasını isteme hakkı.
- İnceleme son bulduğu zaman incelemenin yapıldığına dair belge senet talep etme hakkı
- Raporun bir kopyasını alma hakkı. VUK 141. maddesi, savunma hakları ve yönetimde şeffaflık ilkeleriyle de uyumlu olan anlaşmanın bir kopyasını alma hakkını verir.
- Tutanaqları ihtirazi kayıtlarla imzalama hakkı.
- Tutanağı imzalamaktan imtina etme hakkı.
- Doğru vergi miktarının bulunmasını talep etme hakkı
- Vergi mahremiyetine (gizliliğine) uyulmasını talep etme hakkı.
- Denetim sırasında bilgi ve belge talep etmeniz halinde yazılı olarak talep etme hakkı.
- İnceleme sırasında meydana gelen her türlü hukuka aykırı fiil ve davranışlar hakkında şikâyette bulunma hakkı.
- Vergi dairesi sözleşmesine kendi görüşlerinin dahil edilmesini isteme hakkı.
- Vergi denetiminin tamamlandığına dair resmi yazı isteme hakkı.
- Vergi denetimi tamamlandıktan sonra vergi denetiminin resmi onay yazısı mükellefine gönderilir (Bozdoğan, Buyrukoğlu ve Bozdoğan, 2013, s. 4).
- İhbar üzerine gelindiği zaman eğer ihbar doğru çıkmazsa ozaman ihbar edenin ismini talep etme hakkı.
- Mesleki temsilcilerin (ymm, smmm, sm) inceleme sırasında hazır bulunmasını isteme hakkı
- Kendisine, kurumuna ve çalışanlarına ihtiyatlı davranma hakkı,
- İncelemenin ilerleyişi hakkında bilgi verilmek hakkı (Bozdoğan, Buyrukoğlu ve Bozdoğan, 2013, s. 4).

3.3.3. Arama

“Vergi Usul Kanunu’nun 142. maddesine esasen. “İhbar veya yapılan incelemeler dolayısıyla, bir mükellefin vergi kaçırdığına delalet eden emareler bulunursa, bu mükellef veya kaçakçılıkla ilgisi görülen diğer şahıslar nezdinde ve bunların üzerinde arama yapılabilir” (Vergi Usul Kanunu, 1961:142).

Arama yapılabilmesi için şartlar vardır. Bunlardan ilki arama yapmaya yetkili kişi arama yapabilmek için yetkili olan sulh yargıcından gerekli izinleri istemelidir. İkinci olarak da sulh yargıcı gerekli izinleri vermelidir (Şölen, 2017, s. 40).

Aramadan sonra bulunan defter ve belgeler idari daireye gönderilebilir, ancak usulüne uygun olarak muhafaza edilmeli ve arama en geç üç ay içinde bitirilmesi, defter ve belgelerin mükellefe teslim edilmesi gerekir. Kanuna karşı bir işlem varsa tutanakta belirtilmelidir. İlgililer itirazlarını tutanıklara yazabilirler (Vergi Usul Kanunu, 1961: 142). Vergi usul kanununda aramanın ne zaman yapılabileceğine dair bir düzenleme yoktur. Bu yetki Ceza Mahkemesi Kanununun aramaya dair hükmünde yer verilmiştir.

Ceza Mahkemesi Kanununun 118. maddesinin 1birinci fıkrası. Konutta, işyerinde veya diğer kapalı yerlerde gece vakti arama yapılamaz”. Hükmün ikinci fıkrasında ise denilir ki “suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan haller ile yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişi veya tutuklu veya hükmünün tekrar yakalanması amacıyla yapılan aramalarda, birinci fıkrada olan yükümlülükler uygulanmaz hükmüne yer verilir (Acar ve Aydın, 2014, s. 30).

3.3.4. Bilgi Toplama

VUK Madde 148 “Kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişiler, Maliye Bakanlığının veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri vermeye mecburdurlar”. (Vergi Usul Kanunu, 1961: 148).

Vergi makamlarının vergi denetimlerini yapmak için kullandıkları en yaygın yöntemlerden biri de bilgi toplamaktır. Bilgi yazı veya sözle istenir. Bilgi istemek için vergi dairesine zorla getirilemez. Vergi denetimi yapma yetkili kişiler, vergi makamları ile olan tüm konulardan müştereken sorumludur. Denetim yapan kişiler denetimin sağlamlığı açısından mükellefle ilişkisi olan gerçek ve tüzel kişilerden bilgi toplayabilir. Vergilendirilme esasen beyan usulüne dayandığından bu beyanların doğruluğunu teyit

etmek için bilgi toplamak önem arz etmektedir. Toplanan bilgiler vergi dairesi tarafından değerlendirilerek vergi denetim sisteminin daha da sağlamlaşmasına katkı sağlar.

3.4. KAYIP VE KAÇAKÇILIĞI ÖNLEMELİK İÇİN VERGİ DENETİMİ FONKSİYONLARI

Hepimizin bildiği gibi vergi denetimlerinin amacı, mükelleflerin vergi kanunu kapsamında hareket etmelerini sağlamak, olası vergi kayıplarını araştırmak, beyannamelerin doğruluğunu kontrol etmek ve hataları tespit etmektir. Muhasebe ve vergi belgelerinde hile ve hata yapanları belirleyerek ve önerilerde bulunarak vergi sistemine katkıda bulunur. Vergi incelemesi, vergi mükelleflerini yasal konularda bilgilendirme(eğitme), vergiyi doğuran olay ortaya çıkmışsa araştırma, vergiye tabi gerçekleri belirleme, mükelleflerle ilgili defter, kayıt ve işlem belgelerini inceleme, yolsuzluk ve kusurların tespit edilmesini sağlar. Ayrıca vergiyi eksik ödemeye neden olan faktörlerin oluşumunu tespit edebilen ve önleyen aktif bir işlevi vardır (Şamcı, 2016, s. 12).

3.4.1. Araştırma ve Bulma Fonksiyonu

Vergi incelemesinin temel ve en önemli fonksiyonu araştırmadır. Vergi denetimi araştırma fonksiyonu, mükellef tarafından gerçekleştirilen vergi işlemlerinin vergi denetimleri ile hesap defter ve kayıtlarına geçip geçmediğini, belge ile ilgili olup olmadığını, hata ve usulsüzlük olup olmadığını tespit etmek için tasarlanmıştır. Hesap defterleri ve kayıtlar kanuna göre düzeltilir ve gerekli işlemler yapılır (Kurtlar, 2021, s. 65).

3.4.2. Eğitim Fonksiyonu

Denetim denilince temel amacı, mükelleflerin yürürlükteki vergi kanunlarına uymasını sağlamaktır. Etkili vergi denetimleri, vergi yasalarına uyumu artırır. Vergi denetimlerinin amacı gelir elde etmek değil, toplumda vergi uygulamalarının oluşmasını sağlamaktır. Önemli işlevlerinden biri de mükellefleri mali konularda eğitmektir. Vergi memurlarının görevi sadece denetimde hata yapan mükellefleri cezalandırmakla kalmamalı, aynı zamanda denetim sürecinde mükellefleri vergi konularında uyararak ve eğiterek mükellefleri bilgilendirmeli ve eğitmelidir. Ayrıca vergi idaresi departmanı ile vergi idaresi dairesi arasında verimli bir diyalog geliştirerek vergi gelirini artırabilir.

Mevcut diyalogun olumlu gelişmesini sağlamak için vergi kayıplarını ve vergi kaçakçılığını azaltılması veya durdurulması lazımdır (Yılmaz M. , 2019, s. 20).

3.4.3. Önleme Fonksiyonu

Önleme fonksiyonu zamanı mükellef belirli zaman içerisinde kontrol altında tutulur. Bu kontrol zamanı ele geçirilen bütün bulgular vergi incelemesi için önemlidir. Vergi denetiminin önlenmesinin amacı, hata ve usulsüzlükleri önlemek, hata ve usulsüzlük kaynaklarını ortadan kaldırmaktır, mükellefi cezalandırmak değil. Denetleme işlevi, hataları ve sahtekârlığı düzeltme işlevidir ve önleme işlevi, hataları ve sahtekârlığı baştan engeller (Akdoğan, 1998, s. 10).

3.5. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ DENETİMİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖNEMİ

Kayıt dışı ekonomide kayıt dışılığın belgelenmesi gelir idaresi yetkisindedir. Gelir idaresinin bu konuda en önemli silahı vergi denetimidir. Bunun için vergi denetimi en etkin şekilde kullanılmalıdır. Ancak vergi denetim elemanlarının sorumluluğu vergi inceleme ile bitmez. Bunun üzerine teftiş ve soruşturma yetkisi de vergi denetim elemanlarına verilmiştir. Sorumluluklar bir taraftan vergi denetim elemanlarının etkin olmasını engeller diğer taraftan da vergi uyumunu da kötü yönden etkiler. Günümüzde kullanılan en etkili vergilendirme yöntemi beyan usulü vergilendirmedir. Yani mükellef beyanını nasıl yaparsa o şekilde vergilendirilir. Bu da her zaman doğru olmaz yani mükellefte eğer vergiye karşı direnç varsa ozaman beyanını eksik göstermek ister. Burada mükellefin üzerinde olan fazla vergi yükü, eğitimsizlik de etkin rol oynar. Mükellefler genelde daha az vergi ödemek için beyanını eksik göstermek ister. Bu zamanda vergi denetimi kullanılır. Denetimin amacı mükellefin beyanının doğru olup olmadığını kontrol etmektir. Ancak yapılan bazı araştırmalar göre mükellefler kayıt dışılığın suç olup ve cezası olduğunu bile bile yine de bu yola başvurduğunu söylemektedir. Buna sebep vergi yasalarının sık sık değişmesi, vergi cezalarının caydırıcı olmaması ve en önemlisi af beklentisi. Ülkemizde sık sık yapılan af uygulamaları çoğu mükellefi affa karşı umut etmeye sürüklemiştir. Bu zaman zamanında vergisini veren mükellefler ile kayıt dışılık yapan mükellefler arasında vergi adaletsizliği çıkar ve kayıtlı mükellefler de kayıt dışılığa yönelmek isterler. Daha fazla gelir kazanmak her mükellefin isteğidir.

Vergi denetimin esas amacı vergi kayıplarını önlemektir. Kusursuz bir vergi yasaları ola bilir ancak vergi denetimi etkin olmazsa sistemde sorunlar oluşur. Denetimin

eksik oluğu ve denetim elemanlarını iş yükünün fazla oluğu resmen ülkemizi bir vergi cennetine benzemesine neden olmuğuur.

Kayıt dışılık ve vergi denetimi birbirleri ile ilişkilidir. Yani denetim ne kadar kusursuz olursa kayıt dışılık bir o kadar azalır. Etkin bir vergi denetimi için vergi denetim eleman sayısı yükseltilmeli ve iş yükleri hafifletilerek daha iyi sonuçlar elde edilmelidir (Karyağdı, 2021).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ DÜZENLEMELER

4.1. KAYIT DIŞI EKONOMİYE KARŞI MÜCADELE İÇİN YAPILMIŞ DÜZENLEMELER

- Belirli miktarda olan ödemelerin (8000 TL) üzerinde olan ödemelerde finansal kuruluşlar veya bankalar aracılığıyla yapılması yöntemine geçilmiştir (Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, 2006).
- 2001 yılında 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 262 numaralı genel tebliğiyle: Tüm mükellef işlemlerinin yetkili makamlarca takibini kolaylaştırmak amacıyla tebliğde sayılan mükellefin her birine vergi kimlik numarası verilmiştir (Vergi Usul Kanunu, 1961: 262).
- 6183 sayılı yasanın 79. maddesi gereğince e-haciz uygulaması getirilmiştir. Getirilen bu uygulama ile devlete borçlu olan mükellefin bank hesaplarına çevrimiçi olarak hızlı ve haciz eleman ihtiyacı olmadan haciz konula bilir (6183 Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 1953 Madde 79).
- Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi. Proje, Türkiye'de kayıt dışı istihdama ve yasadışı yabancı işgücüne yol açan faktörleri ortadan kaldırarak kayıtlı istihdama geçişi teşvik etmeyi amaçlıyor. Proje, "Etkin ve Caydırıcı Kontrol", "Bilgilendirme ve Eğitim Faaliyetlerinin Uygulanması", "Hukuk Reformu" ve "Bürokratik Engellerin Kaldırılması" olmak üzere dört başlık altında faaliyet göstermektedir. Bu önlemler, belgesiz işçileri kaydetmeyi ve yasadışı yabancı işçilerin işe alınmasını en aza indirmeyi amaçlıyor (KADİM, 2006).
- 5763 sayılı "İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kayıtlılığı özendirme açısından önemli teşvikler getirmektedir. İşveren prim paylarının 5 puanlık kısmının geçici süre ile Hazinece karşılanarak kayıtlı istihdamın işveren üzerindeki yükün hafiflemesini hedefleyen kanun ayrıca 18-29 yaş ve kadın çalışanların işveren prim paylarının kademeli olarak işsizlik fonundan karşılanması ile gençlerin ve kadınların kayıtlı çalıştırılmasının özendirilmesi, özüllü istihdamında tamamının veya yarısının Hazinece karşılanmasını ve işe başlama prosedürlerinde bürokratik işlemlerin azaltılmasını sağlayarak kayıtlılığı özendiren önemli yenilikler getirmiştir. Yasada sigortasız işçi talebi üzerinde caydırıcı etki oluşturan bir element işyerinin sigortasız işçi çalıştırması durumunda 1 yıl süreyle teşvikten yararlanamamasıdır. (Özhan, 2014).
- SGK da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Çeşitli işlemler için sigortalı olup olmadıklarını doğrulamak için devlet kurumlarına, bankalara ve özel finans kuruluşlarına hizmet sunulmuştur. Maaşları banka aracılığıyla yapılması kuralı getirilmiştir. SGK kamu

idarelerinden belgelerinin talebini basitleştirilmiş ve yarı zamanlı personel için çeşitli düzenlemeler oluşturulmuştur (Çekmece, 2019, s. 65).

4.2. MALİ SUÇLARI ARAŞTIRMA KURULU (MASAK)

“MASAK, 19.11.1996 tarihinde yürürlüğe giren 4208 sayılı Kara paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun kapsamında 17 Şubat 1997 tarihinde fiilen faaliyetine başlamıştır” (MASAK, 2021, s. 3).

MASAK'ın temel işlevi: Kara para aklama ve terörün finansmanı alanında araştırma, bahsi geçen sektörlerde suçu önlemek için tedbir geliştirmek, topladığı verileri analiz ederek soruşturma başlatmak ve sonuçları ilgili mercilere sunmaktır işlevi.

4.3. GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI (GİB) KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE MÜCADELE UYGULAMALARI

4.3.1. Vergi İletişim Merkezince Verilen Hizmetler (VİMER)

25 Aralık 2007 tarihinden itibaren (VİMER) Vergi İletişim Merkezi aracılığıyla mükelleflere vergi konuları hakkında bilgi vererek vatandaş şikâyetlerini değerlendirmeye başlamış ve gayri resmi mükellef tespitinde yeni bir dönem başlamıştır.

“VİMER’ de 2020 de cevap verilen çağrı sayısının toplamı 890.743. 31.12.2020 tarihine kadar gelen tüm çağrılarının toplamı 8.025.105’e ulaşmıştır. Mükellefin ilk aramasında doğrudan cevaplanan çağrı ortalaması 2020 yılı için %97,48”dir” (GİB, 2021, s. 84).

Tablo 4.1: Son 5 Yılda Alınan İhbar Sayıları.

2016	37.888
2017	36.166
2018	41.391
2019	46.777
2020	59.063

Kaynak: (GİB, 2021, s. 83)

4.3.2. Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP)

(VEDOP) projesi vergi hizmetlerinin tüm işlevlerini içeren bilgi işlem uygulamalarını dağıtarak bölgesel ve merkezi bir ağ yapısı oluşturmayı ve vergi makamlarına yeni bilgi teknolojisi işlevleri sağlamayı amaçlamaktadır.

1998'de vergi yönetiminin teknik verimliliğini artırmak için VEDOP sistemi oluşturulmuştur. İlk aşamada, bazı şehirlerde vergi hizmetlerine ve sonraki aşamada ülke çapında vergi hizmetlerinde tanıtıldı. Vergi dairesinin işleyişi açısından tüm departmanların çalışmalarının devamlılığı sağlanmış, operasyonların yönetimi tek bir sicile dâhil edilmiştir. 2010 yılında tüm vergi daireleri ve kilit mükelleflerin vergi daireleri bu sisteme geçmiş ve otomatik bir vergi yönetim sistemi geliştirmiştir

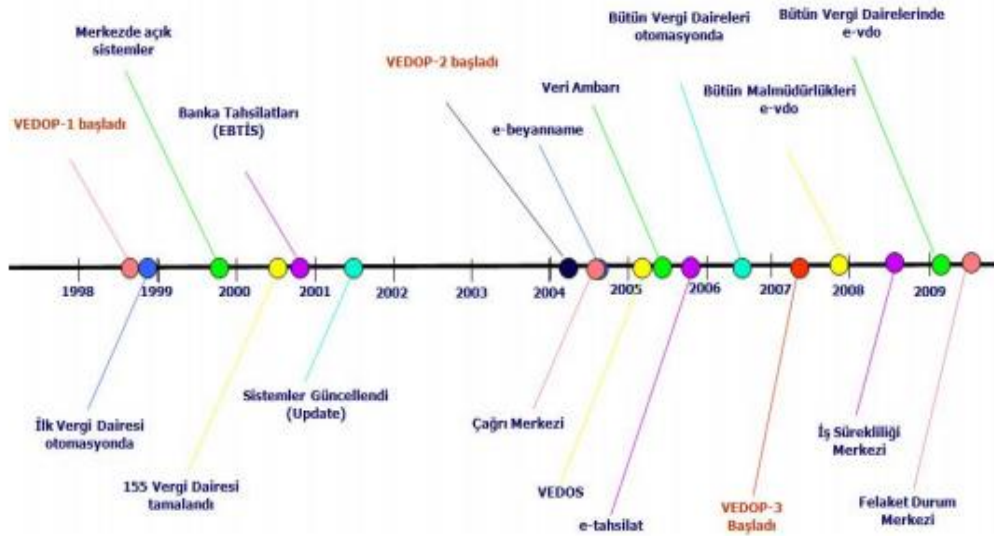
VEDOP uygulaması 3 aşamadan oluşur.

VEDOP1 1998 yılında başlamış ve GİB kurum içi çalışanları yararınadır. VEDOP1 projesi 2 yıl sürmüştür ve bitmiştir. Proje maliyeti 75 milyon ABD doları olmuştur. Uygulama dâhilinde 22 il, 10 ilçe, 153 vergi dairesi ve 5 defterdarlık tanımlanmıştır. Bu program vasıtası ile ülkemizin tahakkuk ve tahsilat gelirlerinin %85 takip edilebilmiştir. (Uğur ve Çütücü, 2009, s. 14).

VEDOP2 uygulaması. 2004 yılında başlamıştır uygulama.15 ay sürmüştür ve proje değeri 64 milyon ABD doları olmuştur. 81 il ve tüm vergi daireleri, defterdarlıklarda kullanılmıştır. Bünyesinde “e- beyanname, Gelir Vergi Ambarı, Elektronik Muhasebe Kayıt Sistemi barındırıyor”. (Uğur ve Çütücü, 2009, s. 14).

VEDOP3 uygulaması: 2007 yılında uygulama başlatılmıştır. Proje değeri 99 milyon ABD doları olmuştur ve proje 2 yıl sürmüştür. Proje Türkiye genelinde 448 vergi dairesi ve 585 mal müdürlüğünde uygulanmıştır Temel amaç GİB mükelleflerine daha hızlı ve daha iyi hizmet vermektir. Bu sebepten dolayı E-VDO uygulaması geliştirilmiştir (GİB, s. 27). Bu günümüze kadar 449 Vergi İdaresi, Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı ve 585 Mal müdürlüğü E-VDO uygulamasında kayıtlıdır ve kullanılmaktadır. (Uğur ve Çütücü, 2009, s. 14).

Şekil 4.1: VEDOP Gelişim Süreci

Kaynak: (Çetin, 2010, s. 82).

4.3.3. Veri Ambarı Projesi (VERİA)

Gelir İdaresi Başkanlığı iç ve dış kaynaklardan topladığı veriler diğer kamu ve özel kuruluştan toplanan verileri işlemek suretiyle kayıt dışılığı bulmaya yönelik programdır.

Proje amacı:

1. Teknolojik altyapı ve denetimi beraber kullanarak güçlü ve etkin bir sistem oluşturmak.
2. Mükellef profiline bakarak eğilimlerini belirlemek.
3. Beyan edilmemiş vergi ve kayıt dışılığı tespit etmek
4. Beyanlar arası doğruluğu tespit etmek
5. Sektör ortalamasını tespiti
6. Denetimde rapor ve istatistikleri elde etmek (GİB, 2010, s. 14).

4.3.4. E- Fatura Uygulaması

“Ülkemizde 05.03.2010 tarihinde yayınlanan 397 sıra no.lu VUK tebliğine ile hayata geçirilen ve bu tarihten itibaren uygulamada olan e-fatura, veri format ve standardı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen, VUK gereği bir faturada yer alması gereken bilgilerin içerisinde yer aldığı, satıcı ve alıcı arasındaki iletiminin merkezi bir platform (GİB) üzerinden gerçekleştirildiği elektronik bir belgedir” (www.turmob.org.tr, 2021).

Verimlilik ve ekonomik avantajlar nedeniyle, bilgi ve iletişim teknolojileri artık vergi mükelleflerinin iş süreçlerinde giderek daha fazla kullanılmaktadır.

Tablo 4.2: E- fatura Uygulaması (2016-2020)

Yıl	e-fatura uygulamasından yararlanan mükellef sayısı	Düzenlenen e-fatura sayısı	Fatura Tutarı (TL)
2016	61.013	163.456.644	1.974.549.748.742
2017	72.036	177.485.032	2.637.574.673.267
2018	88.837	220.286.825	3.651.595.777.463
2019	187.597	241.232.989	4.825.522.880.839
2020	332.400	366.655.334	9.936.847.336.196

Kaynak: (GİB, 2021, s. 93)

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere uygulama geliştirildiği tarihten 2020 yılı sonuna kadar 332.400 mükellef uygulamaya başvurmuştur. 19.297 mükellef uygulamayı entegrasyon sistemi ile kullanıyor. Uygulama geliştirildiği günden günümüze kadar toplamda 93 firma gerekli testleri başarı ile tamamlamıştır ve özel Entegratör izni almaya hak kazanmıştır. Özel Entegratör üzerinden toplamda 2020 yılı sonuna kadar 300.003 mükellef e- fatura uygulamasına dahil olmuştur. 2020 yılı sonuna kadar GİB üzerinden 13.100 mükellef e fatura düzeltmiştir (GİB, 2021, s. 93).

4.3.5. E-Defter Uygulaması

“e-Defter, Vergi Usul Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu gereğince yasal olarak tutulması zorunlu yevmiye ve büyük defterlerin belirtilen format ve standartlara göre elektronik ortamda muhafaza edildiği, içeriğindeki verilerin değişmezliğinin, bütünlüğünün, kaynağının doğruluğunun garanti altına alınmasının ve ilgililer nezdinde ispat olarak kullanılabilmesine imkân tanınmasının hedeflendiği hukuki ve teknik düzenlemeler bütünü olarak tanımlanıyor” (www.parasut.com, 2021).

Uygulama geliştirilmesindeki amaç daha hızlı ve kolay denetim olanağı sağlamasıdır.

Tablo 4.3: E-Defter Uygulaması (2016-2020)

Yıl	E- defter uygulaması kullanan mükellef sayısı
2016	59.451
2017	70.495
2018	86.901
2019	122.396
2020	203.410

Kaynak: (GİB, 2021, s. 95).

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi e defter uygulaması işleme başladığı zamandan 2020 yılı sonuna kadar yararlanan mükellef sayısı 203.410 adet olmuştur.

4.3.6. E-Arşiv Uygulaması

“E-Arşiv; Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen standartlara uygun olarak faturanın elektronik ortamda oluşturulması, elektronik ortamda muhafazası, ibrazı ve raporlamasını kapsayan bir uygulamadır. 30/12/2013 tarih ve 28867 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanan 433 sıra numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğ ile getirilen e-Arşiv Fatura Uygulamasına 31/12/2020 tarihi itibarıyla kayıtlı özel Entegratör sayısı 86’ya, e-Arşiv Fatura Uygulamasına kayıtlı kullanıcı sayısı 321.700 ‘e ulaşmıştır ve bu yılda düzenlenen e- arşiv fatura sayısı 2.873.142.411 olmuştur” (GİB, 2021, s. 94).

4.3.7. E- İrsaliye

E-İrsaliye kâğıt ortamında düzenlediğimiz sevk irsaliyesi yerine internet ortamında hazırlayarak alıcıya göndere bildiğimiz bir sistemdir. Bu yöntem hem hızlı hem de güvenlidir.

Bu uygulamanın kullanıcılarına kazandırdıkları nelerdir:

- Kâğıt irsaliyeye göre hızlı ve pratik olması
- Doğaya katkı sağlar ve kâğıt israfı önler
- Kargolama ücreti olmaması ve gönderim zamanı kaybolma riskinin az olması
- Dijital arşivlemeyle tüm belgeleri zaman kaybetmeden bulma
- İş zamanı çalışma hızı ve verimini arttırmak (www.akinsoft.com.tr, 2021).

“31.12.2020 tarihine kadar e- irsaliye uygulamasından 93.453 mükellef faydalanmakta olup, e-irsaliye özel entegratörlük izni alan mükellef sayısı 65’dir” (GİB, 2021, s. 99).

4.3.8. E- Yoklama Sistemi

E – yoklama sistemi 01.09.2015 tarihinden ülkemizde uygulanmaya başlamıştır. Bu sistem normal yoklamadan farklı olarak internet üzerinden mobil cihazlarla yerine getirilir. Bu sistem hem mükellef bilgilerine kolay şekilde ulaşım sağlar ve yoklama sonucunu kayıt altına alır ve gerekli olan tüm delil niteliğinde olan verileri GİB bilgi işlem merkezine yollar. E- yoklama sisteminde, kullanıcıların ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamak için, devlet kurumlarından gelen geri bildirimler ve yeni talepler doğrultusunda mobil yazılımlar, özellikle sistem ara yüzü sürekli olarak güncellenmektedir.

“01/01/2020 – 31/12/2020 arası 1,9 milyon adet e-yoklama işlemi gerçekleştirilmiştir” (GİB, 2021, s. 95).

4.3.9. E- Beyanname Programı Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Uygulama bir e devlet uygulaması olup gelişen teknolojiden yararlanarak hem mükellef hem de vergi idaresinin yükünü azaltmaya hizmet etmektedir. Bu uygulama sayesinde verilen beyanname hızlı ve risksiz bir şekilde idareye ulaşır ve önemli derecede zaman kazanılır. E- beyanname 01.09.2004 yılında faaliyete başlamıştır. 2004 yılında kâğıt beyanname oranı %98,75 iken e beyanname oranı %1,25 olmuştur. Ancak 2020 yılında kâğıt beyanname oranı %0,08, e beyanname oranı %99,92 seviyesine ulaşmıştır.

“05/12/2019 tarihli ve 7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi ile bazı kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun 1 ila 7'nci maddelerinde düzenlenen dijital hizmet vergisi, aynı Kanununun 52'nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi hükmüne göre 1 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe girmiş ve beyannameleri elektronik ortamda alınmaya başlanmıştır. Muhtasar Beyanname ile Aylık Prim ve Hizmet Belgesinin birleştirilmesi ile oluşturulan Muhtasar ve Prim Hizmet Beyannamesi 01/08/2020 tarihi itibarıyla (Temmuz/2020 dönemine ait olup, 26 Ağustos 2020 tarihine kadar yapılacak beyanlar ile) Türkiye genelinde uygulamaya açılmıştır” (GİB, 2021, s. 89).

4.3.10. E- Bilet Uygulaması

415 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinin 26.06.2012 tarih ve 28335 sayılı kanunla E-bilet resmî gazetede yayımlandıktan sonra şehirlerarası ve uluslararası kara ve deniz yolcu taşımacılığında kullanılmaya başlandı (GİB, 2013, s. 80). Bu projede amaç çok sayıda bilet düzenleyenlerin o biletlerin ikinci kopyasını saklamak fazla yük olacağı için ve ibraz etmede zorluklar yaşanacağı için geliştirilmiştir. Uygulama biletleri elektronik ortamda düzenleme, aktarma, saklama ve ibraz etmelerini sağlamaktır. “Günümüzde e- bilet uygulaması mükellef sayı 189, özel Entegratör sayı ise 20'dir” (GİB, 2021, s. 96).

4.3.11. İnteraktif Vergi Dairesi

213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 257'nci maddesinin birinci fıkrasının 4 numaralı bendine istinaden GİB tarafından geliştirilen ve mükelleflerin daha kolay ve rahat bir şekilde beyanname, rapor, dilekçe, tutanak vere bilmesi için 50 adet hizmet ile 28 Şubat 2018 vatandaşların kullanımına açılmıştır. Uygulamayı geliştirmek anlamında yabancılara potansiyel vergi kimlik numarası verme, e- fatura uygulaması başvurusu talebi ve bunlar gibi 49 hizmet ilave edilmiştir. Mobil sürüme ise 1.01.2020-

31.12.2020 tarihleri arası 15 hizmet sunulmuştur mükelleflere (GİB, 2019, s. 101, GİB, 2021, s. 98).

4.3.12. Ödeme Kaydedici Cihaz (ÖKC)

Teknik ve fonksiyonel özellikleri ile teknolojik ilerlemeye sahip yeni nesil ödeme kaydedici cihazlar Maliye Bakanlığı Vergi Dairesi tarafından revize edilen ödeme yöntemlerinden biridir. Bu cihazlar sayesinde hızlı ve güvenilir bir şekilde GİB'e veri aktarır ve iletişim kurula bilir (www.uyumsoft.com, 2021).

“31/10/2018 tarihinde yayımlanan 502 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği (Sıra No:483'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ) ile 483 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğinde belirtilen “Eski Nesil ve YN ÖKC’lerden düzenlenen aylık satış raporlarına ait mali bilgilerin GİB’e bildirilme zorunluluğu kapsamında ÖKC aylık satışlara ait bildirimler 1/1/2019 tarihi itibarıyla başlamıştır” (GİB, 2020, s. 109).

4.3.13. Sahte Belge Risk Analiz Programı (SARP)

GİB, risk puanlarını hesaplayan sayısal ölçümler kullanarak hileli mükelleflerin risk durumlarını sayısal olarak analiz edebilen Sahte Belge Risk Analiz Programı (SARP) adlı bir ye programı geliştirmiştir. Sahte Belge Risk Analiz Programı denetim bilgi ve deneyimine dayalı olarak risk standartlarını ihlal eden mükellefleri puanlamaya yarar. Bu yeni sistemde spesifik analiz algoritması kapsamında, sistem risk bazlı bir denetim yöntemi sunar, risk bazlı denetim yönteminin bir parçası olarak belirlenir. Yüksek riskli mükellefler, sorumlu personel tarafından yapılan değerlendirmenin ardından incelenmek üzere vergi dairesine gönderilir (GİB, 2021, s. 91).

4.4. KAYIT DIŞI EKONOMİ İLE MÜCADELE ÖNERİLERİ

Kayıt dışı ekonominin nedenleri düşünüldüğünde olayı sadece vergi açısından değerlendirmek yanlıştır. Kayıt dışı ekonomiyi etkileyen faktörlerden biri de gelir getirici faaliyetlerin izlenememesi olduğundan, gelir getirici faaliyetlerin izlenebilmesi için parasal faaliyetlerin izlenmesi gerekmektedir (Bilen, 2007, s. 138). Kayıt dışılığı engellemek için ilk önce güçlü denetim lazımdır ve denetim elemanı sayı yükseltilmelidir. Ayrıca, genel olarak ekonomik kalkınmayı teşvik eden politikalar kayıt dışılığın azaltılmasına yardımcı olabilir

Günümüzün kayıt dışı ekonomi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin temel ekonomik sorunlarından biridir. Çoğu insan kayıt dışılığı mecburiyet karşılığı seçtiğini

savunur. Sebep olarak ise kayıtlı ekonomide olan fırsat eksikliği ve geçim sıkıntılarını neden göstermiştir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere genellikle kayıtlı ekonominin sürdürülmesi ve geliştirmekte olan ülkelere sübvansiyon verilmesi gibi nedenlerle izin verilir ve bu da uzun vadede geri dönüşü olmayan sorunlara neden olur. Olumlu etkisinin yanı sıra, birçok ülke olumsuz etki nedeniyle kayıt dışıyla başa çıkmak için harekete geçmenin gerekli olduğuna inanmaktadır. Bu gereksinimin karşılanması kayıt dışı ekonomiyle mücadelede bazı engellerle karşılaşabilir. Örneğin, kayıt dışı ekonomik faaliyetler yoluyla çıkar grupları oluşturabilen kuruluşlar kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına pozitif etki edecektir. Bu tepkiyi ortadan kaldırmak için kayıt dışı ekonomiyi ele almadan önce bu engellerin ortadan kaldırılması veya ikna edilmesi gerekmektedir (Yaşar, 2006, s. 214).

Kayıt dışı ekonomi, ülkeden gizlenmiş kayıt dışı ve kontrolsüz ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Ekonomide kayıt dışılığın artmasıyla kişi ve kurumlar arasında haksız rekabet ortaya çıkmakta ve gelir dağılımında adaletsiz denge görünmektedir. Mükelleflerin gönüllü vergi ödemeleri azalmakta, vergi bilinci ve toplumsal değerler azalmaktadır. Bu anlamda kayıt dışı ekonominin nedenleri, sonuçları, ölçeği ve mücadele strateji ve yöntemleri bir bütünlük içinde yönetilmeli, mücadele azmi ve iradesi ortaya konulmalı ve uygulanmalıdır. Kayıt dışı ekonomi sorunuyla mücadele etmek ve çözmek için başarılı önlemler alınmış, kilit görevler arasında hükümet planları, kalkınma planları, orta vadeli planlar, yıllık planlar ve mali planlar yer almaktadır. Kontrol stratejilerine yönelik eylem planları oluşturulmuş ve olumlu sonuçlar alınmıştır (www.alomaliye.com, 2021).

4.4.1. Enflasyon Oranları Düşürülmesi Gerekmemektedir

Kayıt dışı ekonomi nedenlerinden söylediğimizde enflasyondan da konuşmuştuk. Enflasyon ve kayıt dışılık birbiri ile bağlıdır. Kayıt dışılıktaki artış enflasyonu, enflasyondaki artış kayıt dışılığı tetikler. Enflasyon zamanı kişilerin alım gücü düşer ve kişiler mecbur ek iş tercih ederek geçim sağlamaya çalışırlar. 80'li yıllarda enflasyondaki artış kayıt dışılığa da etki etmiştir. Enflasyonu azaltmak için bazı bazı politikalar izlenmiştir. Ancak bu yıllarda izlenen politikalar kayıt dışılığa güç katmıştır. Bu dönemlerde tasarruf ve yatırımı arttırmak ve mal arzında artış beklenmiştir. Ancak sonuç mal arzında istenilen artış olmamıştır ve bu da kayıt dışılığın etki dairesini çoğaltmıştır. 2005 yılında da izlenen politika zamanı enflasyon düşürülmüştür tekli

rakamlara ancak politika aynı 80 yılların politikası olmuştur. Günümüzde TÜİK açıkladı verilere göre enflasyonuna Temmuz'da yıllık bazda oranı 18.95 yükselmiştir. Temmuzdan bir önceki aya göre 1.80 artma yaşanmıştır (06. 2021- 17.53). Bu oran son 26 ayın en yüksek oranıdır (TÜİK, 2021). Enflasyonun neden olduğu vergi yükü artışı kayıtlı mükellefleri de etkiler ve kayıt dışılığa sürükler.

4.4.2. Nüfustaki Yükseliş ve Göçler Kontrol Edilmesi Gerekmemektedir

Ülkemizde hızla artan nüfus ve artan genç istihdamın hepsine iş sağlanmazsa bu artış kayıt dışılığa zemin yaratır. Çünkü artan nüfusta kişiler iş bulamazsa mecbur geçim kaynağı için kayıt dışı çalışmak zorunda kalacaktır. İlave olarak da dâhili göçler yani doğu taraflarda iş bulamayıp diğer illere göç eden insanlar başta İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa illerine gittikçe nüfusun yükselmesi ve kayıtlı iş bulmanın zorlanması mecbur insanları kayıt dışılığa sürükleyecektir. Bu kişilerin kayıtsız, sosyal güvencesiz çalışması devlete bir getirisi olmayacaktır. Bu da kayıt dışılığın gittikçe yükselmesine zemin yaratacaktır.

4.4.3. Vergi Yükü Azaltılması Gerekmemektedir

Vergi yükü oldukça tartışmalı bir kavramdır. Birçok tanımı olmasına rağmen birçok türü de vardır. Bu kapsamda bireylerin, kuruluşların, genel ekonominin, departmanların ve bölgelerin vergi yükleri ayrı ayrı tanımlanmıştır. Vergilendirme mükellefler için yadsınamaz bir yükür ancak ödenen vergi miktarı mükellefin vergi yükü ile doğru orantılıdır ki bu hem psikolojik hem de ekonomik olarak hissedilebilir (Çağdaş, 2020, s. 82).

Türkiye'nin vergi oranı yüksek olmasına rağmen, genel vergi yükü düşüktür. Bu nedenle, genel vergi yükünü azaltmadan ekonomiyi canlandırmak için vergi oranlarında genel bir indirim için çaba göstermek mümkündür. Bütün bunlar olmadan, vergi oranlarında genel bir düşüş, ülkenin zaten bozuk olan mali dengesinin daha da bozulmasına yol açacaktır. Bilmemiz gereken konu Türkiye'de vergi oranları yüksek ancak toplanan vergi azdır. Bu o demektir ki ekonomide kayıt dışılık vardır. Açığı kapatmak için olan vergilere ilave vergiler getirmek ya da vergi oranını yükseltmek işe yaramaz. Çünkü kayıt dışılığa yönelmenin en büyük nedeni zaten vergi yükü ve haksız rekabettir. O yüzden 1980 başlarında ABD de uygulanan vergi indirimi politikasına benzer yöntem Türkiye'de uygulanmak kararına gelindi. Birçok araştırmalarda ortak

bir sonuca varıldı ki mükellef vergi yükünün azaldığını görünce kayıtlı ekonomiye yönelmeyi tercih ediyor. Vergi indirimi ilk başta devlet gelirlerin aşağıya inmesine getirecek ancak uzun vadede bütçeye kar getirecektir. Ülkemizde kayıt dışılığın oranı çok yüksektir. Bu oranı düşürmek için ilk önce vergi yükü azaltılmalıdır (Sugözü, 2008, s. 180).

4.4.4. Vergi Denetiminin Etkin Kullanılması Gerekmemektedir

Kayıt dışı işlem suçtur ve bu suçu önlemek için vergi polisinin etkin çalışması lazım (Aydemir, 1995, s. 223). Buradaki vergi polisi vergi denetim elemanlarıdır. Eğer bir ülkede vergi denetimi etkin olmazsa o ülkenin kayıt dışılık oranı çok yüksek olur. Ülkemizde vergi kanunları sağlam ve etkili olsa bile denetleyecek eleman etkin olmazsa kayıt dışılık oranı gün gittikçe artar. Ülkemizde yeterli olmayan vergi denetimleri ağırlıklı olarak kayıtlı olan mükellefler için yapılmakta ve kayıtlı olmayan mükellefler genellikle vergi denetimlerinin dışında tutulmaktadır. Ancak vergi kaçakçılığının önemli bir kısmı kayıt dışı mükelleflerin işidir. Vergi denetimleri de bu hususu kapsar, sağlanmazsa etkin vergi denetimi denilemez, bu da iyi değildir. Burada yapılması gereken olan sistemi değişme ya da sistemde reform yapmak ve vergileri azaltmaktır. Aslında vergi yükünün azaltılması, insanları tehlikeli zorluklar yerine bizzat kayıtlı ekonomiye girmeye zorlayacak, dolayısıyla denetimin kapsamını ve talebini daraltacaktır (Sugözü, 2008, s. 183).

4.4.5. Vergi Denetimi Dışardan Etkilenmeyen Özgür Kurum Olması Gerekmemektedir

Vergi denetimi müfettişlerinin objektif kriterler temelinde, kanunun verdiği yetkilerden yararlanarak, mükellef ve idare arasında taraf olmayarak her iki tarafın haklarını dikkate alarak gerçekleştirdikleri önemli bir işlemdir. İdare dâhilinde kontrol altındayken bu işlevi gerçekten objektif bir şekilde yerine getirmek imkânsızdır. Bunun için GİB bünyesinde olan tüm vergi denetim elemanları bağımsız olmalıdır. Vergi denetimlerinin adalet ve tarafsızlığı özelliğinden dolayı, idareden başka dışarıdan müdahalelerden etkilenmemesi önemlidir. Bu nedenlerle vergi müfettişini her türlü dış etkiden korumak için en uygun çözüm vergi müfettişlerine özerklik veren bir yasal düzenlemeye geçilmesidir (Binbirkaya, 2006, s. 186).

Günümüzün denetim kadrolarına baktığımızda durum iç açıcı değildir. Denetim kadrosunda boş yerlerin doluya göre fazlalık teşkil etmesi, denetimin sağlam bir şekilde

yapılamadığının işaretidir. Sağlam denetim için eğitimli ve işini benimseyen kadrolar yetiştirilmesi lazımdır.

4.4.6. Vergi Yasalarının Sık Sık Değiştirilmemesi Gerekmemektedir

Vergi sisteminin normal işleyişi, çıkardığı güçlü ve dayanıklı mevzuata bağlıdır. En önemli kontrol unsurlarında sık sık yapılan mevzuat değişiklikleri sisteme olan güvenin kaybolmasına neden olmuştur. Sistemin sık sık değiştirilmesi şüphe uyandırabilir. Vergi yasalarında sık sık yapılan değişiklikler, vergi görevlilerinin ve vergi uzmanlarının uyumlaşmasını zorlaştırır ve ayrıca vergi mükelleflerini vergi planlaması yapma olanağından mahrum eder. Ayrıca kanunda yapılan değişikliklerin anlaşılması güç olmakta ve geçici maddelerde sık sık yapılan değişiklikler mükelleflerin vergi yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz hallede bilmesini zorlaştırır.

Vergi düzenlemesi açısından sivil toplum kuruluşları aracılığıyla çıkar gruplarının uygun katılımının sağlanması gerekmektedir. Kısacası, bir ülkenin yürürlükteki vergi mevzuatı, o ülkenin sosyal, finansal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamazsa, anlaşılabilir değilse ve istikrar gösteremezse, vergi kayıpları ve vergi kaçakçılığı artacaktır (Yeniçeri, 2004, s. 993). Aynı şekilde vergi yasalarımızın çok fazla ve bir o kadar da karmaşık olmasından dolayı hem mükellef hem de vergi idaresi çalışanları için işlerinin zor olması demek. Vergi yasalarındaki değişiklik psikolojik de olarak mükelleflere etki eder. Zaten mükellef vergi yükünden dolayı vergiye karşı bir direnç var sık sık değişen yasalar da bu direnci daha da alevlendirir.

4.4.7. Kayıt Dışılık Konusunda Bilinçli Toplum Oluşturulması Gerekmemektedir

Bildiğimiz gibi kayıt dışı ekonomi inanılmaz kayıplara uğramakta ve bu tür bir ekonomi, sosyal, kültürel hayatı ve ahlaki değerleri yok etmektedir. Ahlaki değerlerin yok edildiği bir toplumda hayat şimdi kötü olacak ve gelecek parlak olmayacaktır. Bu, kayıt dışı ekonominin toplumsal bireylerin bilinç altına verdiği zararı ortadan kaldırmak için toplumsal bir bilinç oluşturmak için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Ancak Türkiye'deki toplumsal düzeydeki kayıt dışılık algısı, kayıt dışılığın istihdam olanakları yarattığı ve ekonomiyi dış şoklardan korumanın bir yolu olduğu şeklinde bir yanlış anlama içermektedir. Kayıt dışı ekonomiyle başarılı bir şekilde mücadele etmek için eğitim perspektiflerini değiştirmek çok önemlidir (Dursun ve Adem Dağcı, 2021, s. 43-44).

Ortaokullarda ve üniversitelerde tüm fakültelerde öğrencilerin kayıt dışılığa karşı bilinçlendirmekte fayda vardır. Devlet televizyonlarında çizgi filimlerdi, dizi ve filimlerdi vergiye karşı bilinçlendirmek ve kısa mesajların verilmesi uzun vadede toplumun daha fazla bilgili olmasına yol açar. Kayıt dışı ile mücadele sadece devletin değil tüm toplumunda karşısında olan bir sorundur. Bu konuda toplumun bilinçlenmesi önem arz etmektedir.

4.4.8. Cezaların Caydırıcı Gücü Olmalıdır

Bildiğimiz gibi kayıt dışılığa karşı ülkemizde birçok yasa mevcuttur. Kayıt dışılık bir suçtur ancak topluma karşı bir suç olmadığı için hapis cezası verilmez genellikle para cezası verilir. Para cezasının da bazen caydırıcılığı çok da etkili olmaz. Mükellef kayıt dışılığa yönelmekte ana etken ağır vergidir ve mükellefe kesilecek ceza elde edeceği gelirden fazla olursa ozaman kayıt dışılığa daha fazla ilgi gösterilir.

Vergi kaçakçılığının önlenmesi için vergi kaçakçılığına karışan kişi ve şirketlere gerekli yasal tedbirlerin alınması ve gerekli cezai yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Bu yaklaşımın inandırıcı olması için vergi affından vazgeçilmeli ve hükümetin vergi affı uygulamama kararı alması ve vergi affı beklentisini tamamen ortadan kaldırmak için üstünlük alması gerekmektedir.

4.4.9. Sigortasız İşçi Çalıştıranlara Etkili Caydırıcı Cezalar Gerekmemektedir

5510 Sayılı Kanun'un 102. Maddesine esasen sigortasız işçi çalıştıranların cezası asgari ücretle orantılanmış ve üst limit konulmuştur. Sigortasız çalıştıran iş yerine caydırıcı yaptırım uygulanmalı ya da af zamanı önüne engel konulmalı, vergi indirimlerinden faydalanamam yükümlülükleri getirilmelidir.

4.4.10. Devlete Güven ve Vergiye Karşı Gönüllü Uyum Arttırılması Gerekmemektedir

Çalışmamızın ilk başlarında söylediğimiz gibi eğer mükellef devlete verdiği verginin gereksiz yere harcandığını görürse, ozaman vergiye karşı direnç oluşur. Sıklıkla vergi ödeyenlerin özelliklerini incelediğimizde bu kişilerin milli duygulara, vicdana, devlete ve ülkeye güven duyduklarını görüyoruz. Vergi direncini azaltmanın en iyi yolu insanlarda olumlu bir izlenim bırakmaktır. Bu yöntemle yola çıkarak kendi ahlaki ve vergi bilincimizi oluşturuyoruz. Söyleyebiliriz ki eğer devlete karşı güven kaybolursa mükellef kayıt dışılığa daha fazla yönelir. Devlet mükellefin ona olan güvenini

sarsmamalı ve kamu harcamalarını daha etkili bir şekilde yapması lazımdır. Yani az vergi çok iş, mükellefin beklentisi bu yöndedir.

4.4.11. Okul Müfredatında Kayıt Dışı Ekonomi Hakkında Bilgilere Yer Verilebilir

Güçlü bir ülkenin varlığı, toprak sevgisi, yurttaş anlayışı, vergi anlayışı daha iyi bir gelecek için kaçınılmaz önkoşullardır. Kurallara uymanın faydaları insanlara küçük yaşlardan itibaren aşılmalıdır. Ön koşullarından biri vergi bilincidir. Vergi bilincinin oluşması, doğru vergi bilincine bağlıdır. Ödenen vergiler ile planlanan kamu hizmetleri arasında pozitif bir ilişki kurularak doğru bir vergi algısı sağlanabilir. İlkokul öğrencilerinin vergi konularında bilinçlendirilmesi için neler yapılmalıdır? Eğitim programının uygulanması, vergilendirmenin bir yük olmadığı, yurt içi ve yurt dışındaki kamu hizmetlerinin bir bedeli olduğu konusunda insanlarda farkındalık yarattı. Bu planlara mümkün olduğu kadar erken başlamak, beklenen faydaları artıracaktır. Vergilendirmenin önemini küçük yaşta anlayan bir kişi, farklı vergilendirme yöntemlerine sahip olacaktır (Taytak, 2010, s. 510). Vergi her ne kadar da evimizdeki fertlerden duysak da vergi ile ilgili doğru bilgiyi okullarda müfredatta olması daha da etkili olacaktır.

“Bu konu ile ilgili GİB ve Millî Eğitim Bakanlığı birlikte yaptığı ortak çalışmada 2020 yılı için pandeminin yarattığı sorunlara bakmayarak Türkiye genelinde birinci kademedede (3 ve 4. sınıflar), ikinci kademedede (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) ve üçüncü kademedede (9, 10, 11. sınıflar) bulunan toplam 3.754.105 öğrenciye Başkanlığımız tarafından hazırlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinde yer alan dokümanlar kullanılarak, Vergi Bilinci Geliştirme Eğitimleri verilmiştir” (GİB, 2021, s. 85).

Verginin bir yük olmadığını ve evimize gelen suyun bile vergi ile ilişkili olduğunu çocuklara anlatırsak vergiye karşı direnci uzun zamanda atalata biliriz.

SONUÇ

Devletin kontrolü dışındaki tüm ekonomik faaliyetler kayıt dışı ekonomiler olarak tanımlanmaktadır. Kayıt dışı ekonominin ülke ekonomisi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ekonominin büyüklüğü tam olarak ölçülemediği için kayıt dışı ekonomi ülke ekonomisinin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Kayıt dışı ekonomi büyüdükçe kaybedilen vergilerin yerini doldurmak için vergi oranları artar ya da yeni vergiler konulur ve sonuç olarak vergilerdeki artıştan mükellefler rahatsız olur.

Kayıt dışı faaliyetleri ölçmek çok zordur ve ölçülemediği için de vergilendirilemez. İki tür ölçüm metodu vardır doğrudan dolaylı ölçüm yöntemleri. Doğrudan ölçüm yöntemi güvene dayandığından ve maliyet fazlalığından dolayı çok tercih edilen bir yöntem değildir. En fazla kullanılan yöntem dolaylı ölçme yöntemidir. Bunlar parasalcı, GSMH, İstihdam ve vergi inceleme yoluyla ölçüm yöntemleridir. İki yöntem kayıt dışı ekonominin boyutu hakkında tam şekilde bir sonuç vermez ancak kayıt dışılığın boyutu hakkında kaba bir taslak oluşturur.

Geçmişten günümüze kadar kayıtlı ekonomiye teşvik için birçok yöntem kullanılmıştır. Bunlardan en fazla yapılan teşvikler vergi indirimleri ve vergi aflarıdır. Bu yöntemler vasıtası ile mükelleflerin kayıt dışı faaliyetlerinin kayıt altına alınması amaçlanır, ancak bu yöntemlerin sık sık yapılması mükelleflerde af ve vergi indirimlerine karşı bir umut yaranmasına neden olur. Aynı şekilde kayıtlı çalışan bir mükellef de aradaki haksızlığı görür ve kayıt dışı faaliyetlere yönelir. Bu da hiçbir devlet için arzu olunan bir durum değildir.

Kayıt dışı istihdamın artmasında birçok nedenler vardır. Bunlardan en önemlileri (bürokrasi, denetimdeki eksiklik, eğitimsizlik, sosyal güvenlik hizmetlerinden yaranan memnuniyetsizlik, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, bilgi yetersiz olmasıdır). Ülkemizde Yoksul ve düşük eğitimli işçilerin katma değeri genellikle düşük olduğundan, bu kişilerin ödediği prim ve vergiler bireyin katma değerini aşabilmektedir. Bu durumda işverenler, daha fazla gelir kazanmak ve işçi maliyetlerini düşürmek için yoksul ve düşük vasıflı kişileri kayıt dışı çalıştırmayı seçerler, bu durumda işçiler kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalırlar. Kayıt dışı ekonomi işsizlere istihdam olanağı sunduğu için ülkenin ekonomisine hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir. Kayıt

dışı sektörlerde çalışan işçiler sosyal güvenceden mahrum kalır ve bu şekilde devlete ödemeli oldukları vergileri ödemezler daha fazla kar elde ederler.

İşverenler açısından da bu durum daha avantajlıdır, çünkü günümüzde işçi çalıştırma maliyeti çok yüksektir. Kayıt dışı istihdamın yayılmasında en önemli etken denetim yetersizliği ve denetim elemanı eksikliğidir. 2018 yılı VDK raporundaki eleman kadro durumuna baktığımızda toplamda 15,238 olan kadro yerinin sadece 8,262'si doldur geri kalan yer boş kalmıştır. Bu da denetimin yetersiz kalmasına ve müfettiş başına düşen mükellef sayısında artışa neden olur. Bu zaman sağlam bir denetim gerçekleşemez.

Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede denemelerin etkin bir şekilde yürütülmesi, doğru ve zamanında bilgi ve belgelerle mümkündür. İhbar ve istihbarat vergi denetiminin daha etkin olmasına katkı sağlayacaktır. Mali istihbarat alanında önemli bir yere sahip olan Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), kara paranın aklanmasının önlenmesi, terörün finansmanı ile mücadele konularında kayıt dışı ekonomi ile mücadelede denetim etkinliğini artırır.

Risk analizi ve otomasyon sistemleri, mükelleflerin incelemeye alınmasında en etkin, adil ve objektif kriterlerin uygulanmasını sağlayarak vergi denetimlerinin etkinliğine katkı sağlayan uygulamalardır. Teknolojini yayılması ile tüm kurumların birbirleri ile hızlı şekilde iletişim kurabilmesi vergi denetimlerinin daha hızlı, daha verimli ve caydırıcı olmasına yardımcı olacaktır.

Teknolojinin yaygınlaşması ile e- fatura, e -defter, e- arşiv, e- irsaliye, e - yoklama, e -beyanname, e -bilet gibi uygulamaların yayılması hem fazla kâğıt, zaman israfına ve en önemlisi kayıt dışılıkla mücadelede çok etkili olduğunu belirte biliriz. En önemli sorunlardan birisi vergi incelemesi zamanı psikolojik etki, Vergi affının uzun sürmesi ve inceleme sonrası kurumlar arasında yaranan iletişim eksikliğinden dolayı aynı mükellefin tekrardan vergi incelmesine tabi tutulmasıdır. Elektronik sistemin yaygınlaşması ile kurumlar arasında yarana koordinasyon eksikliği ortadan kalkacak ve denetim etkin ve hızlı bir şekilde sonuçlanacaktır.

Sonuç olarak kayıt dışılıkla mücadele için sıkı vergi denetimi olmalıdır ve vergi denetmenleri bağımsız olmalıdır. Sık sık yapılan vergi aflarından uzak durulmalı ve vergilendirmenin daha geniş bir tabana yayılması gerekmektedir.

Okul müfredatlarında çocukluk yaşlarından verginin ne olduğu ve ne için kullanıldığı hakkında bilgiler verilmeli ve bilinçli bir toplum oluşturulmalıdır. En önemlisi kayıt dışı

faaliyet yapan mükelleflere ağır cezalar uygulanmalı ve cezaların caydırıcı etkisi olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Y. ve Tahtakılıç, K. (2003). Kayıtdışı ekonomi üzerine düşünceler. *Banka-Maliye ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*,(468), 17-26.
- Akçay, E. ve Bal, H. (2018). Ekonometrik yaklaşım yoluyla Türkiye'de kayıt dışı ekonominin tahmini. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 725-738.
- Akdoğan, A. (1998). *Türk vergi sistemi ve uygulaması*. Ankara. Gazi Kitabevi
- Akgün, M. (2015). *Türkiyedeki kara paranın sosyal güvenlik sistemimize getirmiş olduğu yükler ve son yıllarda sosyal güvenlik kurumlarıtarafından uygulanan işveren teşviklerinin kayıt dışı istihdamı azaltmadaki rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep
- Aktürk, E. (2003). *Kayıt dışı ekonomi ve Türkiye üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Alejandro Portes, M. C. (1989). The informal economy. *The Johns Hopkins University Press Baltimore*
- Andrew Dilnot, C. M. (1981). What do we know about the black economy in the United Kingdom? *Fiscal Studies*, 163-179.
- Arıca, M. (1989). *Vergi usul kanunu*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Arslan, M. ve Biniş, M. (2014). Vergi denetiminde bir etkinlik sorunu olarak mükellef seçimi. *29. Türkiye Maliye Sempozyumu- Sakarya Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü*, 443-462.
- Acar, F. ve Aydın, F. (2014). *Kayıt dışı ekonomi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
- Ay, H. M. (2006). Türkiye'de kayıt dışı ekonomiyi önlemede bilgi ekonomisinin etkinliği ve gelir idaresinin rolü. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 9(11), 57-82.
- Ay, M. Köşe, N. ve Sugözü, İ. (2005). Vergi yükündeki değişmelerin kayıt dışı ekonomiye etkisinin simetrikliği üzerine bir inceleme: Türkiye örneği (1968–2001). *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, (233), 45-55.
- Aydemir, Ş. (1994). *Türkiye 'de kayıtdışı ekonomi*. İstanbul: Acar Yayınevi.
- Aydemir, Ş. (1995). *Türkiyede kayıt dışı ekonomi*. İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği.

- Başak, R. (1998). 50 soruda parapara ve karaparanın aklanmasının önlenmesi. *Türkiye Bankalar Birliği*. Yayın no : 206
- Beşel, F. (2017). *Türkiye'de vergi denetiminin ekonomik ve hukuki etkinliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) .Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Bilen, A. (2007). Kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik çabalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36(36), 134-143.
- Binbirkaya, İ. (2006). *Türkiye'de vergi denetimi ve kayıt dışı ekonomi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Bozdoğan, K., Buyrukoğlu, S. ve Bozdoğan, D. (2013). Yeni mevzuata göre vergi incelemesi ve mükellef hakları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 1-12.
- Candan, M. (2007). *Kayıt dışı istihdam, yabancı kaçak işçi istihdam ve toplumumuz üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri* (Uzmanlık Tezi). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Çağdaş, Y. (2020). Türkiye'de toplam vergi yükünün OECD ülkeleri ile karşılaştırılması. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 81-96.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.(ÇSGB). (2004). *Kayıt dışı istihdam ve yabancı kaçak işçi istihdamı*. Ankara: Yayın No: 116.
- Çekmece, C. (2019). *Kayıt dışı ekonomi ve Türkiyedeki mevcut durumu, çözüm önerileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çetin, G. (2010). Bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin vergilemede kayıt düzeni ve denetim uygulamalarına etkisi. *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 2(1), 79-86.
- Çetintaş, H. ve Vergil, H. (2003). Türkiye'de kayıtdışı ekonominin tahmini. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(1), 15-30.
- Çizgici, G. (2003). *Kayıt dışı ekonominin Türkiye açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Çolak, M. (2012). *Kayıt dışı ekonomi ve çözüme yönelik politika önerileri*. Ankara. T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı,188

- Dam, M., Ertekin, Ş. ve Kızılca, N. (2018). Türkiye’de kayıt dışı istihdamın boyutu: Ekonometrik bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1),293-318.
- Darbi, P. W. (2016). Strategy practice in the informal economy: A case from strategic networking of informal printing businesses in Ghana . *University of Canterbury, New Zealand*.
- Demir, H. İ. (2007). *Kayıt dışı ekonomi ve kara para ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Derdiyok, T. (1993). Türkiye’nin kayıtdışı ekonomisinin tahmini. *Türkiye İktisat, TOBB Yayını*(13), 54-63.
- Dinçer, B. (2007). *Kayıt dışı ekonomi ve rekabetçi piyasalar üzerinde etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. (2006, Temmuz 1). T.C. Resmi Gazete (26215)
- Dönmez, U. (2010). *Karapara ve türkiye’de karaparanın aklanması ile mücadele* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Dursun, H. ve Adem Dağcı. (2021). Kayıt dışı ekonomiye karşı halkın bilinçlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 35-48.
- Dünya Bankası. (2010). *Türkiye ülke ekonomik raporu(Kayıt dışılık: Nedenler, sonuçlar, politikalar)*.
- Ebubekir Kaleli, C. K. (2019). Türkiye’de kayıt dışı istihdama ilişkin çözüm önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (44), 1-30.
- Eraslan, F. A. (2019). *Vergi denetimi ve türkiye’de vergi denetiminin etkinliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Erdal, İ. Ö. (2019). Türkiye’de kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı istihdamla mücadele politikaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 225-246.
- Erkuş, H. ve Karagöz, K. (2009). Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve vergi kaybının tahmini. *Maliye Dergisi*, (156), 126-140.
- Gediz Oral, B., Arpazlı Fazlılar, T. ve Koç, Ö. E. (2015). Kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik bir öneri: Vergi denetim üst kurulu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(2), 120-129.

- GİB. (2010). *Gelir idaresi başkanlığı 2009 faaliyet raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No 112.
- GİB. (2011). *Gelir İdaresi Başkanlığı 2010 Faaliyet Raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No: 132.
- GİB. (2013). *Gelir İdaresi Başkanlığı 2012 Faaliyet Raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No 167.
- GİB. (2015). *Gelir İdaresi Başkanlığı 2014 Faaliyet Raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No 199.
- GİB. (2019). *Gelir İdaresi Başkanlığı 2018 Faaliyet Raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No 314.
- GİB. (2020). *Gelir idaresi başkanlığı 2019 yılı faaliyet raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No 349.
- GİB. (2021). *Gelir idaresi başkanlığı 2020 faaliyet raporu*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayın No 387.
- Gutmann, P. M. (1977). The subterranean economy. *Financial Analysts Journal/November/December 1977, (33), 24-27.*
- Hart, K. (1973, Mart). Informal income opportunities and urban employment in Ghana. *Modern African Studies, (11), 61-89.*
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2021). 2020 yılı faaliyet raporu.
- Hoyman, M. (1987). Female participation in the informal economy: A neglected issue. *Sage Journals.*
- Hüseyin Şen, İ. S. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- İkiz, A. S. (2000). *Kayıt dışı ekonomi ve Türkiye'de ekonomik büyüme üzerine etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- İsmail, C. (1981). Türkiye'de vergi denetimi uygulaması ve eleştirisi. *Maliye Dergisi, 66.*
- Işık, N. ve Acar, M. (2003). Kayıt dışı ekonomi ölçme yöntemleri, boyutları, yarar ve zararları üzerinde bir değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (21), 117-136.*

- Kadim, (2006). Kayıt dışı istidamla mücadele (KADİM) projesi. *T.C. Resmi Gazete (Sayı : 26309)*.
- Kaleli, E. ve Karaca, C. (2019). Türkiye'de kayıt dışı istihdama ilişkin çözüm önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19(44), 769-792*.
- Kanlı, M. (2007). *Dolaylı vergiler ve kayıt dışı ekonomi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kao, J. L. (2002). Informal economy literature review. *ISED Consulting and Research*.
- Kapusuzoğlu, A. (2008). Vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin vergi kaçakçılığının oluşumundaki rolü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(16), 142-142*.
- Kara, E. (2020). *COVID-19 pandemisi ve Türkiye'de kayıt dışı çalışanlar*. International Balkan University,
- Kara, E. (2020). COVID-19 pandemisi: İşgücü üzerindeki etkileri ve istihdam tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 7(5), 269-282*.
- Karaarslan, E. (2010). Kayıt dışı istihdam ve neden olduğu mali kayıpların bütçe üzerindeki etkileri:Türkiye örneği. *Mali Hizmetler Derneği*.
- Karadeniz, O. (2012). Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği özel ihtisas komisyonu 1 taslak raporu . *T.C.Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018),25-35*.
- Kesici, M. R. (2010). Türkiye ekonomisinin yüksek büyüme evresinde istihdam ve işsizlik. *İş Gücü Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 12(3), 7-26*.
- Kesikoğlu, F. ve Akalın, G. (2007). Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ve büyüme ilişkisi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 71-87*.
- Kıldış, Y. (2000). Kayıt dışı ekonominin ulusal-uluslar arası boyutu ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(2), 1-10*.
- Kılıçkaya, L. ve Ergen, Z. (2014). Türkiye'de vergi denetim sistemi ve sistemin aksaklıklarının değerlendirilmesi. *Sosyo Ekonomi Dergisi, 21(21), 281-304*.
- Kızılot, Ş, ve Çomaklı, Ş. (2004). Vergi kayıp ve kaçaklarının kayıtdışı ekonomi ilişkisi ve boyutlarının mevzuat açısından değerlendirilmesi. *19. Maliye Sempozyumu Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Önlenmesi Yolları, 115-135*.
- Kocaoğlu, E. (2019). *Kayıt dışı ekonomi ve kara para ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

- Kurtlar, İ. (2021). *Türkiye'de vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde vergi denetimi ve SMMM'lerin rolü üzerinde bir araştırma: Gaziantep il örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa
- MASAK. (2021). Suç gelirinin aklanmasının ve terörizmin finansmanının önlenmesine dair yükümlülüklerle ilişkin temel esaslar. Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı.
- Miynat, M. ve Durmaz, S. (2013). Karapara aklama aracı olarak yeni bir mali suç: Siber-Aklama. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), 315-325
- Nas, A. (2012). Türk vergi hukukunda vergi incelemesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(4),1307-1336. doi:https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001691
- Özel, S. (1998, Kasım). Kayıt dışı ekonomi kavramı, sorunları ve çözümleri. *Yaklaşım*, (71), 11-24.
- Özsoylu, A. (1996). *Türkiye'de kayıt dışı ekonomi*. İstanbul: Bağlan Yayıncılık.
- Özsoylu, A. F. (1999). *Yeraltı ekonomisi*. İstanbul: Akçağ Yayınlar.
- Özyer, M. A. (2004). *Vergi usul kanunu uygulaması*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Patricia R., & Ferman, L. A. (1973). The structural underpinnings of the irregular economy. *Sage Publications*.
- Pehlivan, O. (1986). Vergi denetimi ve vergi denetiminde etkinlik. *Vergi Dünyası Dergisi*,(62), 50-70.
- Sağbaş, İ. ve Saruç, N. (2021). *Vergi Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Saraç, T. (2012). Kayıt dışı ekonomi ve işsizlik ilişkisi: Türkiye örneği 2000/1-2011/2. *Sosyoekonomi*, 18(18), 82-104.
- Sarıcı, A. O. (2006). *Kayıt dışı istihdam ve mücadele yöntemleri (Planlama uzmanlığı tezi)*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Sarılı, M. A. (2002). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler. *Bankacılar Dergisi*(41), 32-50.
- Schneider, F. (2013, May). Size and progression of the shadow economies of turkey and other OECD countries from 2003 to 2013 some new facts. *Ekonomi- tek*, 2(2), 83-116.

- Sekizinci beş yıllık kalkınım planı. (2001). *Kayıtdışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2-6.
- Sırma, İ. ve Saldanlı, A. (2015). Kara Para Aklamada Sermaye Piyasası Araçları'nın Kullanımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(3), 100-113.
- Stack, C. B. (1974). All of our kin: strategies for survival in a black community. *New York Harper & Row*.
- Sugözü, İ. (2008). Kayıt dışı ekonomiyi önlemede vergi politikaları (1980-2004 Türkiye örneği). *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 171-193.
- Süngü, Y. (2008). Kayıt dışı istihdamın denetimi ve sosyal güvenlik reformuyla yapılan düzenlemeler. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 21(2-3), 115-132.
- Şamcı, E. B. (2016). *Türkiye'de vergi denetimi ve vergi kayıp kaçaklarının önlenmesi yönünden vergi denetiminin rolü Pendik uygulama denetim müdürlüğü örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Şeker, N. (1994). Hukuksal Yapısıyla Vergi İncelemesi. *Beta Yayınları*.
- Şeker, S. (1995). Kayıt dışı ekonominin kapsamı, nedenleri ve etkileri. *Vergi sorunları dergisi*(76), 75-76.
- Şişman, Y. (1999). *Ekonomik faaliyetlerde enformelleşme ve türkiye'de enformel ekonomik faaliyetlerde çalışanlara yönelik sosyal politikalar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Şölen, E. (2017). *Kayıt dışı ekonomide vergi ve vergi denetiminin önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Tansöker, R. L. (2017). Türkiye'de kayıt dışı istihdamın vergi takozu açısından değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 309-334.
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. Kademe öğrencilerinde vergi bilincinin tespiti: Ampirik bir araştırma. *Maliye Dergisi*(158), 498-510.
- Taytak, M. ve Dalkıran, T. (2019). Vergi denetim algısına sahip vergi mükelleflerinin vergi adaleti ve vergi affı uygulamalarına bakışı. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 109-132.
- Temel, A. Şimşek, A., ve Yazıcı, K. (1994). Kayıtdışı ekonomi tanımı, tespit yöntemleri ve türk ekonomisindeki büyüklüğü. *Iktisat İşletme ve Finans, Bilgesel Yayıncılık*, 9(104), 10-33.

- TİSK. (2001). Türkiye’de kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı istihdam sorunu. *İşvren Dergisi*, 10-11.
- Tunç, M. (2007). *Kayıt dışı istihdamla mücadelede geliştirilen stratejiler uygulanan politikalar ve gelişmiş ülke örnekleri(Uzmanlık Tezi)* T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982). T.C. Resmi Gazete (Sayı 17844)
- Uğur, A. ve Çütcü, İ. (2009). E-devlet ve tasarruf etkisi kapsamında VEDOP projesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-20.
- Ünal, A. (1975). *Türkiyede vergi denetimi ve vergi denetmenlerinin denetim içerisindeki rolü.* Ankara: Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi 13
- Yaşar, Ö. Ö. (2006). Kayıt dışı ekonomi olgusunu azaltmaya yönelik öneriler. *Mali Çözüm Dergisi*, 1-2-3(74), 214-232.
- Yıldırım, M. (2007). Karaparanın kayıt dışı ekonomi içindeki yeri ve karapara aklamanın ekonomiye getirdiği tehlikeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(3), 158-177.
- Yılmaz, A. N. (2019). *Türkiye’de vergi denetiminin hukuki etkinliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Yılmaz, M. (2019). *Vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılmasında vergi denetiminin etkinliği, sorunlar ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Yumuşak, İ. (2004). Vergi uyumunun yükseltilmesinde vergi incelemelerinin rolü. *Vergi Dünyası Dergisi*, (272), 1-10.
- Yurtyeri, İ. (2012). Türk vergi sisteminde yoklama ve yaygın ve yoğun vergi denetimi. *TBB Dergisi*, 255-270.
- Vergi Usul Kanunu. (1961). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 107:103).
- 6183 Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 1953: 79.
- VDK. (2018). *VDK 2018 faaliyet raporu*. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Williams, C. a. (2014). “Do small business start-ups test-trade in the informal economy? Evidence from a UK survey”. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 22(1), 1-16.

İnternet Kaynakları

www.akademiktisat.net. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi: (8.9.2021) tarihinde http://akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/tr_kdisi_ekonomi_ggonca.htm adresinden alındı

www.akinsoft.com.tr.(25.8.2021) tarihinde <https://www.akinsoft.com.tr/e-donusum/e-irsaliye.php> adresinden alındı

www.alomaliye.com. (21.7.2021) tarihinde <https://www.alomaliye.com/2019/06/10/kayit-disi-ekonomiyle-mucadele-2019-2021/> adresinden alındı

www.csgeb.gov.tr. (28.8.2021) tarihinde <https://www.csgeb.gov.tr/asgari-ucret/> adresinden alındı

www.edoksis.net. (25.8.2021) tarihinde <https://www.edoksis.net/blog/e-arsiv-uygulamasi/> adresinden alındı

www.ekodialog.com. (27.1.2021). <http://www.ekodialog.com/yeralti-ekonomisi/yer-alti-ekonomisi-mafya-nedir.html> adresinden alındı

www.fikir.gen.tr. (8. 9. 2021) tarihinde <https://www.fikir.gen.tr/gelir-dagilimi-bozuklugu/> adresinden alındı

www.freepolicybriefs.org.(18.8.2021) tarihinde <https://freepolicybriefs.org/2020/03/16/shadow-economy-russia/> adresinden alındı

www.hmb.gov.tr. (15.12.2021) tarihinde. *Hazine ve Maliye Bakanlığı.* <https://www.hmb.gov.tr/vergi-denetim-kurulu-faaliyet-raporu> adresinden alındı

www.ilo.org. (2. 12. 2021) tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_741784.pdf adresinden alındı

www.isbasi.com. (7. 12. 2021) tarihinde <https://isbasi.com/blog/vergi-nedir-vergi-cesitleri-nelerdir> adresinden alındı

www.orkestra.com.tr. (31.7.2021) tarihinde <http://efatura.orkestra.com.tr/htmldocs/efatura/icerik3047/efks/elektronik-fatura-kayit-sistemi.html> adresinden alındı

www.sgk.gov.tr.(24.7.2021)tarihinde http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/genel_bilgi/genel_bilgi adresinden alındı

www. sgk.gov.tr. (25.08.2021) tarihinde

[http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/5a4c5e47-d991-4857-b456-](http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/5a4c5e47-d991-4857-b456-8bf0c51784a6/2021_yili_performans_programi.pdf?MOD=AJPERES)

[8bf0c51784a6/2021_yili_performans_programi.pdf?MOD=AJPERES](http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/5a4c5e47-d991-4857-b456-8bf0c51784a6/2021_yili_performans_programi.pdf?MOD=AJPERES) adresinden alındı

www.turkish.aawsat.com.(18.8.2021)tarihinde

[https://turkish.aawsat.com/home/article/1605911/%E2%80%8B%E2%80%98rusya%E2%80%99da-kay%C4%B1t-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1-ekonomi-toplam-](https://turkish.aawsat.com/home/article/1605911/%E2%80%8B%E2%80%98rusya%E2%80%99da-kay%C4%B1t-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1-ekonomi-toplam-b%C3%BCt%C3%A7eden-daha-b%C3%BCy%C3%BCk%E2%80%99)

[b%C3%BCt%C3%A7eden-daha-b%C3%BCy%C3%BCk%E2%80%99](https://turkish.aawsat.com/home/article/1605911/%E2%80%8B%E2%80%98rusya%E2%80%99da-kay%C4%B1t-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1-ekonomi-toplam-b%C3%BCt%C3%A7eden-daha-b%C3%BCy%C3%BCk%E2%80%99)

adresinden

alındı

www.turmob.org.tr. (8.7. 2021) tarihinde [turmob.org.tr:](https://www.turmob.org.tr) [https://www.turmob.org.tr/e-](https://www.turmob.org.tr/e-donusum/efatura/nedir)

[donusum/efatura/nedir](https://www.turmob.org.tr/e-donusum/efatura/nedir) adresinden alındı

www.uyumsoft.com. (8. 12. 2021) tarihinde [https://www.uyumsoft.com/okc-odeme-kaydedici-](https://www.uyumsoft.com/okc-odeme-kaydedici-cihaz-nedir/)

[cihaz-nedir/](https://www.uyumsoft.com/okc-odeme-kaydedici-cihaz-nedir/) adresinden alındı

www.vergi.tc. (7. 1. 2021) tarihinde [http://www.vergi.tc/yargi-karar/1997-44-1995-50/4fc700ff-](http://www.vergi.tc/yargi-karar/1997-44-1995-50/4fc700ff-3c6f-4a83-b22c-e94ca7d144eb)

[3c6f-4a83-b22c-e94ca7d144eb](http://www.vergi.tc/yargi-karar/1997-44-1995-50/4fc700ff-3c6f-4a83-b22c-e94ca7d144eb) adresinden alındı

www.vergidosyasi. com. (5. 6. 2021) tarihinde Tam İnceleme, Sınırlı/kısa İnceleme Nedir?:

[https://vergidosyasi.com/2017/05/07/vergi-incelemesi-tam-inceleme-sinirli-kisa-](https://vergidosyasi.com/2017/05/07/vergi-incelemesi-tam-inceleme-sinirli-kisa-inceleme-nedir-tanimi/)

[inceleme-nedir-tanimi/](https://vergidosyasi.com/2017/05/07/vergi-incelemesi-tam-inceleme-sinirli-kisa-inceleme-nedir-tanimi/) adresinden alındı

www.verginet.net. (7.6.2021) tarihinde

<https://www.verginet.net/dtt/4/vergiincelemeyonetimi.aspx> adresinden alındı

www.versav.org.tr. (7.6.2021) tarihinde [https://www.versav.org.tr/2017/10/02/tam-](https://www.versav.org.tr/2017/10/02/tam-inceleme-sinirli-inceleme-nedir/)

[inceleme-sinirli-inceleme-nedir/](https://www.versav.org.tr/2017/10/02/tam-inceleme-sinirli-inceleme-nedir/) adresinden alındı

Aykın, H.(30.6.2021). *Kara para aklama, öncül suç ve aklamanın aşamaları.* Vergi Dosyası:

[https://vergidosyasi.com/2017/03/08/kara-para-karapara-aklama-oncul-suc-aklamanin-](https://vergidosyasi.com/2017/03/08/kara-para-karapara-aklama-oncul-suc-aklamanin-asamaları/#_ftnref5)

[asamaları/#_ftnref5](https://vergidosyasi.com/2017/03/08/kara-para-karapara-aklama-oncul-suc-aklamanin-asamaları/#_ftnref5) adresinden alındı

Yeniçeri, H. (2004). Beyan esasına dayanan vergilerde vergi kayıp ve kaçaklarının psikolojik

nedenlerinin tespitine yönelik bir araştırma. *19. Maliye Sempozyumu*, 991-1011.

[http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-](http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu_19_990_1011.pdf)

[Sempozyumu_19_990_1011.pdf](http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu_19_990_1011.pdf) adresinden alındı

gib.gov.tr. Gelir İdaresi Başkanlığı. (8.4.2021) tarihinde

https://gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/20211.htm

adresinden

alındı

- Halk Bank. (30.6.2021) tarihinde www.halkbank.com.tr:
<https://www.halkbank.com.tr/content/halkbank/tr/blog/finans/suc-gelirleri-ve-kayitdisi-ekonomi-gercegi.html> adresinden alındı
- ilo.org. (8. 12. 2021) tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_741784.pdf adresinden alındı
- Karyağdı, N. (10.8.2021). *vergialgı Erişim Tarihi.(10.08.2021)*. vergialgı:
<https://vergialgi.net/2019da-turkiyede-vergi-inceleme-orani> adresinden alındı
- Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı 2019-2021 Yayınlandı.* (5.8.2021). vergi dosyası:
<https://vergidosyasi.com/2019/05/26/kayit-disi-ekonomiyle-mucadele-eylem-planı-2019-2021-yayimlandi/> adresinden alındı
- Özhan, H. (11.5.2021). Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye Yansımaları. *Ekonomizim*.
<http://www.ekonomizm.com/2014/05/kaytds-ekonomi-ve-turkiye-yansmalar.html> adresinden alındı
- US, V. (2004, Haziran). Kayıt dışı ekonomi tahmini yöntem önerisi: Türkiye örneği. *Türkiye Ekonomi Kurumu*, 1-50. <http://www.tek.org.tr/dosyalar/VUSLAT-US1-KAYITDISI.pdf> adresinden alındı
- www.kilavuzu.com. (7.3.2021) tarihinde kilavuzu.com:
<https://kilavuzu.com/other/1107/index.html?page=3> adresinden alındı
- TÜİK. (24.8.2021) tarihinde <https://data.tuik.gov.tr>:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Temmuz-2021-37385> adresinden alındı
- Savaş, H. H. (2000). Vergi gelirlerinin denetimi ve denetimde etkinlik kavramı. *Mevzuat Dergisi*(36). <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/12a/01.htm> adresinden alındı
- Paraşüt. (1.8.2021) tarihinde www.parasut.com. <https://www.parasut.com/blog/e-defter-nedir-avantajlari-nelerdir> adresinden alındı
- Köprü, M. (6.7.2021) tarihinde *Vergi inceleme süreci*. <https://www.ekonomist.com.tr/m-fatih-kopru/vergi-inceleme-sureci.html> adresinden alındı
- Kızılot, Ş. (9.7.2021) tarihinde www.hurriyet.com.tr. <https://www.hurriyet.com.tr/kayitdisi-ekonomiye-bir-dokun-bin-ah-dinle-11395548> adresinden alındı

Deodhar, R. (1.7.2021) tarihinde *Black money and demonetization*. www.rahuldeodhar.com:
<http://www.rahuldeodhar.com> adresinden alındı

DİZİN**-A-**

Aff,36,55,70

Anayasa, 12,44

-M-

59,73

MASAK**-E-**

Eğitim,16,31,32,33,36,40,55,

58,69,70,71,72

-Ö-

ÖKC,65

-G-

GİB, 48,49,59,60,62,63,65

GSMH, 5,20,38,72

GSYH, 1,5,6,37,38

Gelir vergisi, 7,14,49

Gizli ekonomi,1

-S-

SARP,65

-İ-

İnternet, 63

-V-

Vergi incelemesi,46,50,52,53,54,55

Vergi affı,36,70

-K-

Kayıt dışı istihdam,2,16,30,31,32,

33,34,38,58,73

Kara para, 27,28,59,73

Kamu gelirleri,22

-Y-

Yeraltı ekonomi,2,8